

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSANİ YARDIM
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ
POLİTİKASI KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZLİ

VOLKAN OSMAN ARAS

22131302008

İSTANBUL, EYLÜL 2023

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSANİ YARDIM
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ
POLİTİKASI KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZLİ

VOLKAN OSMAN ARAS

22131302008

ORCID NO: 0009-0000-8685-4717

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ PELİN YANTUR

İSTANBUL, EYLÜL 2023

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZ ONAY BELGESİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı 22131302008 numaralı yüksek lisans öğrencisi Volkan Osman Aras'ın **“Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsani Yardım Üzerindeki Etkileri: Türkiye'nin Mülteci Politikası Kapsamında Bir Değerlendirme”** adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 04/09/2023 tarih ve 2023/07 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 29/09/2023

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KONUKÇU	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Laçın AKYIL	

T.C.

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ETİK BEYAN

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

29/09/2023

VOLKAN OSMAN ARAS

ÖN SÖZ

Tez sürecimi başarıyla tamamlamamda büyük katkıları olan değerli hocalarıma, destekleri ve motivasyonlarıyla her zaman yanımda olan sevgili arkadaşlarıma ve aileme içten teşekkürlerimi sunarım. Sizlerin desteği ve güveni olmadan bu işi başaramazdım. Her birinizin katkısı benim için çok değerliydi ve bu süreci daha anlamlı kıldınız. Size minnettarım.

İSTANBUL, 2023

VOLKAN OSMAN ARAS

ÖZET

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSANİ YARDIM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ POLİTİKASI KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

VOLKAN OSMAN ARAS

ORC-ID: 0009-0000-8685-4717

Sivil toplum kuruluşları, insani yardımların önemli bir aktörüdür ve acil yardım ihtiyacı olan bölgelerde etkili bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar, doğal afetler, çatışma bölgeleri veya yoksullukla mücadele gibi durumlarda insani yardım sağlamak için çaba göstermektedirler. İnsani yardımlar genellikle gıda, su, barınma, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi temel ihtiyaçları kapsamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, yerel topluluklarla iş birliği yaparak yerel kaynakları kullanmakta ve sürdürülebilir çözümler sunmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının insani yardımları, toplumların dayanıklılığını artırmakta, acil durumlarda hayat kurtarmakta ve uzun vadeli kalkınma için destek sağlamaktadır. Bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının insani yardımları, Türkiye’nin mülteci politikası çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda sivil toplum kavramı, mülteci sorunu ve insani yardım gibi temel kavramlar ele alındıktan sonra, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin insani yardıma yaklaşımları değerlendirilmiştir. Ardından sivil toplum kuruluşu olarak İHH seçilmiş ve İHH’nın mülteci sorunu çerçevesinde insani yardımları incelenmiştir. Araştırma sonucunda uluslararası örgütlerin insani yardım kapsamında ne kadar yetersiz kaldığı ve çeşitli çıkar ilişkileri çerçevesinde hareket edildiği, bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının insani yardım konusunda hayati önem taşıdığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsani Yardım, Mülteci Sorunu, Sivil Toplum, Suriye

ABSTRACT

EFFECTS OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS ON HUMANITARIAN AID: AN ASSESSMENT WITHIN THE CONTEXT OF TURKEY’S REFUGEE POLICY

VOLKAN OSMAN ARAS

ORC-ID: 0009-0000-8685-4717

Civil society organizations are critical actors in humanitarian aid and operate effectively in areas with urgent humanitarian needs. These organizations strive to provide humanitarian assistance in natural disasters, conflict zones, or poverty alleviation efforts. Humanitarian aid generally encompasses basic needs such as food, water, shelter, healthcare, and education. Civil society organizations collaborate with local communities, utilize local resources, and offer sustainable solutions. Their humanitarian aid efforts enhance community resilience, save lives during emergencies, and support long-term development. In this study, the humanitarian aid provided by civil society organizations is evaluated within the framework of Turkey’s refugee policy. After discussing key concepts such as civil society, the refugee issue, and humanitarian aid, the approaches of the United Nations and the European Union to humanitarian assistance are assessed. Subsequently, the İHH (Humanitarian Relief Foundation) is selected as a civil society organization, and its humanitarian aid efforts within the context of the refugee issue are examined. The research findings reveal the inadequacies of international organizations in humanitarian aid and their operations within various vested interests. Consequently, the vital importance of civil society organizations in humanitarian aid is emphasized.

Keywords: Humanitarian Aid, Refugee Issue, Civil Society, Syria

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY BELGESİ	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	4
1.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	4
1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi ve Günümüzde Sivil Toplum.....	6
1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi	7
1.2.2. Sivil Toplum Kavramına Yönelik Bakış	9
1.2.3. Sivil Toplum Kavramına Kuramsal Bakış.....	10
1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması	18
1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri.....	19
1.5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları	20
2. TÜRKİYE’DE MÜLTECİ SORUNU VE MÜLTECİ POLİTİKALARI.....	22
2.1. Mülteci Sorunuyla İlişkili Kavramlar	22
2.1.1. Göç Kavramı.....	22
2.1.2. Göçmen Kavramı.....	23
2.1.3. Sığınmacı Kavramı	23
2.1.4. Mülteci Kavramı	24
2.2. Türkiye’de Göç Hareketleri ve Sorunsalları	24
2.2.1. Suriyeli Sığınmacılar, Sorunlar ve Belirsizlikler.....	24
2.2.1.1. Ülkenin Tarihine Bakış.....	25
2.2.1.2. Ülkenin Genel Özellikleri.....	37
2.2.1.3. Suriye’de Politik Gelişmeler ve İç Savaş	41
2.3. Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Geliş ve Yerleşim Süreci	47
2.4. Suriye Göçü Üzerine Türkiye’nin Göç Politikası.....	49

3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARI: İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ÜZERİNE BİR ANALİZ.....	54
3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Yardım Çalışmalarına İlişkin Kavramsal Çerçeve	54
3.1.1. İnsani Yardım Kavramı	54
3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşlarındaki İnsani Yardım Perspektifi.....	57
3.2. Uluslararası ve Ulusüstü Kurumların Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı	59
3.2.1. Birleşmiş Milletler'in Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı	59
3.2.2. Avrupa Birliği'nin Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı	63
3.3. İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Yardım Üzerine Analizi.....	68
3.3.1. Gıda.....	68
3.3.2. Giyinme	69
3.3.3. Eğitim ve İş.....	69
3.3.4. Barınma.....	70
3.3.5. Sağlığa Yönelik Yardımlar	71
3.3.6. Çocuklara Yönelik Yardımlar.....	72
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
KAYNAKÇA	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
CBO	: Community Based Organizations
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
m.	: Madde
M.Ö.	: Milattan Önce
MSF	: Sınır Tanımayan Doktorlar
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	: Nongovernmental Organization
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
UNSMIS	: Birleşmiş Milletler Suriye Gözlem Misyonu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Günümüzde dünya genelinde yaşanan çatışmalar, zorla yerinden edilmiş milyonlarca insanın varlığını sürdürebilmeleri için uluslararası yardım ve koruma ihtiyacını artırmıştır. Bu bağlamda, devletlerin mülteci politikaları ve bu politikaların uygulanmasındaki etkileri önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Türkiye, yakın tarihinde yoğun bir mülteci akınına maruz kalmış, bu da ülkenin mülteci politikalarının göz önünde bulundurulmasını gerektirmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'nin mülteci politikalarının mercek altına alındığı ve bu politikaların sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tarafından nasıl etkilendiğinin incelendiği bir araştırma çerçevesinde ele alınmaktadır. STK'lar, uluslararası insani yardımın önemli bir parçasıdır ve Türkiye'nin mülteci politikalarının uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, STK'ların Türkiye'deki mülteci politikalarına etkilerini anlamak ve bu etkilerin insani yardım çabalarına nasıl katkı sağladığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Mültecilerin korunması ve yardım edilmesi, insan haklarına saygı ve uluslararası işbirliğinin önemli bir göstergesidir. Bu nedenle, Türkiye'nin mülteci politikalarının sivil toplumun katkıları ve etkileri bağlamında incelenmesi, hem Türkiye hem de uluslararası toplum için büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye, jeopolitik açıdan stratejik bir konumda bulunması nedeniyle göçmen akışının yoğun olduğu bir coğrafya haline gelmiştir. Bu coğrafyanın çeşitli etmenleri, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmesinde etkili olmaktadır. Türkiye'nin tampon bölge olarak işlev görmesi, çeşitli bölgeler arasında transit geçişlerin sağlanabilmesi ve kültürel benzerliklerin bulunması, göçmenlerin bu topraklara yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda din etkisi de göç hareketlerini etkileyen faktörlerden biridir. Ancak, Türkiye'nin zorunlu göç politikalarına tabi olmasının en büyük nedeni, coğrafik konumudur. Bu konum, hem doğu ile batı arasında bir köprü görevi görmesini sağlamakta hem de çevresindeki istikrarsız bölgelerden kaynaklanan göç dalgalarını doğrudan etkilemektedir.

Türkiye hem iç karışıklıkların ve siyasal çekişmelerin çokça görüldüğü Ortadoğu hem de yaşam standartları, gelişmişlik düzeyi, birey hakları ve demokrasiye dayalı yaşamın oldukça fazla görüldüğü Avrupa ülkeleri içerisinde

sayılmaktadır. Suriye iç krizi ile beraber dünya tarihi en büyük ve mecburi iç ve dış göç eylemlerinden birine şahit olmaktadır. Türkiye bu sığınmacı eylemlerinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Sivil toplum kuruluşları, hemen her toplumsal olayda olduğu gibi Suriyeli mültecilerin entegrasyonunda da bu doğrultuda ön planda olmuştur. Bu çalışma, bu süreçte insani yardım üzerine etkiler üzerinden temellenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sivil toplum kuruluşlarının insani yardım üzerindeki etkilerini analiz ederek, Türkiye’deki mülteci politikaları çerçevesinden incelemek ve ortaya çıkan sorunsallara çözüm önerisi getirmektir. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk bölümünde sivil toplum kuruluşlarına ilişkin kavramsal çerçeve incelenmiş olup, ikinci bölümünde ise Türkiye’deki mülteci sorunu ve mülteci politikaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler uluslararası örgütlerinin mülteci politikaları çerçevesindeki etkileri değerlendirilmekte olup, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı çalışmanın örneklemini oluşturarak analiz edilmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmış olup birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak araştırma soruları analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında “Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının insani yardım faaliyetleri ne düzeydedir?”, “Türkiye’de mülteci politikaları kapsamında sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri nelerdir?”, “Türkiye’de mülteci politikaları kapsamında sivil toplum kuruluşlarının insani yardım faaliyetleri nelerdir?”, “Avrupa Birliği’nin mülteci politikaları Türkiye’de nasıl etki yaratmıştır?”, “Birleşmiş Milletler’in mülteci politikaları Türkiye’de nasıl etki yaratmıştır?”, “Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler’in mülteci politikaları Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarını ne düzeyde etkilemiştir?”, ve “Türkiye’de İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı’nın mülteci politikaları kapsamında faaliyetleri nelerdir?” soruları irdelenmektedir.

Araştırmada, 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı ile beraber başlayan, günümüzde hala etkileri devam eden Türkiye’nin mülteci politikaları ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları beraberce değerlendirilmekte, insani yardım ile ilişkileri incelenmektedir.

Bu kapsamda, doküman analizi yöntemiyle Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler uluslararası örgütleri ve İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı adlı sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri değerlendirilmiştir. Daha önce yapılmış araştırmalar ve söz konusu kuruluşların yayımladığı faaliyet raporları başta olmak üzere, gazete haberlerinden de yararlanılmıştır.

1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

1.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına İlişkin Kavramsal Çerçeve

Köklerini Antik Yunan'dan alan “sivil toplum” kavramı, 1980’lerden beri tartışılmakta olan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum üzerinde yürütülmekte olan araştırmalarda sivil toplumun özellikleri ve faaliyet problemleri üzerinde durulmakta ve bu problemler hakkında çözümler bulunmaya çalışılmaktadır. Fakat bu hususta ortak bir çözüme ulaşılamamıştır. Bu durumun sebebi sivil toplumun farklı toplumlarca farklı problemlerle bağdaştırılması olarak açıklanmaktadır (Ercan, 2002, s.69).

Latince “civis” kökünden gelen “sivil” kelimesi “yurttaş ya da kenttaş” manasında kullanılmaktadır. “Sivil toplum” ise, Fransızcada bulunan “société civile” den çıkmıştır. Sivil toplum kavramı pek çok farklı tanıma sahiptir. Birçok yazar sivil toplum kavramını değişik biçimlerde anlatmaktadır (Akatay, 2011, s.1).

Sivil toplum kavramı dilimizde en yalın manasıyla “askeri olmayan” veya “üniforma giymemiş olan” olarak ifade edilmektedir. “Bürokrasi” ise kullanılmakta olan bu tanımın bir başka ifade edilme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Etimolojik açıdan ele alındığında “sivil” kelimesinin “uygar” kelimesiyle karşılanmakta olduğu görülebilmektedir. Ancak sivil toplum kavramının tarihsel bakımdan tartışma konusu olması kapitalizmin yarattığı burjuvazinin meydana gelmesiyle birlikte olmuştur (Tüzen, 2005, s.7).

Toplumların kendilerine ait olan tarihsel deneyimleri doğrultusunda sivil toplum kavramı türlü anlamlar taşıyabilmekte ve bu yüzden bu kavrama ait yalın bir tanım hala yapılamamaktadır. Toplumların kültürel anlamda geçirmiş oldukları süreçler sivil toplum anlayışını şekillendirmektedir. Sorumluluk, bağımsızlık, toplumsal bilinçlenme ve yardımlaşma gibi kavramlarda ilerleme kaydedilmesi sivil toplum kavramının içselleştirilmesiyle doğru orantılıdır. En genel manasıyla sivil toplum kişiler ya da topluluklarca yapılan sosyal faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir (Şahin ve Öztürk, 2011, s.10).

Toplumlarda ortaya çıkan yanlış algı nedeniyle sivil toplum kavramı çoğunlukla askeri olmayan olarak algılanmaktadır. Sivil toplum aynı zamanda

medeni ve şehirli olarak ele alınmış ve sivil toplumun karşıt anlamı olarak gayr-ı medenilik işaret edilmiştir (Aslan, 2010, s.359).

İktidarı ve merkezi yönetimi kısıtlayan özelliklere sahip olmasından dolayı sivil toplumun özgürlük alanlarının korunmasına ilişkin yardımcı özelliğe sahip olduğu belirtilmektedir. Liberal demokrasinin tecrübe etmiş olduğu meşruiyet sorununun katılımcı demokrasi yoluyla çözüme kavuşabileceğini belirten Habermas, siyasal ve sivil toplum anlayışını “Siyasal toplum-ekonomik toplum-sivil toplum” temelinde, üç boyutlu toplum anlayışı modeliyle değerlendirmektedir. Bu nedenle sivil toplum kavramı pazar ilişkileriyle meydana gelen özel etkilerin kapsamı dışına çıkmakta ve Habermas sivil toplumu “kamusal alan” olarak tanımlamaktadır. En genel tabirle kamusal alan, devlet ve toplum arasındaki ara alan olarak açıklanmaktadır (Özden, 2008, s.11).

Bir başka sivil toplum tanımı ise; devlet baskısının hissedilmediği yerlerde kişilerin, grupların devletin onayına başvurmadan, ekonomik ilişkilerin baskısına maruz kalmadan özgür bir şekilde tavır sergiledikleri, ilişkilerin gönüllülük esası üzerine kurulduğu toplumdur (Yatkın, 2007, s.58). Böyle bir toplumda düzen devlet kavramıyla çok fazla ilişkilendirilmemektedir. Demokrasi tarihine bakıldığında yargı-devlet, kilise-devlet ilişkileri arasında kuvvetler ayrılığı yaşanmasının sonrasında toplum-devlet ayrışmasının geldiği görülmektedir (Hummel, 2002, s.19).

Sivil toplum sınıflandırılması yapılırken Alman, Fransız ve İtalyan tipi sivil toplum olarak yapılmıştır. Alman tipi sivil toplum Hegel ve Marks yaklaşımına, Fransız tipi Tocqueville’ye dayandırılmış olup, İtalyan tipi sivil toplum ise Gramsci’nin yaklaşımı temelinde değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda da devlete dahil olan, devlete karşı olan ve devletin biraz içinde biraz dışında olan sivil toplum anlayışları ortaya çıkmaktadır (Talas, 2010, s.73).

“Çoğulculuk”, “kamusallık”, “özellik”, “yasallık” gibi kavramlar sivil toplumun temelini oluşturmaktadır. Devlet ve sivil toplum arasında herhangi bir düşünce sisteminin önderliğine gereksinim hissedilmemesi iki kavram arasındaki ilişkiyi demokratik bir şekle sokacaktır. Bu bağlamda, sivil toplumda sorumluluk sahibi olan gruplar için, çoğulculuk; bu grupların birbirlerine karşı olan

özerkliklerini, özellik; bireyselliklerini, kamusalılık; sorumluluklarını, yasallık ise, ortak sınırları ifade etmektedir (Bayhan, 2002, s.73).

1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi ve Günümüzde Sivil Toplum

Sivil toplum kavramı Aristo'ya kadar uzanmaktadır. Devlet ile aynı anlamda kullanılmakta olan sivil topluma üye olmak devletin de bir üyesi olma manasına gelmektedir. Devlet ve sivil toplum kavramlarının birbirinden ayrılmasıyla ise daha sonraları 18. ve 19. Yüzyılda Avrupa'da karşılaşılmaktadır (Akın ve Erdem, 2004, s.18).

İçinde bulunduğumuz dönemin sivil toplum kavramı temel olarak üyelerin öncelikle devlet dışı faaliyetlerle – ekonomik ve kültürel üretim alanları, ev yaşamı, gönüllü birlikler gibi – uğraştığı ve bu faaliyetler vasıtasıyla devlet organları üzerinde baskı ve denetim uyguladığı, böylece kendi kimliklerini koruyup dönüştürdüğü kurumların bir bütünü olarak anlaşılabileceği şeklinde tanımlanmaktadır (Keane, 2006, s.35-36).

Sivil toplum, topluma müdahale edilmesini gerektirmeyen bir siyasi doktrin olma niteliğinin doğal bir yansımasıdır (Berzeg, 1997, s.214). Sivil toplum devlet-vatandaş ilişkileri yönünden de değerlendirilmiş ve sivil toplum tanımlamalarında insan hak ve özgürlükleri ile kamu düzeni arasındaki dengelerin çoğulcu bir rekabet anlayışıyla oluşturulduğu toplum ifadeleri kullanılmıştır (Akdemir, 1997, s.269).

Sivil toplum, devlet denetiminden uzak olunan ya da devletin belirleyici niteliklere sahip olmadığı yerlerde, kişilerin veya toplulukların devletin onayına ihtiyaç duymadan, ekonomik ilişkilerden bağımsız şekilde hareket edilebilerek tavır sergilenebilen, gönüllülük esasına dayalı ilişkilerin kurulduğu toplumlar olarak tanımlanabilmektedir (Atar, 1997, s.98).

Sivil toplum kavramının, devlet ve toplum ilişkilerinin birbirine olan bağımlılıkları bakımından analitik bir kavram olarak görülebileceği düşünülmektedir. Bu analitik görüşün, kendine ait bir ilerleme dinamiği, karar verme ve problem çözme yöntemleri ve devletten ayrı bir toplumsal alan yaratma olasılığını incelediğini söylemektedir (Erdoğan, 1998, s.6). Sivil toplum, devlet-birey karşıtlığı kapsamında ele alınarak kişisel özgürlüğün en üst seviyede, devlet baskısının ise en düşük seviyede olduğu alan olarak açıklamaktadır ve devlet müdahalesini kabul

etmeyen ya da siyasal iktidarın belirleyici olmadığı, bireylerin ve grupların herhangi bir makamdan izin almadan kendi irade ve istekleri ile örgütlenebildikleri, bireylerin ve grupların kendi kaderlerini tayin edebildiği, maksimum düzeyde bireysel özgürlüğü hedefleyen, maksimum düzeyde aktif demokratik katılımın olduğu, buna karşılık askeri ve sivil bürokrasinin de minimum düzeyde olduğu, her türlü sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkinliklerin örgütlü olarak gerçekleştirilebildiği organizasyonel bir faaliyet alanıdır (Abay, 2004, s.273).

Farklı zamanlarda yapılmış farklı tanımlamaları göz önüne aldığımızda sivil toplumun gönüllü, devletten ayrı özerk bir yapısı olan, devlet ve özel alan arasında köprü görevi gören örgütlü bir sosyal yapılanma olduğu görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra toplumsal fayda amacı bulunması ve kar beklentisinin olmaması gibi nitelikleri de vardır. Meslek odaları, baro üyeliği ve sendikalar gönüllü olmasalar dahi sivil toplumun bir parçası olarak değerlendirilmektedirler (Kuzu, 1992, s.359).

Sivil toplum kavramı günümüz şartları altında açıklanırken, devlet otoritesinden bağımsız ekonomik ve toplumsal alanı ifade etmek adına kullanılan, kendi kuralları doğrultusunda yürütülen özerk alanlar şeklinde tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2001, s.330).

1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Sivil toplum ve yoksulluk kavramları en eski zamanlardan beri farklı isimlerle anılmış kavramlardır. İslam inancı, insanların birlikte ve dayanışma içinde yaşamaya eğilimli olarak yaratılmış olduğunu söylemektedir. Bir diğer yandan ise bir başka insan özelliği olan hırs, kıskançlık, nefis gibi duygular birlikte dayanışma içinde yaşama eğilimini bazen çatışma durumuna da çevirebilmektedir.

Antik Yunan toplumunda sivil toplum, birlikte yaşayabilme becerisinin en temel araçlarından biri olarak görülmektedir. Eski Yunanda toplumun medeni hali devlet olarak tanımlanmaktadır (Akay ve Kurma, 2004, s.2). Toplumda yarattığı algı ve kavram açısından sivil kelimesi “askeri olmayan” (Mardin, 2006, s.9); sivil ve toplum kelimeleri bir araya geldiğinde ise askerden arınmış toplum olarak da açıklanabilmektedir. Kavramın askeri olmayan olarak anlaşılması durumu İngiltere’de de görülmektedir. Fakat Batı’da “sivil”, toplumu ve devlet dışındaki özel kişileri temsil etmektedir. Etimolojik açıdan bakıldığında “sivil” kelimesi uygar

manasına gelmektedir. Şehir hayatıyla birlikte sivil toplum da oluşmaya başlamıştır. Sivil kelimesiyle aynı anlama gelen bir başka sözcük “citizen” de kentli anlamına gelmektedir. Amerika’da sivil toplum örgütleri tanımlanırken “hükümet dışı örgütler (NGO)” ifadesi kullanılmaktadır. NGO büyük çaptaki sivil toplum örgütlerinin karşılığı iken, daha küçük çaplı örgütlenmeler ise “Community Based Organizations (CBO)” olarak ifade edilmektedir (Mete, 2003, s.5). Bir diğer yandan Amerika’da sivil toplum örgütlerinin hükümete karşı olduğu algısı yaratılmasın diye “Private Volunteer Organizations (PVO)” yani “Özel Gönüllü Kuruluşlar” ifadesi de kullanılabilmektedir (Bayhan, 2002, s.7). Kendi gayeleri kapsamında, hükümetten bağımsız bir biçimde bir araya gelen topluluklarca oluşturulan sivil toplum örgütleri bu noktada devletten ayrı düşmektedir (Heywood, 2013, s.28).

17. yüzyılda tartışma konusu olmaya başlayan sivil toplum olgusu teorisyenlerce devlet ve birey eksenine oturtulmuştur. N. Machiavelli, J. Bodin, T. Hobbes, J.J. Rousseau ve Hegel devlet eksenli düşüncüyü savunmaktayken, J. Locke, C.I Montesquieu, A. Smith, I. Berlin ve F.A. Hayek gibi düşünürler ise birey eksenli düşüncüyü savunmaktadırlar (Çaha, 2012, s.24).

Liberalizm yaklaşımında STK’lar kişisel özgürlüğün ve sözleşmeye dayalı ilişkilerin baş aktörü olarak ele alınırken; Marx, sivil toplumun burjuva sınıfını ve sermayeyi yarattığını öne sürmektedir. Sivil toplumu yalnızca ekonomik açıdan değerlendiren Marx, bu neden dolayı eleştirilerle karşılaşmıştır (Yıldırım, 2001, s.57). Devleti kutsal olarak kabul eden Hegel’in aksine Marx, devletin var olmadığı bir sosyalist düzeni düşlemektedir.

1767’de ilk defa “Sivil Toplum Kuruluşları” kavramını dile getiren Ferguson, sivil toplum kuruluşlarını: “Kişinin doğal durumundan kaynaklı koruma içgüdüsü, sevgi, cesaret, cömertlik, yardımlaşma ve onur gibi etkenlerle oluşan tarihsel sürecin bir ürünüdür” diyerek tanımlamıştır. Adam Ferguson, Davit Hume ve Adam Smith İskoç aydınlanmasının önemli isimlerinden birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ferguson’a göre ele alınması gereken esas nokta bireyler değil toplumdur (Heywood, 2013, s.30). Sivil toplum alanlarını; aile, ekonomi, kişinin bireysel yaşam alanı, dini alan, iş alanı ve kültür- sanat alanı olarak ayıran Ferguson, devletin alanlarını ise “polis, asker, bürokrasi, adalet-mahkeme, yönetim alanları” olarak belirtmektedir.

Adam Smith sivil toplum için “piyasa demektir ve piyasayı yöneten gizli eldir” demektedir. Sivil toplumu liberal demokrasi çerçevesinde inceleyen Tocqueville “sivil toplum, toplumun çimentosudur” ifadesiyle sivil toplumun denge unsuru olduğunu söylemektedir (Mete, 2003, s.6). Devleti kutsal bir varlık olarak gören Hegel, devletin bekası için sivil toplumun gerekli olduğunu savunmaktadır. Hobbes “insan insanın kurdudur” düşüncesine sahiptir ve insanın doğuştan bencil olduğunu dile getirmektedir (Çaha, 2013, s.101). Hobbes’in düşüncesine karşın Locke ise “insanın doğal durumu eşit ve özgürdür dolayısıyla başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermez” ifadesiyle toplumsallaşmanın kişilerin karakterlerini değiştirdiğini belirtmektedir (Akay ve Kurma, 2004, s.3).

Gramsci’nin sivil toplum tanımı “*devletin hegemonya aygıtı, yönetici elitin ve hâkim sınıfın kullandığı alan*” şeklindedir. Gramsci’ye göre sivil toplum politik toplum kadar etki alanına sahip olduğunda düzenlenmiş toplum oluşacaktır ve bu da entelektüeller sayesinde gerçekleşecektir. Edward Shils’e göre Batılı toplumlar sivil toplumların somut ve cisimleşmiş biçimidir. Kurumsal bağlamda sivil toplum, aileden büyük fakat devletin bir parçası olmayan örgütler (Roskin, 2013, s.737) şeklinde açıklanmaktadır.

1.2.2. Sivil Toplum Kavramına Yönelik Bakış

Sivil toplum adına ülkemizde yaşanan en büyük problemlerden biri kavramın net olarak anlaşılamamış olmasıdır. Sivil toplum örgütü kavramı farklı ideolojilere sahip pek çok farklı görüş tarafından değişik kavramlar yerine kullanılmıştır. Gelişmiş ülkelerde bu tip örgütlenmeler “hükümet dışı kuruluşlar” veya “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de “sivil toplum örgütü” demek yerine “sivil toplum kuruluşu” denmesinin nedeni ise 12 Eylül Darbesi ardından gelen baskıcı rejim ve örgüt kelimesinin yasadışı anlamı sebebiyle yasak olmasıdır (İnsel, 2005, s.39-40).

1980 darbesi sonrasındaki on yıl süresince kamunun karşısındaki özgürlük alanı olarak görülen sivil toplum kavramı tartışma konusu olmuştur (Aksu, 2005, s.264). Batı toplumlarında “sivil toplum örgütü” kavramı “nongovernmental organisation (NGO)” olarak ifade edilmektedir ve “hükümet dışı kuruluşlar” anlamına gelmektedir. Bu kavram Türkçede ise sivil toplum kuruluşu, sivil toplum

örgütü, kâr amacı gütmeyen kuruluş, demokratik kuruluşlar, üçüncü sektör gibi pek çok farklı şekilde ifade edilmektedir (Akşit, 2003, s.79).

Ülkemizde sivil toplumun temelinden bu denli kopmuş bir biçimde araçsal olarak algılanması sivil toplumu devlet iktidarına benzetmekte ve sivil toplumun yalnızca ögesi durumunda olması gereken örgütler, dernekler sivil toplumun kendisi olarak algılanmaktadır (Sarıbay, 2005, s.36).

Sivil toplum kavramıyla alakalı bir başka problem ise bu kavramın sivil toplum örgütleriyle aynı anlamda kullanılmasıdır. Devletin örgütlü gruplara karşı olan tutumu sivil toplumculuğu etkilemektedir. Bağımsız bir tarihsel süreç içerisinde şekillenen sivil toplum kavramının sivil toplumun bir ögesi olan sivil toplum örgütleriyle (STÖ) aynı görülmesi tehdidi sürekli var olmaktadır (Aksu, 2005, s.264).

1.2.3. Sivil Toplum Kavramına Kuramsal Bakış

İçinde bulunduğumuz dönemdeki anlamıyla sivil toplum kavramına değinilirse de devletin ortaya çıkmasıyla alakalı teori ve düşüncelerden sivil toplum fikriyle alakalı görüşleri görme imkânı bulunmaktadır. Sözleşmecî toplumsal teorilerde kişilerin doğa durumundan sözleşme durumuna geçiş yapmaları ortak bir tutum olarak ele alınmakta ve ortak hedefler doğrultusunda toplanan kişilerin devleti meydana getirmeden önce sivil toplumu meydana getirdikleri savunulmaktadır. Bahsi geçen topluluk, bireysel çıkarlar ve güvenlik sebebiyle toplanmış ve ortak çıkarlara ulaşmak için birlikte faaliyet gösteren bir örgütü temsil etmektedir (Yıldırım, 2001, s.44).

Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jack Rousseau'nun desteklediği bu teori devlet ve sivil toplumun birbirinden farklı olmadığını söylemektedir. Çünkü bahsi geçen sivil toplum, devlete karşı olarak değil devleti meydana getiren bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu üç düşünür toplum sözleşmesinin oluşmasını açıklama noktasında birbirinden farklı görüşlere sahiptir. Hobbes ve Locke bunu insanın doğası gereği olarak ifade ederken, Rousseau'nun görüşü ise daha farklıdır. Rousseau ise sivil toplumun tarihsel süreç içerisinde doğal olarak meydana geldiğini söylemektedir (Duman, 2008, s.347-377). Bu anlayış, devletin tarih boyunca ortaya çıkan gelişmeler neticesinde meydana gelmiş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Hobbes'e göre, sınırsız özgürlüğün var olduğu doğa durumunda insanların birbirine

zarar vermesini önleyecek bir otoritenin eksikliğini giderebilmek adına kişilerin özgürlüklerini kendilerini yönetecek bir sivil topluma yani devlete bırakmışlardır (Duman, 2008, s.347).

Lock'a göre ise doğa kanunları haricinde insanların başkalarına bağlı olmamaları gerekirken yine de doğa durumunda karşılaşılan zorluklardan ve ortaya çıkabilecek savaş durumundan dolayı kişiler egemenliklerini, canlarını ve mallarını korumak için sivil duruma diğer bir adıyla ise devletli topluluğa geçiş yapmışlardır (Locke, 2002). Bu anlayışla benzer şekilde Jean Bodin de devlet ve sivil toplum kavramlarını birlikte değerlendirmektedir. Bu anlayışa göre devlet, toplumdaki kişilerin ve mallarının bir güç tarafından yönetildiği anlayıştaki egemen güç olarak değerlendirilirken bu gücün yardımcı organları ise sivil toplum olarak belirtilmektedir (Sarpaşan, 2008, s.14). Ferguson'a göre ise sivil toplum bir modernleşme aracıdır ve Roma yurttaş devletleri ve İngiltere modern sivil topluma örnek olarak verilebilmektedir (Yıldırım, 2001). Ferguson sivil toplumu sanat, bilim ve iş bölümünün olduğu özgür ve yasalara karşı saygılı olan sivil medeni toplum olarak tanımlamaktadır (Erdem, 2013, s.353).

Hegel sivil toplum ve devlet arasındaki ayrımı kesin ve net bir şekilde dile getiren ilk düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegel'in 1821 yılında yayınladığı Hukuk Felsefesi kitabında sivil toplumun, aile ve devlet arasında bir geçiş olarak meydana geldiği belirtilmektedir. Bu bağlamda sivil toplum, aile ve devlet arasında bulunan, içinde çatışmalar olan, kişisel çıkarların çatıştığı problemlili bir alan olarak değerlendirilmektedir (Sarpaşan, 2008, s.15). Almandada sivil toplum ve kapitalist toplum için kullanılan ve Hegel'in söylediği "die bürgerliche gesellschaft" ifadesi de göstermektedir ki çatışma merkezli sivil toplum kavramı kapitalizmin ilerlemesi ile birlikte meydana gelmiştir (Erdem, 2013, s.355).

Devlet ve sivil toplum karşılaştırmasında Marx sivil toplumun daha ön planda olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda sivil toplum devleti oluşturmakta ve devlet sivil toplumun bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Fakat sözleşmecili devlet teorisinin savunucuları olan Lock, Hobbes ve Rousseau'nun tersi şekilde devlet egemen olan sınıfın çıkarlarına yardımcı olan ve güçlenmesini sağlayan bir yapı olarak ele alınmaktadır (Duman, 2008, s.348). Marx bazı yapıtlarında ise sivil

toplumu kapitalist toplum olarak da tanımlamakta ve çatışma alanı ifadelerini kullanmaktadır (Duman, 2008, s.349). Sivil toplum Gramsci tarafından devletin ve hâkim sınıf olan aydınların kullanmakta olduğu bir araç olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2013, s.353).

Tocqueville ise günümüzdeki manasıyla sivil toplumu açıklayan ilk batı düşünürü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanları bir araya toplamak için günlük hayattan ziyade siyasi örgütlerin daha fazla işe yaradığını ve siyasi örgütlerin insanları yaş, ekonomik durum vb. gibi faktörlerden soyutladığını belirten Tocqueville sivil toplumun demokratik toplumu meydana getirmesindeki etkin rolüne de değinmektedir (Akpınar, 2001). Sivil toplum etkinliklerinin ve özgürlük alanlarının devlet eliyle kısıtlandığını belirten Tocqueville'ye göre esas kısıtlanması gereken şey ise sivil toplum yoluyla devlet olarak belirtilmekte ve sivil toplumun devletin otoritesi karşısında bir denge unsuru olduğu söylenmektedir (İnanç ve Erdoğan, 2007, s.1,18).

John Keane ise devletin daha fazla kısıtlanması gerektiğini belirtmekte ve sivil toplum kavramını ele alırken sadece gönüllü olan kuruluşları değil aynı zamanda kamu ve baskı topluluklarını da kapsayan bir gücü işaret etmektedir (Doğan, 2013, s.362). Keane'ın sivil toplum anlayışına göre sivil toplum üyeleri devlete karşı etkinlikler içinde olan ve bu etkinlikler aracılığı ile devlet üzerinde bir baskı meydana getirerek kendi çıkarlarını korumaya çalışan bir topluluk olarak tanımlanmaktadır (Keane, 2006). Charles Taylor ise söz konusu kavrama, devlet ve sivil toplum ayrımını yaparken ekonomik nedenler ortaya koyarak günümüzdeki sivil toplum anlayışıyla aynı bağlamda yaklaşmıştır. Taylor sivil toplumu kamusal ve ekonomik alanın devlet alanları dışında buluşması olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sivil toplum devlet dışında devlete karşı bir güç unsuru olarak değerlendirilmektedir (Doğan, 2013, s.362).

Köklerini doğudan alan bir bakış açısı olarak ortaya çıkan oryantalist düşünce kapsamında sivil toplum, günümüzdeki şekliyle açıkladığımız ve devletin dışında var olan bir yapı olarak ele alınmamaktadır. Bunun nedeni ise doğu toplumlarının devleti kutsal olarak kabul etmesi ve devamlılığını sağlamak adına kişilerin dahi feda edilebilmesi gösterilebilmektedir (Toprak vd., 2009, s.26). Fakat devletin sahip

olduğu bu kutsallık durumu “devlet bizzat devlet içindir” anlayışında değil “umumun hukukuna riayet için” anlayışındadır ve devlet toplumun düzenini korumaya yarayan bir araç olarak görülmekte ve bu araç kutsal olarak kabul edilmektedir. Eski Türk geleneklerinden beri varlığını sürdüren bu anlayış tanrısal inanç kapsamında kut inancıyla bağdaştırılmış ve İslamiyet’ten sonra ise daha da güç kazanmıştır (Batıgün ve Kılıç, 2011, s.3).

Dayanışma ve yardımlaşma gayesiyle toplanan devlet dışı yapılanmalara ve mesleki örgütlere Türk İslam geleneğinde sıkça rastlanmaktadır. Sivil toplum devlet dışı yapılanma olarak değerlendirildiğinde ise tarihsel açıdan batı burjuvazisinden oldukça geriye gitmek gerekmektedir. Ancak bahsi geçen topluluklar devlet otoritesini kısıtlamadığı için günümüzdeki manasıyla sivil toplum olarak ele alınmamaktadır (Levin & Heath, 2003, s.72). Bu tarihsel süreç içerisindeki kurumlar devletin boşluğunu doldurmakta devlete karşı bir yapılanma olarak ortaya çıkmamaktadır. Bu durum Ferguson’un yaklaşımına benzerlik göstermekte ve bu topluluklar medenileşmenin ya da oryantalist bir ifade ile ehlileşmenin aracı olarak görülmektedirler. Bu topluluklar devlete yardımcı birer unsur olarak görülmekte ve Bodinci yaklaşım çerçevesinde devletle beraber ve devletten ayrılamaz olarak kabul edilmektedir (Toprak vd., 2009, s.28).

Bahsi geçen birlikler neredeyse bütün Türk-İslam devletlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak ise İslam inancının yardımlaşma ve dayanışma hususlarındaki teşvik edici özelliğe sahip olması gösterilebilmektedir (Çaha, 1994, s.98).

Osmanlı zamanında sivil toplum kavramına geçiş yapılmadan önce var olan ve 13. yy. itibariyle Anadolu’da önemli bir yer edinmiş olan Ahilik teşkilatına da değinmek gerekmektedir. Meslek örgütleri arasında yardımlaşma, meslek alanlarında ilerleme ve gelişme ve denetim gibi fonksiyonlara sahip olan ahiliği günümüzdeki meslek örgütlerine benzetmek mümkün olmakla beraber, daha ziyade önemli ölçüde bir meslek ahlakı ve kültürü barındıran örgütler olarak anılmaktadır. Bahsi geçen faaliyetlerin yanı sıra “zengin-fakir, üretici-tüketici, emek-sermaye ve halk-devlet arasında güçlü ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştiren” (Ülker, 2010, s.62)

bir topluluk niteliğine sahip olan ahilik, günümüzdeki sosyal dayanışma gayesiyle kurulmuş olan sivil toplum örgütleriyle benzer özellikler taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'ndeki sivil toplum kavramına bakıldığında sivil toplum olarak nitelendirilebilecek pek çok yapılanmanın olduğu görülse de devleti kısıtlayan özellikler taşıyan bir sivil yapılanmaya hiç rastlanmamaktadır. Osmanlı'nın sahip olduğu devlet yapısı bu durumu açıklamak için yeterli olmaktadır. Diğer Türk-İslam devletleri gibi ve hatta daha fazla Osmanlı Devleti'nde de katı bir merkezîyetçi yapı bulunmaktadır. Sahip olunan bu katı merkezîyetçi yapı devlete karşı ve devletin bilgisi dahilinde olmayan bir örgütlenmenin oluşmasına imkân vermemektedir (Çaha, 1994, s.99-100). Osmanlı'da devlet hanedanın ortak malı olarak kabul edildiğinden burjuva grubu oluşmamış, ekonomik bakımdan bir sivil hareketlenme meydana gelmemiş ve iktidarı kısıtlayacak faaliyetlerde bulunulamadığı için günümüzdeki manasıyla bir sivil toplum kavramı gelişmemiştir (Çaha, 1994, s.100). Diğer bir taraftan var olan devlet anlayışı sebebiyle otoritenin meşruiyeti hiçbir zaman sorgulanmamıştır (İnsel, 2014, s.43).

Osmanlı'daki sivil toplum anlayışı Lock, Hobbes, Rousseau, Bodin ve Ferguson yaklaşımlarıyla değerlendirerek devletten bağımsız bir yapı olarak ele alınamamaktadır. Osmanlı'da devletin var olma amacı sözleşmecî teorisyenlere göre toplumsal yaşamı düzenleme olarak belirtilse de Osmanlı'da sınırsız ve koşulsuz hakimiyeti devlete devretme ve devlete meşruiyet kazandırma durumu hiçbir zaman söz konusu olmamıştır (Çaha, 1994, s.100). Sivil toplum ve devlet kavramlarını birlikte değerlendiren görüşlere bakıldığında ise Osmanlı'da bu anlayışın varlığı bir ölçüde kabul edilebilmektedir. Bu doğrultuda sivil toplum devlet içinde ve devletle beraber ele alan yaklaşımlar doğrultusunda değerlendirilirse Osmanlı'da da bir sivil toplum anlayışının olduğu görülebilmektedir. Ancak bu sivil toplum anlayışı devleti kısıtlamamakta yalnızca danışma görevi görmektedir. Bu duruma örnek olarak ise Osmanlı'daki devlet işlerinin görüşüldüğü Divan-ı Hümayun gösterilebilmektedir. Padişahı kısıtlayabilecek güçler yalnızca Türk-İslam kültürü doğrultusunda oluşmuş olan gelenekler ve dini hükümlerdir (Çaha, 1994, s.102-103).

Osmanlı'daki meslek örgütleri ve yardımlaşma toplulukları bağımlı sivil toplum unsurları olarak açıklanmaktadır (Çaha, 1994, s.103). Vakıf kültürünün

gelişmiş olduğu Osmanlı’da bahsi geçen topluluklar toplumsal ihtiyaçlara cevap veren ve yardımlaşmayı destekleyen örgütler olarak bilinmektedir. Diğer bir taraftan hanedanın veya padişahın isteğiyle “amme hizmeti” gayesiyle kurulan vakıflar da vakıfların otoriteye karşı bir unsur olarak bulunmadığının kanıtı olmaktadır.

Günümüzdeki manasıyla sivil toplum kavramı ise tam anlamıyla olmasa da Osmanlı’nın son zamanlarında oluşmaktadır. Bu bağlamda devletin son zamanlarındaki güç kaybı nedeniyle devlet işlerinin aksamasının bir neticesi olarak bazı toplulukların güç kazanarak devlet otoritesine karşı güç unsuru oluşturması söz konusu olmaktadır (İnsel, 2014, s.45). Askeri alanda meydana gelen ve yeniçerilerin ayaklanmaya başlaması ve farklı düşüncelere sahip devlet adamlarının devlette gerçekleştirmek istedikleri yeniliklerle beraber günümüze yakın bir sivil toplum anlayışı oluşmaya başlamıştır. Ancak kayıtlara bakıldığında; yeniçeri, ulema ve bürokratların karşısında yine üstün olan taraf ekseriyetle merkezi otorite olmaktadır (Çaha, 1994, s.105).

Son olarak Osmanlı’da sivil toplumu meydana getirebilecek dinamikler olsa dahi bu dinamikler hiçbir zaman merkezi otoritenin karşısında, otoriteyi kısıtlayabilecek bir güç unsuru olamamıştır. Cumhuriyet sonrasında sivil toplum değerlendirilirken düşünürler ilk önce Osmanlı’dan miras kalan devlet kültürü, ekonomik miras ve toplumsal hayatı göz önüne alarak işe başlamaktadırlar. Osmanlı’daki güçlü merkezi otorite, toplumsal sınıfın oluşmamış olması, burjuvazinin yokluğu gibi nedenlerden dolayı siyasal manada sivil toplum oluşamamıştır.

Sivil toplum kavramını Osmanlı’dan Cumhuriyete doğru çözümleyerek değerlendirmekte olan İdris Küçükömer “Düzenin Yabancılaşması” isimli yapıtında Osmanlı’da ciddi manada batı tarzı burjuva sistemi bulunmadığı için sivil toplum kavramının gelişmediğini; Cumhuriyet döneminde ise devletin oluşturmuş olduğu bir ekonomik sınıfın meydana getirildiğini ve oluşturulan bu grubun da devlet otoritesine gerçek manada sivil toplum olarak karşı gelemediğini belirtmektedir. (Duman, 2004). Sivil toplum, alt yapı mahiyetini yükleyerek toplumsal ihtiyaçların giderildiği toplum olarak ele alınmakta olup, politik toplum ise üst yapı olarak

belirtilerek egemen sınıfların meydana getirdiği toplum olarak değerlendirilmektedir (Küçükömer, 1994).

Fergusoncu bir anlayışla sivil toplum değerlendirilirken sivil toplum “medeni toplum” olarak ele alınmaktadır. Sivil toplum askeri toplumun karşıtı değildir; şehirli olmayı ve şehir yaşamının yüklediği yükümlülükleri belirtmektedir ve bu kavramın karşıtı gayri-medeni toplumdur (İnsel, 2014, s.47). Bu bağlamda sivil toplum, burjuvazi kavramının gelişmesiyle beraber modern şehirlerin bir getirisi olarak meydana gelmektedir. Sivil toplum, kavramsal yönden üç başlık altında incelenmektedir: birincisi sivil toplum bir medenilik anlayışıdır; ikincisi batı Avrupa’nın toplumsal tarihinde oldukça önemli bir sosyal tarih aşamasıdır; üçüncüsü ise tarih felsefesi alanında bir tartışmadır. Bu bağlamda ele alındığında sivil toplum Avrupa’da yükselen burjuvazi kavramının yarattığı şehir hayatıyla beraber meydana gelen medeni yükümlülükler kapsamında ortaya çıkan felsefeye dayanmaktadır.

Türk siyasal hayatında sivil toplumun değeri 1980 sonrasına denk gelmekte ve bu duruma neden olan üç kırılma noktası gösterilmektedir. Birincisi 12 Eylül darbesinden sonra ortaya çıkmış olan demokratikleşme faaliyetleri kapsamında sivil topluma verilen değer neticesinde sivil toplumun desteklenmesi gösterilmektedir. İkinci olarak 3-16 Haziran 1996’da Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Yerleştirmeleri 2 (HABITAT 2) Konferansının İstanbul’da gerçekleştirilmesi olmuştur. Burada kırılma daha ziyade konferans hazırlıklarının olduğu 1994 senesinden sonra yaşanmıştır. Diğer bir yandan HABITAT 2’den sonra yapılan sivil toplum vurguları sivil toplum kavramının gelişmesi bakımından oldukça önemli olmuştur (Tosun, 2001, s.224). Üçüncü nokta ise sivil toplumun yardımlaşma hususundaki etkisi olarak ele alınmaktadır ve bu durum 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında meydana gelmiştir. Olaydan sonraki süreçte sivil toplum örgütlerinin olay yerine asker ve devlet güçlerinden önce varması sivil toplumun önemini bir kez daha göstermektedir (Tosun, 2001, s.224). Bahsi geçen bu olaylarla beraber sivil toplum devlet dışı bir güç ve otorite olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

Kimi araştırmacılara göre sivil toplumun içinde politik toplum olamayacağı belirtilmekte, devlet dışında kalan bütün alanların sivil toplum olarak ifade edilebileceği vurgulanmaktadır (Belge, 2003, s.1). Sivil toplum, devletin baskısının

ve etkisinin toplumdaki kişiler üzerinde etki sahibi olmadığı; kişilerin devletin askeri gücüyle karşılaşmadığı, devletin faaliyet alanı dışında kalan alan olarak tanımlanmaktadır (Ercan, 2002). Bir başka çalışmada sivil toplum kavramı tanımlanırken, devletin dışında var olan yaşamın yürütülmesinin güvencesinin verildiği ve ekonomik yaşamın özerkliğine vurgu yapıldığı, dışarıdan müdahaleler olmadan kararlar alabilen toplum ifadeleri kullanılmaktadır (Kuzu, 1992, s.341).

Bazı yazarlar tarafından ise sivil toplum kavramına din açısından yaklaşılmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda mutlakiyetçi bir otorite karşısında demokratik, teokratik bir yaklaşıma karşı ise laiklik öne sürülerek, sivil toplum kavramının batı standartlarında değerlendirilmek istendiği ve Müslüman olan bir toplumun sivil topluma sahip olabilmesi için dine ihtiyacı olduğu söylenmektedir (Bulaç, 2005).

Liberal bir sivil toplum değerlendirmesine göre Norman P. Barry ve Chandran Kukathas gibi düşünürlerle atıfta bulunulmakta, sivil toplumu tanımlamak için karmaşık teorilere gerek olmadığı, sivil toplumun devletin baskı ve etkinlik alanının haricinde kalan bütün alanlar olduğu belirtilerek sivil toplumun gayet basit bir olgu ve kendi haline bırakılmış bir toplum olduğu vurgulanmaktadır (Yayla, 2013). Sivil toplum demokrasinin yerleşmesi ve yürütülebilmesi için elzem bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Mahçupyan, 1997, s.130). Bir diğer bakış açısına göre sivil toplum şehirlilikle alakalı bir kavramdır ve demokrasinin yerleşmesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Modern ve şehirli olan kişilerin sivil toplum örgütlerinde sorumluluk almasıyla demokrasinin ilerlemesi mümkün olmaktadır (Bayhan, 2002, s.52).

Sivil topluma oryantalist bir bakış açısıyla bakıldığında cemaat yapılarının önemine dikkat çekmek gerekmektedir. İslam dininde cemaatlerin diğer dinlere oranla daha önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Türk yönetim geleneğinde de bulunan örgütlenme durumu İslam'ın cemaatleşmeye teşvik etmesiyle beraber toplumdaki cemaatlerin varlığı azımsanmayacak seviyelere çıkmaktadır. Günümüzde kullandığımız manasıyla sivil topluma örnek olarak cemaatlerin verilip verilemeyeceği konusu hala bir sonuca ulaşamamıştır. Tarikatlardan ayrı olarak cemaatlerin de modern şehirlere ait niteliklerin bazılarına sahip olduğu

söylenmektedir. Ayrıca cemaatler gerektiği zaman otoritelere karşı gelebilmekte ve bu hususta sosyal destekçi bulabilmektedir. Fakat cemaatleri batı şablonunda ele aldığımızda ise tam anlamıyla sivil toplum manasında bir karşılığı bulunmadığı görülmektedir.

1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması

Sayıları günden güne artan sivil toplum kuruluşları nedeniyle bu kuruluşları sınıflandırma gereksinimi doğmuştur. “Toplum temelli kuruluşlar”, “kent ölçeğinde çalışan kuruluşlar”, “bölge ölçeğinde çalışan kuruluşlar”, “ulusal kuruluşlar” ve “uluslararası kuruluşlar” düzeyinde ayrılmalar gözlemlenmiş ve hem sayı hem de nitelik açısından farklılıklar oluşmuştur (İpek, 2007, s.96).

Özellikleri kapsamında değişik isimler alan bu kuruluşların tanımları yapılırken aldıkları isimler doğrultusunda belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. DONGO (Donor ve fon veren kuruluş merkezli STK’lar), ENGO (Greenpeace ve WWF gibi çevre STK’ları), GONGO (devlet kontrollü STK’lar), INGO (Oxfam gibi Uluslararası STK’lar), QUANGOs (Uluslararası Standartlar Örgütü ISO gibi yarı özerk kuruluşlar), TANGO (teknik yardım örgütleri), TNGO (Ulus aşan örgütler), MANGO (Pazar merkezli STK’lar), RINGO (uluslararası dini örgütlenmeler) pek çok farklı adlandırmalardan birkaçıdır. Sivil toplum kuruluşları genel olarak şöyle sınıflandırılmaktadır:

- a. Korporatist örgütler: Sendikalar ve ekonomik faaliyet alanları,
- b. Teknik örgütler: Meslek bilgisi çerçevesinde kurulan örgütler,
- c. Bilimsel örgütler: Üniversite derneği, araştırma derneği vb.,
- d. Sosyal ve insancıl örgütler,
- e. Gelişme ve insani yardım,
- f. Çevre,
- g. Hak örgütleri,
- h. Din temelli ve toplum temelli örgütler,
- ı. Toplumsal hareket temelli örgütler.

Çalışma alanları ve sektörlerin gittikçe belirginleşmesi sebebiyle alt sınıflandırma ihtiyacı doğmuştur. Tüketici nitelikte olmayan bu sınıflamaya insani yardım kuruluşları, insan hakları kuruluşları (mülteci, azınlık ve izleme çalışması, savunuculuk çalışmaları gibi çalışmalar), eğitim kuruluşları, kalkınma ve üçüncü sektör kuruluşları, sosyal alanda hizmet veren kuruluşlar (sosyal refah uygulamaları, sosyal gereksinimler ve sorun odaklı çalışan kuruluşlar), kültürel alanda çalışan kuruluşlar, çevre kuruluşları, kadın kuruluşları, çocuk kuruluşları, gençlik kuruluşları, barış ve çatışma yönetiminde çalışan kuruluşlar ve iş insanları ve mesleki kuruluşlar (üyelik temelli özel amaçla kurulan kuruluşlar) dahil edilmiştir.

Çalışma yöntemleri sivil toplum sınıflandırması yaparken dikkat edilen bir başka faktör olmaktadır. Hizmet sunumu görüşünden oldukça farklı şekillerde gelişen uygulamalarla birlikte değişik yöntemler türemektedir. Fakat temel sınıflandırmada öne çıkan yine kültürel ve tarihsel kökenli yöntemler olmaktadır. Bunlar arasında din temelli, hayırseverlik ve filantropik yönelimli kuruluşlar, hizmet yönelimli kuruluşlar, katılım yönelimli kuruluşlar, güçlendirme ve kapasite geliştirme yönelimli kuruluşlar, toplum temelli çalışma odaklı kuruluşlar ve hak temelli çalışan kuruluşlar bulunmaktadır.

1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Sivil toplum örgütlerinin çok çeşitli işlevleri vardır. Sağlıklı bir çevrede hayatlarımızı sürdürmek için çaba gösterme, demokrasinin benimsenmesi için çalışmalar yürütülmesi, sosyal ve ekonomik konularda hükümetin politikalarına alternatifler üretme veya çoğulcu toplum yapılanması adına sorumluluklar alma gibi pek çok farklı alandaki farklı konular sivil toplum örgütlerinin ilgilendiği konular arasında yer almaktadır (Clarke, 1998, s.37).

Toplumsal veya dünya çapındaki sorunlar karşısında çözüm arayışına giren sivil toplum örgütleri, kamu ya da özel kuruluşların bu sorunlar karşısında yetersiz kalması durumunda işlevsellik kazanmakta ve her topluluğun kendine has bir sivil toplum anlayışına sahip olmasından dolayı da bu işlevlerde ayrılıklar gözlemlenmektedir (Yıldırım, 2004, s.74). STK'ların temel işlevlerinden arasında devleti hizmet üretmeye yönlendirmek, demokrasinin gelişmesine ve benimsenmesine katkıda bulunmak, problem çözmek ve hizmet üretmek, devletin

faaliyetlerinin sivil toplum tarafından denetlenmesine olanak sunmak ve toplumu devlet karşısında korumak, ekonomik kalkınma sürecini destekleyici faaliyetlerde bulunmak, toplumu bilinçlendirmek ve çoğulcu toplum yapısını geliştirerek denge unsuru olmak yer almaktadır (İbrahim & Wedel, 1997, s.14):

1.5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları

Araştırma ve bilişim çalışmalarının yürütülebilmesi için sivil toplum örgütleri, bazı uluslararası kuruluşlardan destek görmektedir fakat bu destek yeterli gelmemektedir. Sivil toplum örgütlerinin problemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a. Birçok sivil toplum örgütünde “sivillik” ve “toplumsal savunusu” bilinci gelişmemiştir.
- b. Sivil toplum örgütlerinde demokratik yönetim anlayışı genellikle gelişmemiştir.
- c. Katılımcı toplumlarda sivil toplum örgütlerinin önemi kavranamamıştır.
- d. Toplumda ve örgütlerde amaç karmaşası yaşanmaktadır.
- e. Özellikle son dönemlerde hareketlenen sivil toplum örgütlerinden aynı alanda etkinlik gösterenler için ortak bir alan hala kurulamamıştır.
- f. Sivil toplum örgütlerinde kurumsallaşma eksikliği söz konusudur.
- g. Sivil toplum örgütlerinin eğitim süreçlerine dair bir strateji belirlenmemiştir. Ülkede bilgi toplumu olma konusundaki bilinç yaygın hale getirilmelidir.
- h. Sivil toplum örgütlerinin büyük bir kısmında taban destekli bir katılım görülmemektedir.
- ı. ”Örgüt” kelimesinin toplum içinde kötü algı yaratmasından dolayı sivil toplum örgütlerine katılım konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi gerekmekte ve örgütlenmenin önüne engel koyulmamalıdır.
- i. Sivil toplum örgütlerinde gerek personel gerekse donanımsal açıdan önemli derecede eksiklikler görülmektedir.

j. Sivil toplum kuruluşlarında bilgiye erişim zordur. Bilgiye erişim kolaylaştırılmalıdır.

2. TÜRKİYE’DE MÜLTECİ SORUNU VE MÜLTECİ POLİTİKALARI

2.1. Mülteci Sorunuyla İlişkili Kavramlar

2.1.1. Göç Kavramı

Bir yerden farklı bir yere yapılan ve sonraki süreçlerde tekrar dönülen, gidilen yerde sürekli yaşama nedeni kapsayan fiziki, sosyal, kültürel anlamda mekân değiştirme eylemine göç adı verilmektedir. Göç kişisel, maddi, sosyal, hukuksal, çevresel nedenlerden kaynaklı olarak yapılmaktadır. Bu kapsamda göç, bireyin çeşitli sosyal nedenler ya da bireysel sebeplerle mevcut konumunu kendi isteği ya da mecburi durumlar sonucunda değiştirmesidir. Bu nedenle, göç sosyoekonomik ve hukuki olduğu gibi, kişinin kendi isteğine bağlı da olabilmektedir. Göç eden kişi göçmen, sığınmacı, mülteci gibi kavramlarla adlandırılabilir (Kaynak vd., 2016, s.11).

Göçler yapıldığı yere göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlar iç göçler ve dış göçlerdir. “İç göç” ülke sınırları içerisinde farklı şehirler arasında gerçekleşen; bir yerden bir yere geçme hareketi olarak adlandırılırken, “dış göç” veya “uluslararası göç” kabilelerin ülke sınırları dışında çeşitli merkezlere doğru yaptıkları göç hareketidir (Sayın vd., 2016, s.2). Bunların yanı sıra göç yapılış nedenine göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Bunlardan birisi olan, iradeye bağlı göç ise; göç eden kişi ve milletlerin kendi iradesi ile daha rahat yaşam standartlarına kavuşmak isteğiyle yapılan göçtür. Daha iyi bir eğitim öğretim, daha sağlıklı bir yaşam, daha güzel şartlarda ve üstün hizmetli işler gibi iradeye bağlı göçün sebeplerini teşkil etmektedir. Zorunlu göç ise; mültecilerin kendi iradeleri dışında gerçekleşmektedir ve bu göçlerin sebepleri genellikle savaşlar, krizler, doğal afetler, iç karışıklıklardır. Zorunlu göçlerde, toplumsal ve toplumlararası hukukun çizdiği çerçevede göç kabul eden ülkenin zorunlu göç ile kabul edilen mültecilerin üstündeki baskıcı etkisi iradeye bağlı mültecilere göre daha fazladır. Bu durum bir taraftan ölüm tehlikesi ile sığınan mültecilerin dramı, diğer taraftan da göç kabul eden ülkenin bu göçe alışma süreci ve toplumsal hizmetlerin eşit paylaşımı ile alakalı saygı ve hoşgörü seviyesi ile alakalıdır (Duruel, 2017, s.3).

Memleketlerinden göç etmek zorunda kalanlar için, göç ettikleri memleketin toplumsal yapılarına, fiziki ve coğrafi yapılarına ve iş yapma şekillerine entegrasyon sağlamak büyük bir önem arz etmektedir. İlk olarak yaşadıkları kayıplarla karşı karşıya kalmakta, sonrasında ise kaybettiklerini yeniden elde etmek için etkili bir çaba sarf etmektedirler. Pek çoğu ilk zamanlarda kendi kriterlerine eşdeğer olmayan çeşitli iş yerlerinde faaliyet göstermekte ve daha önceki yaşantılarından daha kötü yaşam koşullarındaki sağlıksız yerlerde yaşamlarını devam ettirmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Mültecilerin entegrasyon süreçleri ancak dört beş sene içerisinde tamamlanabilmektedir (Kaynak vd., 2016, s.12).

2.1.2. Göçmen Kavramı

Güncel Türkçe Sözlüğe göre göç “*Siyasi, ekonomik, toplumsal sebeplerle kişilerin veya toplulukların bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine, bir ülkeden diğer bir ülkeye gitme işi, hicret, taşınma, muhaceret*” biçiminde tanımlanmaktadır (TDK, 2005, s.769).

Göçmen, genel olarak kabul görmüş bir tanımı bulunan bir kavram değildir. Genel kapsamda göçmen, bir bireyin herhangi bir zorlama olmadan, bireysel rahatlık sağlamak amacıyla özgürce, kendi isteğiyle göç etmeye karar vermesi sonucunda sahip olduğu nitelik olarak değerlendirilebilir (Perruchoud, 2009, s.22).

2.1.3. Sığınmacı Kavramı

BM çatısı altında yürütülen yasal çalışmalar içinde sığınma hakkı kavramına ilk kez İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer verilmiştir. Bu bildirgenin 14. maddesinin 1.fıkrası gereğince “*Herkesin zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve bu ülkelerce sığınmacı işlemi görme hakkı vardır*” (TBB, 2012). “*Burada sığınmacı veya mülteci kavramlarına yer verilmeyerek sığınma hakkı kavramına soyut olarak değinilmiştir. 1 Ocak 1951 tarihinde BMMYK’nın üç yıllık kurulması BM Genel Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. BMMYK’nın esas hedefi mültecilerin problemlerine kalıcı çözümler bulabilmek ve mültecilere uluslararası koruma sağlamaktır.*” 14 Aralık 1950 tarihli Genel Kurul kararı ile kabul edilen BMMYK’nın Tüzüğü çerçevesinde Yüksek Komiserin yetki, sorumluluk ve ilgi alanına giren bütün kişileri kapsamaktadır.

Sığınmacı, bulunduğu ülkede mevcut olan silahlı çatışmalar, şiddet olayları gibi nedenlere bağlı olarak tehlikede olma durumundan ötürü veya işkence görmekten haklı biçimde korkması nedeniyle bir ülkeden mülteci statüsü talep etmesinden ötürü kişinin kazandığı niteliktir (Buz, 2002, s.7). Sığınmacı ve mülteci kavramları Türkçede eş anlamlıdır. Ancak uygulamada kullanım alanları farklılık göstermektedir. Türkiye’de Avrupa dışındaki ülkelere gelen ve yasal statü kazanma amacıyla başvuruda bulunan ve başvuruları inceleme aşamasında olan kişiler için uygulamada sığınmacı ifadesi kullanılır (Buz, 2002, s.7).

2.1.4. Mülteci Kavramı

Mülteci, bulunduğu ülkede baş gösteren şiddet ve saldırı olaylarına bağlı olarak haklı nedenlerle işkence görme korkusu yaşayan, hayati tehlikesi bulunan kişilerin başka bir ülkeden mülteci statüsü talep etmesi sonucunda kazandığı niteliktir (BMMYK, 1997, s.183).

Mülteci kavramı; kişisel durumlardan veya katlanılamaz şartlardan kaçıp kurtulmak isteyen insan olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu kaçış insan yaşamına ya da hürriyetine yönelik baskıdan, tehditten, adli takibattan, doğal afetten, sefalet ve yokluktan, savaştan ya da iç karışıklıktan olabilmektedir. Mülteci teriminin temelinde kişinin kaçışına sebebiyet veren olaylar karşısında korunmaya ve yardım almaya değer olduğu hipotezinin yattığı belirtilmektedir (Goodwin & McAdam, 2007, s.15). Devletler mülteci kavramı kapsamında “ekonomik mülteciler” ile “adaletten kaçanlar” olarak adlandırılan ve ekonomik nedenlerden ötürü yaşadıkları ülkeden göç etmeye mecbur bırakılan kişileri değerlendirmektedir (Çiçekli, 2009, s.39).

Milletler Cemiyeti tarafından Ruslar, Almanlar ve Ermeniler gibi özel mülteci gruplarına dönük çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda mülteciler birey olarak değil, grup olarak değerlendirilmiştir (Özcan, 2006, s.6-7).

2.2. Türkiye’de Göç Hareketleri ve Sorunsalları

2.2.1. Suriyeli Sığınmacılar, Sorunlar ve Belirsizlikler

Suriye İç Savaşı’nın patlak vermesiyle başlayan ve ardından bölgesel ve uluslararası boyutlara yayılan kriz, milyonlarca insanın evini terk etmek zorunda

kalmasına neden olmuştur. Sığınmacılar, sadece temel güvenliklerini aramakla kalmayıp aynı zamanda yeni toplumlara uyum sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve geleceklerini yeniden inşa etmek gibi zorluğu yüksek engellerle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, sığınmacıların karşılaştığı sorunlar ve beraberinde getirdiği belirsizlikler hem bu bireylerin yaşamlarını etkilemekte hem de ev sahibi ülkeler ve uluslararası toplum için geniş kapsamlı zorluklar doğurmaktadır.

2.2.1.1. Ülkenin Tarihine Bakış

Suriye Devleti, coğrafik ve fiziki açıdan, inanç, kültür, köken ve tarihleri bakımından Türkiye'nin adeta doğal bir uzantısı yani devamıdır. Tam dört yüz sene boyunca Osmanlı Devleti'nin bir kolu olmuştur. Selçuklu Devleti ile birlikte beş yüz sene Türk şehri olmuştur. Osmanlı Devleti kurulmadan önce Suriye, birçok kavmin ve halkın himayesinde kalmıştır. Suriye topraklarının ilk sahipleri Hz. Adem'in oğlu Sam'dan çoğalan Samilerdir. Daha sonra Amartiler ve Fenikeliler bu topraklara yerleşmişlerdir. Suriye'ye M.Ö. 2000'li yıllarda Babiller, M.Ö. 1500'li yıllarda Firavun, M.Ö. 1460'lı yıllarda Hititliler, M.Ö. 722'li yıllarda Asurlular yerleşmişlerdir. Oğuz Han, Türk destanı kahramanı Afrasyab M.Ö. 654 senesinde Suriye'de yaşamıştır. Oğuz Han'ın bir rivayete göre Halep'i ve Mısır'ı fethettiği söylenmektedir. M.Ö. 64'lü yıllarda Roma, M.S. 2. yüzyılda Palmyra, Hims, Petra Krallıkları kurulmuştur (Özfatura, 2017).

Suriye Devleti toprakları üstünden farklı farklı medeniyet, tarih ve kültürlerin geçtiği ve çokça işgallerin, olayların ortaya çıktığı eski ve stratejik bir konuma sahiptir. Stratejik önem ve coğrafi konum açısından Mısır ve Suriye'nin güvenliği birbirlerine bağlıdır. Daha önemlisi Anadolu'nun güvenliği bakımından da aynı sorun vardır. Bununla birlikte Anadolu'da oluşturulan tüm devletler açısından Suriye'yi elde etmek en önemli hedef haline gelmiştir. O yüzden Suriye stratejik ve coğrafik konumu açısından birçok farklı medeniyetin odak noktası olmuştur. Samiler M.Ö. 3000'li senelerde ülkeye gelmiştir. Sonra sırası ile sayacak olursak Mısır, Hurri, Hitit, Pers, Büyük İskender ve Makedonyalılar gelmiştir (Maden, 2014, s.103).

Suriye eski zamanlardan bu zamanlara kadar gelen çeşitli etnik kökenlerin ve dini grupların hep beraber yaşama kültürünü, çeşitliliğini, saygıyı ve hoşgörüyü de beraberinde getirmiştir. Bu durum, ülkede 20 yüzyıl boyunca tradisyonellikten

çağdaşlığa geçiş sürecinin problemli ve azar azar ilerlemesi ise çağdaşlığın ve kapitalist tüketim toplumu anlayışının direttiği simgecilik yerine tradisyonel simgeciliğin hala varlığını ve önemini korumasını sağlamıştır (Athoğlu, 2010, s.2).

11. yy. Haçlı ve Selçuklu seferlerinin Suriye'nin etkin gücünü yitirmeye başladığı zamanın başlangıcı olarak sayılır. 14. yy.'ın başlarına kadar Suriye Selahattin Eyyubi ve Haçlılar arasında bir düelloya dönüşmüştür. Haçlı hükümdarlığının Suriye'den çıkarılmasından sonra yeniden Asya'dan gelen Moğolların işgallerine maruz kalmıştır. Suriye yıkık bir harabeye dönüşmüştür. 1516 senesindeyse Suriye yeni kurulan etkin bir güç olan Osmanlı Hükümdarlığının egemenliği altına girmiştir. Tam olarak 400 yıl devam eden Osmanlı denetimi altında Suriye başka Arap ülkeleri ile birleşmiş ve yaşam standardını artırmıştır. Daha önceleri etkin ve önemli bir şehir olan Şam, Hac yolundaki statüsü ile yeniden önemli konumdaki bir merkez durumuna gelmiştir. En önemli ticaret şehirlerinden biri ise Halep olmuştur. Bunun yanı sıra Suriye Fransa'ya da açık hale gelmiştir. Ortadoğu topraklarında Araplar, Arap milliyetçiliği fikri ile Osmanlının himayesinden kurtulmak için çeşitli yollar izlemişlerdir. Bu Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar böyle devam etmiştir. Suriye topraklarında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı aldığı yenilgiler artınca Osmanlılar Halep'in gerisine kadar çekilmek zorunda kalmışlardır. Böylece Suriye Fransızların eline geçmiştir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla Milletler Cemiyeti'nin Fransa'ya Suriye üstünde manda yönetimi yetkisi verdiği 1922 yılına kadar geçen süre zarfında ülke birçok farklı gelişmeye ev sahipliği yapmış Suriyeli Arap halk kısa bir zaman dilimi için de olsa egemenliklerini kazanmışlardır. Egemenliğe doğru giden hedefte en önemli etki yaratan ayrıntının Arap milliyetçiliğinin oluşturduğu uyanış olarak görülmektedir. 19. yüzyıldan beri Amerikalılar veya Avrupalılar tarafından eğitim verilen okullarda eğitim-öğretimlerini tamamlayan Suriyeli aydınlar Arap tarihi, dili ve edebiyatı üzerine sağladıkları katkılar üzerine Arap milliyetçiliğinin hafızalara girmesine ortam hazırlamıştır. Hatta bunlar üzerine Suriyeli bazı kesimler bölgede yenilik ve reform istemiş ve Osmanlı Devleti yönetiminden âdem-i merkezîyetçi bir tavır takınmalarını isteyerek Osmanlının siyasi faaliyetlerine de karışmışlardır. Bununla birlikte bu kesimlerin bir bölümü yer altında gizli gizli egemenlik için faaliyetlere başlamışlardır. Oluşturulan ilk gizli cemiyet Mekke Şerifi Hüseyin'in

oğullarından birisi olan Faysal'ın da katıldığı El-Cemiyye El-Arabiyye El-Fetat'tır. Kurulan cemiyetler arasında büyük bir öneme sahip diğer gizli cemiyet ise Osmanlıda orduda bulunan Arap askerlerinin bir araya gelerek oluşturdukları El-Ahd adlı örgüttür. Fakat Arap Milliyetçiliği uyanış zamanında diğerini Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu Arap Milliyetçiliği, Suriye bölgesinde en etkin ve kitlesel haline Fransız yönetimi altında erişim sağlamıştır. Bunun yanı sıra tüm bu yaşananlar ile birlikte, hem Hristiyan Araplardan kurulan ve meydana gelen Lübnan hareketinin, hem de Hristiyanlar ile Müslümanların birlikte yer aldıkları Suriye Arap hareketinin Birinci Dünya Savaşı'ndan evvel Osmanlı Devleti'nden daha çok ayrıcalık elde etmek amacı ile sık sık Fransa'nın ayağına gitmeleri oldukça anlam taşımaktadır (Okur, 2009, s.138).

Birinci Dünya Savaşı sonunda Suriye, Fransa Devletinin bir sömürgesi olmuştur. Bu sömürge yönetimi 1946 yılına kadar alenen devam etmiştir. Fransa Devletinin sömürgesi konumunda olan Suriye'den 1 Eylül 1920 senesinde Lübnan yeni bir devlet olarak ayrılmıştır. 1920 Eylül'ünde Halep merkezli ve Şam merkezli yeni devletler kurulmuştur. 1922 yılında Halep ve Şam devletleri Suriye Federasyonunu kurmuşlardır. 1925 yılında ise Suriye Devleti ismini almıştır. 1941 yılına kadar bu isimle ilerlemiştir. 1920 yılında Alevi halkın çokça bulunduğu yerlerde Aleviler Toprağı, 1922 yılında ise Aleviler Devleti ve 1930 yılından 1941 yılına kadar süre gelen Lazkiye merkezli bir hükümet kurulmuştur. 1922 ve 1941 yılları arasında Cebel Druz bölgesinde Dürzi toplumuna muhtariyet verilmiştir. 1920 ve 1922 yılları arasında Halep Devleti'ne, sonra ise Suriye'ye bağlı olan Antakya şehrine Fransızlarca belli bir muhtariyet verilmiştir. Fransız manda ve himayecileri 1925 yılında Cebel Druz bölgesinde isyan çıkaran ve Şam bölgesine kadar uzanan bir ayaklanmayı zorla 1927 yılında bastırabilmişlerdir. 1926 ve 1936 yılları arasında Fransız sömürgecilerinin sıkı takibe aldıkları parlamenterist bir düzen kurmuşlardır. Bu ülkede ilk defa 1932 senesinde Mehmed Ali Abed cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Fransa Devleti, 29 Haziran 1939 yılında Antakya şehrini Türkiye'ye vermiştir. 1941 Eylül ayında hür Fransız kuvvetleri komutanı olan Catroux, Suriye Devleti'nin egemenliğini ilan etmesine rağmen 1946 yılına kadar İngiltere ve Fransa'nın sömürgesinde kalmıştır. İngiltere Krallığı Lübnan, Ürdün, Suriye ve Filistin devletlerinden oluşan Büyük Suriye Krallığını kurmayı ve yönetimine de

Haşimi kabilesinden Abdullah'ı geçirmeyi düşünmüş, ancak planlanan düşünceler netice vermeyince Suriye Devleti'nde bir isyan başlamıştır. Takviye gelen Fransız güçleri ile bu ayaklanma bastırıldıysa da Fransızlar ve İngilizler 1946 yılında Suriye'yi bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu bağlamda Suriye Devleti 1946 tarihinde egemenliğine kavuşmuştur. Arap dünyasında milliyetçilik ile uğraşılırken Avrupalı devletlerarasında kutuplaşma olmuştur. Dünyada yeni bir düzenin kurulması için gizli çalışmalar yapmışlardır. Kurulacak olan bu yeni düzen içinden en büyük hakka sahip olma gayesi, içinde bulunulan ortamı daha da kızıştırmış ve her yeni günde dünya savaşına bir adım yaklaşılmıştır. Daha fazla hakka sahip olma gayesi bazı ülkeleri karşı karşıya getirmiş, bazı ülkelerin ise birlik yapmasına sebep olmuştur. İçinde bulunulan durum fazla sürmemiştir. Ülkelere yeni sahipler geleceği, fiziki konumları değişeceği, yeni oluşumların ortaya çıkacağı, büyük insani dramların yaşanacağı İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaşla birlikte çokça yıkım olacağı gibi Suriye'de ise egemenlik için adımlar atılmaya başlanmıştır (İnce, 2017, s.267).

İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1942 senesinde kurulan Orta Doğu Yardım ve Mülteci İdaresi, takribi 40.000 Avrupalı halkı Suriye, Mısır ve Filistin'de oluşturulan mülteci kamplarına yerleştirmiştir. Savaş sonlanıncaya kadar geçen sürede Orta Doğu kentlerinde misafir edilen Avrupalılar, savaş bitince kendi ülkelerine veya gitmek istedikleri memleketlere dönmüşlerdir (Temizer, 2019).

Bunun yanı sıra Arap devlet adamı olan Şükrü El-Kuvvetli Suriye'nin egemenliğine kavuşması için emek harcamış ve mücadele etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda, Osmanlı'ya karşı olan gizli Arap cemiyetlerine katıldığı gerekçesiyle, 1915 yılında tutuklanıp idama mahkûm edilmiştir. Arap Lejyonu Şam şehrini aldığı zamanda serbest bırakılmıştır. Yaşanan savaştan daha sonra Avrupa ve Mısır'da hayatını devam ettirmiştir. 1925 senesine gelindiğinde ise Suriye'ye dönüp Dürzi ayaklanmalarına katılım sağlamıştır. Milliyetçi partinin de destek vermesiyle yaşanan ayaklanmayı milli bir harekete çevirmiştir. Fransız mandası tarafından idama mahkûm edilmiş olduğundan tekrar 1927 yılında Mısır'a kaçmıştır. 1930 senesinde ise tekrardan Suriye'ye dönüp 1931 senesinde çıkan genel af yasasından yararlanmıştır. Bu sırada Fransız mandası yeni bir anayasa hazırlamıştır ve 1936 senesinde imzalanan anlaşmaya göre Suriye'deki sömürgecilik

yönetimine son vermişlerdir. Bunun üzerine Şükrü El-Kuvvetli Milliyetçi Parti Başkanı olarak Şam milletvekili seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığını Haşim El-Attasi'nin yaptığı dönemde Cemil Mardum bakanlar kurulunda maliye ve ulusal ekonomi bakanlığı da yapmıştır. İki sene sonra meclis başkan vekili olarak seçilmiştir. 1939 senesinde Fransız mandasının anayasayı askıya alması nedeniyle mücadeleye girişmiştir. 1941 senesinde egemenlik duyurusunu yayınlamıştır (Çeviker ve Küçükbiltekin, 2011, s.2-4; Kodaz, 2016, s.217).

1943'te Suriye Devleti'nde ilk kez seçim yapılarak cumhurbaşkanı seçilen kişi Şukru El-Kuvetli olmuştur. 1948 yılında İsrail'in kuruluşunun ardından yüz binlerce Filistinli kişi Suriye'ye göç etmiştir. 1949 yılının 30 Mart'ında Suriye Devleti Genel Kurmay Başkanı askeri bir darbe yapmıştır. Bu yapılan darbe Arap devletleri arasındaki ilk darbedir. 1949-1954 yılları arasında Albay Adip Şişakli devleti büyük bir toprak reformu yapmıştır. Tanınmış toprak ağalarına ve devlete ait sahipsiz topraklar toprağı olmayan kırsalda yaşayan köylülere verilmiştir. Cemal Abdülnasır'ın 1958 yılında Arap Devletleri için planladığı Birleşik Arap Cumhuriyeti Kuzey Yemen, Mısır ve Suriye Devletleri arasında kurulmuştur. Kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti, Mısır Devleti'nin diğerlerine göre otoritesini arttırması sonucu 1961 yılında dağılmıştır. Arap Devletlerini, Ortadoğu bölgesinde Arap milliyetçiliği çerçevesinde bütünleştirerek bir tek çatı altında toplamayı amaç edinen fikir, 1940 senesinden sonra Baas teorisi ile birleşmiş ve bu zamandan itibaren de Arap Devletleri'nin büyük kısmında Arap birlikleri barındıran devletler de çok az bir zamanda örgütlenmişlerdir. Örgüt, egemenlik ve sosyalizm düşünceleri ile birlikte kendine taraftar çekmeyi başarmıştır. 1963 senesinde Suriye Devleti'nde Arap Milliyetçiliğini bırakmışlardır ve Suriye Milliyetçiliğini savunmaya başlamışlardır. Baasların düşünce yapısı, sömürge yönetimi ve darbeler altında zor zamanlar geçiren Suriye Devleti'nin sosyoekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilerini düzenlemesinde, diğer devletlerarasında statüsünü korumada ve komşu ülkelerle iyi geçinmesinde etkili olmuş bir yapıdır (İnce, 2017, s.261).

Baasçılık, Arap milliyetçiliğinin laiklik ve sosyalizmle bütünleştirilmiş halidir. Bu parti 1940 senesinde Mişel Eflak ve Selahaddin Bitar tarafından Suriye'nin Şam şehrinde kurulmuştur. Bu parti, Irak ve Suriye kentlerinde yapmış oldukları darbeler ile yönetimi ele geçirip tek parti diktatörlüğü kurmuşlardır. Parti

olarak olmasa bile fikir açısından Abdül Nasır ve Kaddafi yardımıyla uzun dönem Libya, Mısır ve Birleşik Arap cumhuriyetinde mevcudiyet göstermişlerdir. Bu partinin başlıca misyonlarından biri de Pan-Arabizm'dir. Tüm Arap milletlerini bir çatı altında toplayarak bunların milliyetçi, toplumcu ve laik şekilde yönetilmesini hedeflemiştir. Bu görüş parti üyelerinin karşısında duran çeşitli mezhepler nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. Zira Suriye'de Alevilik, Irak'ta ise Sünnilik üstüne bazı mezhepsel iktidarlık tenkitleri, bu iktidarlara da mezhepçiliğe zorlamıştır (Çalışkan, 2016).

Baas Partisinin ciddi anlamda ilk faaliyeti 1943 senesinde Suriye'de ufak bir öğrenci ve öğretmen ekibi ile atılmıştır. Atılan bu adım 1946 senesine gelene kadar bilimsel çalışmalar yapmış ve politik bir fırka olmayı başaramamıştır. Yine o yıllarda Baas Rejiminin politik hayata girememesinde Suriye'nin Fransız mandaterliğinde bulunması rol oynamıştır. Çünkü son Fransız topluluğunun 1946 yılında vazgeçmesiyle Suriye egemenliğini kazanmış ve 1947 senesinde Baas oluşumu politik bir fırka olarak Suriye politikasında yer almıştır. Baas Partisi, 1963 yılında yapılan askeri bir darbe ile Cemal Abdülnasır taraftarı olan hükümeti devirmiştir. Yapılan darbe birkaç ay önce aynı şekilde yönetime gelen Irak Baas Partisi tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. 1966 yılında Suriye Baas Partisi içinde sağ-sol krizi ortaya çıkmıştır. Sağ tarafta olan ve o görüşü benimseyen Baas Partisi kurucularından iki kişi olan Mişel Aflak Irak'a, Salahaddin Bitar ise Fransa'ya kaçmıştır. Hem Mişel hem de Salahaddin sol görüşü benimseyen kişiler tarafından öldürülmüşlerdir. Suriye, 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı'nda Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir (Güneş, 2018).

1971 ve 2000 seneleri arasında Suriye'nin iktidarını elinde bulundurmuş ve devlet başkanlığı yapmış olan Hafız Esad, Suriye'nin Lazkiye şehrinde 6 Ekim 1930 yılında dünyaya gelmiştir. Ailesi yoksul ve Alevidir. Küçüklüğü ekonomik zorluklarla geçen tüm fakir ailelerin çocukları gibi o da büyüyünce asker olmayı istemiştir. 16 yaşına geldiğinde Baas Partisine katılmıştır. 1955 senesinde Humus Askeri Akademisinde pilot subaylıktan mezun olmuştur. Sene 1958'de gece savaşı eğitimi almak için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine gönderilmiştir. Memleketine tekrar döndüğünde ise uzun seneler orduya yaptığı başarılı hizmetlerinden dolayı hava filosu komutanlığına kadar yükselmiştir. 1961 senesinde

Mısır'ın devlet başkanı Abdülnasır'ın başkanlık yaptığı Pan-Arap fikrini gerçekleştirmeye çalışan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden Suriye Devleti'nin çekilmesine tepki gösterince ordudan ihraç edilmiştir. 1966 yılında Hafız Esad, Baas Partisi'nin Suriye kolunda yenilikçilik ve egemenlik isteyen tarafın, barış isteyen tarafı devirmesinin sonrasında partideki yapmış olduğu hizmetleri karşılığında Milli Savunma Bakanı olmuştur. 1970 yılında büyük ve acımasız bir darbeyle ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. 1971 yılında ise, Hafız Esad ülkenin ilk Nusayri etnik kökenli devlet başkanı olmuştur. İlk iş olarak Hafız Esad kendine geniş yetkiler sunan başkanlık sistemi ile 1973 Anayasasını hazırlatmıştır. Bu başkanlık sistemi kişisel başkanlık sistemidir. Bu sistemle Suriye'deki tüm kurumlar üstünde mutlak bir otorite sağlayan Hafız Esad, demokrasi adı altında mutlak otoriter bir rejim kurmuştur. 1973 yılı anayasası Suriye'de halen yürürlüktedir. Bu anayasa ile devletin başına gelen Başkan Suriyeli bir Arap olursa; Suriye'nin genel politikalarını belirler ve bakanlar kurulunun danışmanlığı altında yürütme gücünü kullanır. Devlet başkanı ordunun da başkanıdır. Bu sayede devlet başkanı sivil veya askeri memurları da görevden alır veya göreve alır. Aynı zamanda Hafız Esad, Baas Partisinin genel sekreteridir. Anayasada tam belirlenmemiş açık kapı bırakılmış maddeleri de yine Esad tanımlamıştır. Yasallığını ve otoritesini arttırmak, kendini ispat etmek sebebiyle yedi yıl arayla başkanlık seçimleri yapmıştır (İnci, 2019, s.26-28).

Esad iktidarı Suriye içerisinde bilhassa Müslüman Kardeşler grubunun karşıt görüşüyle karşılaşmıştır. Bu karşıt görüşü sindirmek için sert önlemler, 1982 Şubat'ta Müslüman Kardeşler için önemli olan Hama kentinin önemli ölçüde yıkılmasına yaklaşık on bin ve yirmi bin arasında sivilin öldürülmesine yol açmıştır. İktidar ve parti yönetimindeki Esad, 1978, 1985, 1991, ve 1999'da dört defa daha devlet başkanlığına seçilmiştir. Esad, Suriye'de şeklen demokratik aslen otoriter bir sistem kurmuştur. Suriyeliler görünürde başkanın ve meclis üyelerinin seçiminde kapalı oy kullanım hakkını kullanmış olsalar da gerçekte başkanın ve meclis üyelerinin seçiminde Hafız Esad'ın yani başkanın sözü geçerlidir. Suriye'de yapılan başkanlık seçimlerinde Hafız Esad, beş kez üst üste başkan seçilmiştir. Hafız Esad'ın oğlu Beşşar Esad'ın da başkanlığı 2000 yılından 2007 yılına kadar rakibi olmadan onaylanmıştır. Suriye'de başkan seçilen kişi ordu ve güvenlik kurumlarından en üst düzey makamlara kadar ekonomik ve siyasi her türlü alanlarda ilk kararları almakta

ve Suriye’de yaşayan halka aldığı kararlar için hesap vermemektedir. Ülkede başkana rakip olan hiçbir siyasi muhalefete izin verilmemiştir. Bunun için ülkede 1963 yılından 2011 yılına kadar hep olağanüstü hâl kanunu yürürlüğe konulmuştur. İnsanlar üzerinde zorlayıcı ve baskı yaratan kanunlardan bazıları (MAZLUMDER, 2010, s.3): Güvenlik Yasası (1962), Devrim Koruma Yasası (1965), Devlet Güvenliğini Sağlama Yasası (1969), Askeri Mahkemeleri Düzenleyen Yasa (1967), Devlet Güvenlik Mahkemelerini Düzenleyen Yasa (1968), Devlet Kurumlarında Çalışmayı Düzenleyen 39 Sayılı Kanun (1981), 49. Sayılı Kanun (1980).

Bu kanunlar içinde en çok ihlal edilen kanun 1980 yılındaki 49. sayılı kanundur. Bu kanun hala yürürlüktedir. Bu kanun, Müslüman Kardeşler Grubuna üye olanları suçlu olarak görmektedir ve suçlular idamla yargılanmaktadırlar. Bu kanunla, Müslüman Kardeşler Grubuna üye olan ve idam edilmiş birçok kişi vardır. İdam edilmeyenler ise, ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılmıştır ya da suçluya çalışma yasağı getirilmiştir. Hafız Esad, zaman içerisinde büyük yollar kat eden ülkedeki desteğini o dönemin en parlak günlerini yaşayan SSCB’den almıştır. SSCB’den aldığı bu güçle Ortadoğu’da etkin konumlarda rol oynamıştır. Bu ilerleyişle birlikte yaptığı en büyük eylemlerden biri ise İsrail hükümetine karşı direnen Filistin Kurtuluş Örgütü’nü desteklemek olmuştur. Ürdün’den sonra İsrail’e karşı olan direnişi Lübnan’dan devam ettirmeye çalışan Filistin Kurtuluş Örgütü Lübnan’da da problem olmaya başlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü, Lübnan’da etkinliğini yitirmek istemeyen etkin güçlerle çatışmak mecburiyetinde kalmıştır. Bunun yüzünden de Lübnan’da iç kriz yaşanmıştır. Bu zamanlarda ise, Hafız Esad Filistin Kurtuluş Örgütünü desteklemiş ve bu örgütü himayesi altına alarak Ortadoğu Arap dünyası iktidarlığını almak istemiştir. Bunun üzerine Esad, 1976 senesinde Lübnan’da yaşanan iç krize müdahale etmiştir. Esad’ın yaptığı bu harekete çoğu Arap ülkesi karşı çıkmıştır. Sebep olarak ise Esad’ın bu hareketle Arap dünyasına iktidar olma yarışını kazanabilecek olması gösterilmiştir. Esad’ın yaptığı bu hareketi ilk başta Filistin Kurtuluş Örgütüne yararlı olsun diye yapıldığı yorumlandıysa da Filistin Kurtuluş Örgütü Suriye’nin himayesine girmeyi kabul etmemiştir. O zamandan sonra Filistin Kurtuluş Örgütü ile Suriye’nin yolları ayrılmıştır. Esad’da İsrail’e karşı direnişte kaybetmemek için farklı örgütleri desteklemeye devam etmiştir. Lübnan’ın işgali tam altı sene sürmüştür. 1982 senesinde İsrail, Filistin

Kurtuluş Örgütünü tamamen bitirmek için Lübnan'a girmiştir ve böylece sona ermiştir. Suriye, 1979 senesinden beri iyi geçinemediği Irak ile yeni problemler yaşamaya başlamıştır. Irak sınırda kendi ülkesinden geçen boru hattını kesmiştir. Bunun üzerine Irak'tan petrol alamayan Suriye İran'a doğru yönelmiştir. Suriye'nin, İran ve SSCB'den aldığı destekle Esad en parlak dönemini yaşamıştır (Çelik, 2012, s.147-148).

Esad, ordu ve güvenlik memurlarını Alevilerden seçerek kendi arkasını sağlama almaya çalışmıştır. Güvenlik kurumları birbirlerinden bağımsız olarak hareket etmektedir. İstihbarat ve çeteler Suriyelilerin gözünü korkutmuş ve halkın üzerinde baskı kurmuştur. Hafız Esad, Kürt kökenli halka da zulüm ve baskıda bulunmuştur. Ülkede yaşamakta olan 1,5 milyon Kürt halkın 350 binden fazlasına kimlik verilmemiştir ve Suriye vatandaşı sayılmamıştır. Bu sınıftaki Kürtlerin seçme ve seçilme hakkı, mülk edinme hakkı, memur olarak atanma, göreve başlama hakkı, devlet hastanelerinde tedavi görme hakkı ve seyahat özgürlükleri yoktur. Suriye'de azınlıkta bulunan Nusayriler Hafız Esad sayesinde en üst makam ve mevkilere gelmektedirler. Hem siyasi hem ekonomik tüm güçler Nusayrilerin elinde bulunmaktadır. Ülkenin her alanında Nusayriler bir adım önde tutulmuştur. Dikta yönetimi ile yönetilen Suriye'de Baas Rejimi tam olarak 44 yıldır egemen olmuştur (Özdemir, 2016, s.83).

Hafız Esad, Filistin Kuruluş Örgütüne çokça destek vermiştir. Fakat Filistin Kuruluş Örgütü yönetimi ile oluşan anlaşmazlıklar üstüne, örgüt içerisinde Suriye'ye bağlı bulunan yeni örgütler oluşmaya başlamıştır. 1991 yılında Filistin Kuruluş Örgütü önderi Yaser Arafat ile arasını düzeltmiştir. Siyasi olarak varlığını kabul etmediği ve Siyonist olarak adlandırdığı İsrail Devleti ile sorunlarını çözmeye yönelik barış girişimlerine karşılık takındığı sert tutumu, 1980'li yılların yarısında yumuşatarak batılı ülkeler ile ilişki kurmaya özen göstermiştir. Suriye'nin Türkiye yönetimi ile yaşamış olduğu su problemi ile ilgili olarak PKK'ya vermiş olduğu destekten ötürü bilhassa 1990'lı senelerin sonlarında aralarındaki ilişki gitgide kötüleşmiştir (Özdemir, 2016, s.93).

1980 senesinden sonra Hafız Esad, Amerika ve İsrail'e karşı sert tutumundan vazgeçmiştir. Ülkedeki her türlü tehdide yönelik politikalar geliştirmiştir. Öncelikle

Mısır kaynaklı Müslüman Kardeşler Örgütüne karşı harekât başlatmıştır. Dünya, Esad'ın yaptığı bu hareketi, 1982 yılında Müslüman Kardeşlerin kalesi olarak bilinen Hama şehrini haritadan sildiği ve yüz binlerce kişinin hayatını yitirdiği hadise ile duymuştur. 1984 senesinde ülkenin başında kalabilmek için kardeşiyle de savaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Kardeşinin kendisine yönelik yaptığı darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İnsan hakları örgütleri, Hafız Esad'ı şiddet uygulama, baskı ve zulüm yapmakla suçlamışlardır. Sonu gelmeyen baskı ve zulümler Baas Rejimini tanımlayan en önemli faktörlerdir. Özellikle zulüm, devletin halkına yasalarla uyguladığı bir yöntem haline gelmiştir. Rejim yandaşı olanlar hariç herkes bu baskı ve zulümden nasibini almıştır. Hafız Esad'a karşı rakip olan herkes ABD ve İsrail ajanı olarak yargılanmaktadır. Bilhassa, Müslüman Kardeşler Grubu üyeleri bu suçlamanın baş şüphelileri olmuşlardır. Bu tip davalarda avukat tutmaya zaman bile kalmadan suç kesin olduğu için birkaç dakikada karara bağlanmaktadır. 1963 yılında baskı, şiddet, eziyet ve zulümle iktidara gelen Baas Partisi kendisine rakip olan tüm muhalif grupları yok etmiştir (Lewiss, 2003, s.434).

1951 senesinde seçimlerde %20'lik bir oranla temsil edilen Müslüman Kardeşler Grubu hızlı bir ilerleyiş sergilemiştir. Baas Partisi ise, Müslüman Kardeşler Grubuna karşı kararlı ve etkin davranmayı sürdürmüştür. Hafız Esad, ülkedeki %74'lük kesime sahip olan Sünnileri kendine karşı büyük bir tehlike olarak görmüştür. Bunun üzerine Müslüman Kardeşler eylem planını hazırlayarak bir katliam planlamıştır. Bununla büyük bir Sünni kesimi ortadan kaldırmak onları Suriye siyasetinden tamamen uzaklaştırmak istemiştir. Hafız Esad'ın 1982 senesinde, planladığı bu hain katliam tarihi Hama Katliamı olarak geçmiştir. Tam 29 yıl boyunca Hafız Esad, iktidar yönetimini elinde tutmayı başarmıştır. Esad iktidarı, son zamanlarında dış dünyaya daha önem vererek ülke içindeki özelleşmeyi desteklemeye başlamıştı. Parti ve iktidar yönetimindeki şahsi denetimini sürdüren Hafız Esad, tek başına çok sayıda devlet başkanlığına seçilmiştir. 2000 Haziran'da geçirdiği kalp krizi sonunda yaşamını yitirmiştir (Erhan, 2000, s.162).

Beşşar Esad, Suriye kentinin Cumhurbaşkanı ve Suriye Baas Partisi'nin lideridir. 11 Eylül 1965 senesinde Suriye'nin başkenti Şam'da dünyaya gelmiştir. Şam Üniversite'sinde tıp lisansı almıştır. 1988 yılında tıp fakültesinden mezun olmuştur. Daha sonra Suriye Ordusunda askeri doktor olarak göreve başlamıştır.

Sonra İngiltere'ye gitmiş ve İngiltere'nin başkenti Londra'da göz hastalıkları üzerine ihtisasını tamamlamıştır. 1994 yılında abisi Basil Esad'ın hayatını kaybetmesi ile onun yerine veliaht olarak ailenin abisinden sonra en büyük oğlu olarak geçecek olan kişi Beşşar Esad İngiltere'den tekrar Suriye'ye dönmüştür. Bu zamanlarda eğitimle alakalı farklı sosyal sorumluluk projelerini faaliyete geçirmiştir. 2000 senesinde babası Hafız Esad'ın vefatı üzerine cumhurbaşkanlığı koltuğuna seçilmiştir. Esas mesleği ve ihtisası göz doktorluğudur. Beşşar Esad'ın cumhurbaşkanlığına seçildiği zamanlar Suriye'de yenilik, gelişim, reform isteklerinin de arttığı bir zamandı. Bu ekonomik, kültürel, siyasi, ideolojik anlamda Suriye'nin globalleşen dünya şartlarına uyum talepleri kendisini göstermektedir. Yönetime ilk geldiğinde halka demokratikleşme ve liberalleşme çabalarını göstermeye çalışmıştır. Bunu Şam Baharı adı altında göstermiştir. Ülkede yaşanan siyasi tartışmalar ile Şam Baharı ortaya çıkmıştır. 2000 yılının temmuz ayında ortaya çıkan Şam Baharı Suriye'nin geleceği hakkında konuşma fırsatı doğurmuştur. Fakat bu demokratik ve özgür ortam birçok aktivistin tutuklanması ile sona ermiştir (Erçel, 2017, s.4-7).

Halk Beşşar Esad başa geldiğinden beri hiçbir yenilik görmemiştir. Babası Hafız Esad dönemi ile aralarında bir farkın görülmediğini Suriye Müslüman Kardeşler Teşkilatı Genel Sekreteri Ali Sadreddin Beyanuni de söylemiştir. Hafız Esad zamanında halka karşı yapılan haksızlıklar, zulümler, eziyetler oğlu Beşşar Esad zamanında da devam etmiştir. Müslüman Kardeşleri idamla yargılama, olağanüstü hâl kanunları vb. baskı ve zorbalık içeren yasalar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Her türlü zıt fikir ve görüşlere sahip kişileri sorgusuz sualsiz tutuklatmıştır. Ülkede yaşayan iki milyona yakın Kürt halktan sadece 350.000'e yakını Suriye vatandaşı sayılmaktaydı. Diğer sayılmayan nüfusa verilen kimlikte Kürt halk yabancı statüsünde gözükmekteydi. Bu durumda Kürtlerin seçme ve seçilme, mülk edinme, memurluğa atanma veya işçi olarak çalıştırılma gibi hakları engellenip kısıtlanmaktaydı. Ülkede ecanib sınıfında sayılan bir Kürt ile Suriyeli biriyle evlenen iki kişi resmi olarak evlenemiyorlardı ancak dini nikâhla evlenebiliyorlardı, bundan doğan çocukları ise “maktumin” yani kayıt dışı sayılıyordu. Maktumin olanların nüfus bilgilerinde hiçbir şey yazmıyordu. Maktumin çocukların okula kaydolabilmesi için siyasi şubeden izin almaları gerekmektedir. İzin alma işlemi çok zor olduğundan dolayı çocukları genellikle okula

göndermiyorlardı. Suriye’de bu statüde olan 350.000’e yakın kişi vardır (MAZLUMDER, 2010, s.4).

Beşşar Esad’ın kardeşi Mahir Esad, Suriye’nin en iyi ve en gözde askerlerini içinde bulunduran 4. Tümen’in ve Cumhuriyet koruyucularının başkumandanı olduğu gibi Suriye istihbaratı haberleşmeleri üzerinde önemli bir yere sahiptir. Ülkede çıkan ayaklanmalarda sivilleri ateş altına alan ve işkencecilerin Mahir Esad’ın birliğinde yetiştiği söylenmektedir. Mahir Esad adı bile Suriyeli halkta çok büyük korku ve endişeye yol açmaya yetmiştir. Mahir Esad’ın eline tüfek alıp özellikle protestoculara gelişigüzel ateş ettiği de söylentiler arasındadır. Amerika’ya iltica eden Suriye’nin eski diplomatı Bessam Bitar, Mahir Esad’ın Suriye’nin esas lideri olduğunu söylemektedir. Mahir Esad küçüklüğünden bu yana atik zekâsı ve teşkilatlanma becerisi ile tanınmaktadır. Ablası Büşra Esad’ın eşi olan Asıf Şevketi de yine Mahir Esad öldürmüştür. Mahir Esad’ın acımasız bir kişiliği vardır. Lübnan’ın eski başbakanı olan Refik Hariri’nin de yine ölüm emrini veren kişi Mahir Esad’dır. Bu dönemlerde yapılan en büyük insani haksızlık Beşşar Esad’ın kardeşi Mahir Esad’ın yaptığı Sednaya Katliamı’dır. Bu ülkede yaşayan halk yıllardır baskı ve zulüm altında kalmış ve hakaretlere uğramıştır. 2011’de ise Baas rejimine karşı ayaklanmalar başlamıştır (SHRC, 2010, s.4).

Ülke egemenliğini 1946 senesinde kazanmıştır. Fakat Suriye’de yeni yeni ortaya çıkan demokrasi atılımları 1949 senesinde CIA desteklemesiyle gerçekleşen hain bir darbe ile son bulmuştur. Yapılan bu darbe ülke tarihindeki ne ilk darbe ne de son darbe olacaktır. Aynı yılda ülkede iki darbe daha yaşanmıştır. Sene 1954’te halk ayaklanması sonucunda ordu yönetimi yine sivillere verilmiştir. Yine sene 1958’de Mısır ile Suriye birleşmişlerdir. Bu birleşme parlamenter uygulamayı bitirmiştir. Parlamenter rejim yerine otoriter rejim uygulanmaya başlanmıştır. Tüm yetkiler bir tek başkanda toplanmıştır. 1963 senesinde Suriye kentinde Baas Partisi yaptığı darbe ile yönetimi ele geçirmiştir (Dağ, 2013, s.30).

Darbe ile yönetimi ele geçiren Baas Partisi 1947 senesinde Şam merkezli olarak Salah-Al-Din AlBitar ve Michel Aflaq tarafından kurulmuştur. Bu partinin temel amacı ve fikri Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmidir. 1963 senesinde yaptıkları o büyük darbe ile Suriye kentindeki tek resmi siyasi parti olarak ortaya

çıkıştır. K       bir askeri birliğ  n bir araya gelmesiyle ortaya   ıkan bu parti ordu-parti ortaklığ   olarak kurulmuştur. K       bir grup ile kurulan ve siyasi meydanaaki   oğ   grup tarafından        bir cevapla karŐ ılaŐ an Baas Partisinin i  erisinde Alevi askerler   oğ  nluk olarak          ıştır. Bunun nedeni ise 1963 senesi   ncesinde Alevilerin askeriyeye fazladan alımı ve S  nniler arasındaki ayrıŐ malaradır. Suriye rejimi siyasi meydanlardaki bu ayrıŐ tırmaların     ne ise yukarıdan aŐ aĐ  ya doğ  ru iŐ leyen bir devrim atılımı baŐ latarak ge  miŐ tir. Bu Ő ekilde ekonomi tek kiŐ inin elinden kurtarılmıŐ , toprak yeniliğ   ile birlikte k      lerin fikri alınmıŐ  ve kamuda   nemli par  alar millileŐ tirilmiŐ tir (  zdemir, 2016, s.82).

1964 ve 1966 seneleri arasına bakıldığ  nda, Baas Partisinin merkez ve solcu taraflar arasında ortaya   ıkan m  cadele nedeni ile   ok  a iktidar deĐ  iŐ likleri yaŐ andıĐ   g  r  lmektedir. Yine aynı zamanda Bitar ve Emin Hafız'ın baskın olduğ   Baas Partisi'nde Nusayri k  kenli iki general, Salah Cedid ile Hafız Esad y  kselip g     g  r  nmeye baŐ lamıŐ lardır (Ataman, 2012, s.9).

1966 senesinde ise Baas Partisi de bir darbeye uĐ ramıŐ tır. Suriye Baas Partisinin baŐ ında bulunan Michel Aflak ve Selahaddin El Bitar g  revlerinden istifa ettirilmiŐ lerdir. 1970 senesinde ise o d  nemin savunma bakanı Hafız Esad, gidiŐ atı d  zeltmek ve doğ  ru yola sokmak i  in iktidara gelmiŐ tir. İktidara gelen Hafız Esad halk   zerinde baskıcı bir rejim kurmuŐ tur. Hafız Esad,   lkede 2000 yılına kadar tek baŐ kan olarak g  rev yapmıŐ tır. 2000 yılında Hafız Esad'ın vefatı   zerine yerine oğ  lu BeŐ Ő ar Esad gelmiŐ tir. BeŐ Ő ar Esad Suriye'de baŐ a ge  tiğ  nde halk       ye demokrasi ve yenilik geleceğ  ine inanmıŐ tır. Nitekim g  r  n  rde   yle olmuŐ tur. BeŐ Ő ar Esad g  reveye baŐ lar baŐ lamaz reform   ağ  rıları yapıp   lkede hareketli bir hava yaratmıŐ tır. Bu g  zel hava 2001 senesinde zıt g  r  Ő lere sahip on kiŐ inin tutuklanması ile son bulmuŐ tur. 2008'de ABD'nin insan hakları raporuna g  re iktidar sorgusuz sualsiz insanları tutuklamıŐ , iŐ kence yapmıŐ , baskı rejimi ile y  netmiŐ , insanların temel haklarını ihlal etmiŐ tir. Bu durumların hepsi i   savaŐ ın temellerini atmıŐ tır (G     e ve   zdemirci, 2016, s.388).

2.2.1.2.     enin Genel   zellikleri

Suriye; bir  ok farklı uygarlık ve   eŐ itli k     rlere ev sahipliğ   yapmıŐ , m  kemmel bir tarihi dokuya sahip bir Ortadoğ     lkesidir. Yirminci y  zyılın

başlarına kadar gelen zamanda Suriye, eski Yunanlıların adlandırdığı gibi “üç kıtanın buluştuğu yer” tanımında coğrafi bir anlamda kullanılmıştır. Suriye geçmişte, bugün bildiğimiz Ürdün, İsrail, Lübnan, Filistin ve Suriye’yi de içine katan çok büyük bir alanın ismidir. Daha sonraları bu yer coğrafik statüsünden dolayı Büyük Suriye fikrinin uygulanma alanı olmuştur (İnce, 2017, s.262).

Suriye topraklarının toplam yüzölçümü yaklaşık olarak 185.180 km²’dir. Konum olarak ise Akdeniz bölgesinin doğusunda kalmaktadır. Türkiye kuzey ve kuzeybatısında, Irak doğusunda, Ürdün güneyinde, İsrail ve Lübnan ise batısındadır. Merkezi Şam’dır. Diğer önemli şehirleri ise Halep, Lazkiye ve Humus ‘tur. Suriye kenti jeopolitik konum olarak, kuzey yarım kürede 32-37 kuzey enlemleri ve 35-42 doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Suriye; Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının tam kesiştiği yer üstünde bulunur. Genel pozisyonu açısından bakacak olursak Orta Doğu ve Güneybatı Asya olarak isimlendirilen bölge sınırları içinde yer almaktadır. Resmi olarak adı El Cumhuriyetü’l Arabiyye EsSuriye’dir. Suriye’nin İsrail işgali altında 1295 km’lik daha toprağı bulunmaktadır. İşgal altında olan toprakların adı ise Golan Tepeleri’dir. Suriye’nin kıyı uzunluğuna bakacak olursak 193 km’dir. Suriye 1130 km²’lik karasularına sahip bulunmaktadır. Dera, Lazkiye, Rif, Şam, Rakka, Kuneytire, Tartus, Süveyde, Al Hasakah, Deyrizor, Humus, Halep, Hama, İdlip memleketi meydana getiren 14 vilayettir. Şehri fiziki açıdan kıyı çizgisi, dağlık alan ve çöl toprakları olarak üç ana başlık altında ele almak mümkündür. Ülkenin batı kesiminde Türkiye ile Lübnan sınırları içinde takribi olarak 180 km’lik bir Akdeniz kıyı çizgisi vardır. Batı tarafındaki engin kıyılar ve dar kıyı ovalarından hemen sonra başlamakta olan dağlık alanlar haricinde memleketin geriye kalan büyük bir kısmı, Suriye çölünden oluşmaktadır. Suriye’nin kuzeydoğusu ve tam orta kesimi çöl toprakları ile kaplanmıştır. Bu toprakların büyük çoğunluğu da verimsiz bozkırlardan oluşmaktadır. Yükselteleri ise ortalama olarak 300-500 metre arasında değişmektedir. En önemli su kaynağı olan Fırat Nehri ise buralardan geçerek Irak bölgesine doğru akmaktadır (Akengin ve Yaşar, 2018, s.28-30).

Suriye’de çoğunluk Sünni’dir. Ortalama olarak her on kişiden dokuzu Sünni’dir. Suriye’de yönetim ise yıllardır Alevilerdedir. Büyük çoğunlukta olanlar ise Araplardır. En büyük etnik kökene sahip olan grup ise Kürtlerdir. Suriye’de yaşayan milletin benimsediği din grupları içerisinde, Sünniler %74’lük grubu,

Nusayriler %12'lik grubu, Hristiyanlar %10'luk grubu, Dürziler %3'lük grubu oluşturmaktadır. Bir kısım Şiiler (İsmaili, Caferi), az sayıda da Yezidiler ve Yahudiler bulunmaktadır (Akdemir, 2000, s.202).

Suriye'nin resmi bir dini inancı yoktur. Yukarıda da bahsedildiği gibi nüfusun %11'inden oluşan Nusayriler ehlibeyt bilginlerinin “Şiilerin taşkınları” diye andıkları fırkalardan olan ve Hz. Ali'nin Tanrı olduğuna inanan bir kesimdir. Hristiyanlardaki inanca benzer trilojik bir sistemleri bulunmaktadır. Bu en çok Lazkiye bölgesinde bulunur. Dürziler ise en çok Cebelu Duruz'da bulunmaktadır. İsmaililerin oranı ise %8'dir. Çok az sayıda Yahudiler de vardır (Çetinkaya, 2009, s.46).

Suriye'nin büyük çoğunluğunu oluşturan Sünniler 1960'lı yılların başlarından beri kendini dışlanmış hissetmektedir. Ülkenin küçük bir kesimini kapsayan Nusayriler ise yönetimi ele geçirmişlerdir. Bununla beraber en baştan itibaren etnik ve dini gruplar arasında yaşanan çekişmenin kendini değişik fırkalarda göstermesi grupsal değişiklikleri heyecanlı bir siyasi yarışa çevirmiştir. Dini anlamda bakılacak olursa, Suriye'de Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında ilk defa 1832 senesinde Mısır padişahı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın kendi müttefiki olan Hristiyanlara elle tutulur bir güç vermiş olduğu görülmektedir. Ülkenin tımar idaresini onlara vermiş ve içki satışı da içinde bulunmak şartıyla Hristiyanlara pek çok serbestlik tanımıştır (Dağ, 2015).

Suriye'deki Arap Hristiyanlar Ortodoks Grek Kilisesi'ne, Suriye Ortodoks Kilisesi'ne veya Katolik Grek Kilisesi'ne bağlıdır. Bölgedeki Kürt nüfus ise kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birazı konar-göçer hayatları sonunda Suriye sınırı ile Suriye bölgesinde kalanlar; diğer kesim ise Türkiye'de dış güçlerin özendirmesi ile beraber çıkan iç krizlerde Suriye'nin kötü sınır kontrolü sebebiyle bu ülkeye yerleşen halktır. Suriye şüphesiz etnik ve dini yapıları bakımından çok zengin ve çeşitli bir yapıya sahiptir. Fakat bu çeşitlilik ülkede kültürel ilerlemeye değil; bölünmelere, baskılara ve soykırımlara yol açmıştır (Akdemir, 2000, s.209).

Suriye'nin resmi dili Arapçadır. Fakat bunun yanı sıra ülkede İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Kürtçe, Ermenice ve Süryanice dilleri de konuşulmaktadır. Türkçe, Kürtçe, Arapça, Süryanice ve Ermenicenin sık ve yaygın olarak kullanılan diller olması bu toplulukların Suriye'de kalabalık bir şekilde bulunmasından

dolayıdır. Suriye'nin Tartus şehrinde ise halen az da olsa Yunanca dili kullanılmaktadır. Öğrencilere tüm eğitim-öğretim hayatları boyunca yabancı dil eğitimi verilmektedir. Yabancı dil öğreten özel dershaneler açılmaktadır. Uydu yayınları ile birçok ülkenin TV kanalları seyredilebilmektedir. İngilizce başta olmak üzere çeşitli dillerde yayın yapan ve Arapça alt yazıyla desteklenen filmler, belgeseller, şarkılar yabancı dil öğrenimine destek vermektedir. Rusça, Suriye'de yaygın olarak kullanılan diller arasındadır. Suriye'nin Türkiye'ye veya diğer komşu ülkelere kıyasla yabancı dilleri daha iyi kullanmasının sebepleri ise, köklü bir medeniyet ve cazibe merkezi olması, yıllarca yabancı ülkelerin sömürgesi altında kalması ve eğitim sisteminde yatırım yapılırken yabancı dillerin teşvik edilmiş olmasıdır. Suriye çok çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Birçok ülkenin baskısı ve sömürgesi altında kalmıştır. Bu yüzden de sayılan birçok farklı dil grubu konuşulmaktadır (Yuva, 2015).

Suriye, dini ve etnik çeşitlilik barındıran ülkelerden biridir. Bu kültürel zenginlik ülkeyi dinamik bir yapıya kavuşturmaktadır. Yaşanan iç kriz ile beraber ülkede nüfus %21 oranında azalmıştır. İç karışıklık öncesine bakılacak olursa nüfusun 20-23 milyon civarında olduğu görülmektedir. Suriye'nin demografik yapısı için kesin bir analiz yapmak zordur. Tahmini verilere göre daha önce de belirtildiği gibi nüfusun %77-83'ü Arap kökenli, %7-8'i Kürt kökenli, %5-6'sı Türk kökenli, %2'si Ermeni kökenli, %1'i Çerkez kökenli ve %1'i de diğer etnik köken ve gruplara aittir. Yine daha önce belirtildiği gibi, Sünniler %74'lük grubu, Nusayriler %12'lik grubu, Hristiyanlar %10'luk grubu, Dürziler %3'lük grubu oluşturmaktadır. Suriye'de nüfus artış hızı %2,2'dir. Buna bağlı olarak genç nüfus oranı fazladır. 0-24 yaş arası bağımlı nüfus, toplam nüfusun %52'sini oluşturmaktadır. 25-54 yaş arası genç nüfus ise, toplam nüfusun %38,5'ini oluşturmaktadır. Suriye'de ortalama olarak yaşam süresi 75 yıldır fakat bu süre iç savaş nedeniyle 55'e düşmüştür. Okur-yazarlık oranına bakılacak olursa, oranın %86 olduğu görülmektedir. Toplam nüfusun %58'i kentlerde yaşamaktadır. Suriye'nin en gelişmiş ve en büyük şehirleri; Şam, Halep, Lazkiye, Humus ve Hama'dır. İç savaş öncesi verilere göre Halep'in nüfusu 3,5 milyon, Şam'ın nüfusu 2,5 milyon, Humus'un nüfusu 1,6 milyon, Hama'nın nüfusu 1,2 milyon ve Lazkiye'nin nüfusu 780 bindir. Sünniler Suriye'de El Süveyda ve Lazkiye dışında ülkenin tamamında çoğunluktadırlar. El Süveyda yani diğer adıyla

Cebel-i Duruz'da nüfusun %87,6'sını Dürziler oluşturmaktadırlar. El Süveyda bölgesinde Rumlar, Ortodokslar ve diğer Hristiyan kesimde bulunmaktadır. Ülkedeki İsmaililerin büyük kesimi ise Masyaf ve Selemiyne bölgesinde yaşamaktadırlar (Bağlıoğlu, 2013, s.504-507).

Suriye bir tarım ülkesidir ve Suriye'nin esas geçim kaynağı tarıma dayanmaktadır. Ülke toprakları doğal kaynaklar açısından zengin değildir. Topraklarının ortalama olarak %40'ı ekilip biçilmeye uygundur. Bunun yanında sulama imkanları da çok gelişmiş değildir. Madenler, ormanlar ve bitki örtüsü yeterli düzeyde olmadığından ekonomik açıdan çok gelişmemiştir. Başlıca tarım ürünleri ise buğday, arpa, darı, yulaf, sebze, mısır, tütün, meyve ve şeker kamışıdır. Diğer bazı kesimlerde ise zeytin ve pamuk üretimi de yapılmaktadır. Hayvancılıkta koyun, deve, sığır ve keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ülkenin endüstrisinin de ekonomiye katkısı çoktur. Suriye Arap ülkeleri içinde Mısır'dan sonra endüstrisi gelişmiş ikinci ülke konumundadır. Başlıca endüstri ürünleri ise ipekli ve pamuklu kumaşlar, çimento, yünü kumaşlar, yemeklik sıvı yağlar, tütün, gümüş eşyalar, petrol, tekstil, cam eşya, şeker ve pirinçtir. Suriye'de petrol ve fosfat çıkarılmaktadır. Irak'tan Akdeniz'e giden petrol boru hattı ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. En çok ithalat yapılan ülkeler İtalya, Irak, Almanya ve Fransa'dır. İhracatı ise Roma başta olmak üzere İtalya'ya yapmaktadır. Suriye'nin ihracatı ithalatının yarısı kadardır. Türkiye ve Japonya'yla ekonomik iş birliği içindedir. Ülkenin temel ihraç ürünleri ham petrol, pamuk, tekstil ürünleri, canlı hayvan, hayvan ürünleri ve tahıl ürünleridir. Temel ithal ürünleri ise katı yakıtlar, tekstil ürünleri, makine, inşaat malzemeleri, kimyevi maddeler, metaller, motorlu taşıtlar ve tütündür. Ülkenin gelir gider dengesi, ekonomisini dışarıya ve harici para kaynaklarına bağlı bırakmıştır. Suriye'de ulaştırma gelişmiştir. Bütün yollar asfalt inşa edilmiştir. Suriye; Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak'ı birbirine bağlayan demiryolunun arasında yer almaktadır. Lazkiye ve Tortus limanları da ülkenin ekonomisine güç katmaktadır. Hava yolu ulaşımı da düzenlidir (Güler ve Acun, 2019, s.18).

2.2.1.3. Suriye'de Politik Gelişmeler ve İç Savaş

2010 Aralık'ta Tunus'ta ortaya çıkan Arap Baharı 2011 senesinin ilkbaharında Suriye kentine sıçradığında, Esad başkanlığındaki Suriye eşitlik, adillik

ve hak arayışındaki insani propagandalara en sert şekilde karşılık vermiş ve Arap Baharı ile kentte seyreden değişimler Suriye şehrinde acımasız bir katliama ve iç krize dönüşmüştür. 2011 ve 2015 seneleri arasında yoğun şekilde devamlılığını sürdüren iç krizin ve sebep olduğu etkinin ne zaman biteceğine ve Suriye’de sürekli barışın nasıl yeniden olacağına dair belirsizlikler devam etmektedir. Esad yönetiminin yenilikçi ve barışçıl çağrılarına cevapsız kalan devlete muhalif olanları katletmeyi bir çözüm aracı olarak görmeyi sürdürmesi, sonuca dair belirsizliklerin ve karamsarlığın nedeni olarak görülmektedir. Farklı bir bakış açısıyla diğer bir neden ise krize müdahale edebilecek yapıya sahip global güçlerin, Suriye’de yaşanan insani dramı kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmeleri ve Suriye’yi adeta bir deneme tahtası haline getirerek çıkar sağlamaları olarak görülmektedir (Çağlar ve Özkır, 2014, s.488).

Eskilere dönüp bakıldığında tarih boyu Suriye’nin, sürekli bir iç kriz, politika ve hükümet değişikliklerinin merkezi konumuna geldiği görülmektedir. Bu bağlamda görülmektedir ki şu anda da Suriye’de sürekli hale gelen iç krizin geçmiş zamanlardan gelen birikimler ve Suriye siyasi politikasındaki çizgilerin değişik çıkarları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. 2011’de Suriye, ciddi anlamda zamanın en kötü günlerini yaşamıştır. Artık ülkede Beşşar Esad’ın reform yapacağı görüşleri bitmiş, Arapların birleşmesini amaçlayan Baas Partisi de İsrail’e karşı aldığı yenilgiler ve sosyoekonomik yaşamda oluşan sorunlarla artık değersizleşmiştir. Halkın gözünde de artık bir etkinliği kalmamıştır. Yine aynı yılda serbest piyasa ekonomisine geçiş için atılan ve özel gayrimenkule izin veren adımlar toplumun nazarında büyük bir gelir adaletsizliği sorununu da ortaya koymaya başlamıştır. Esad’a yakın olan kesim zenginleşirken, diğer kesimler kıtlık içinde yaşamaya çalışıyordur. Bu kadar soruna bir de 2008’de Doğu Suriye’de başlayan kıtlık eklenmiştir. Bu nedenle orada yaşayan halk iflas etmiş ve büyük bir sefalet içinde kalmıştır. Rüşvet verenler el üstünde tutulurken, bu sisteme karşı çıkanlar ise “iktidar karşıtı” olmakla suçlanmıştır (Levent, 2012, s.31).

2011 Mart’tan itibaren hala günümüze kadar süren Suriye’yi kasıp kavuran iç kriz o günlerden beri tüm dünyanın önceliği olmuş, tesiri memleket sınırlarını bile aşmıştır. Bilhassa üstüne hala etkili ve kalıcı bir sonuç bulunamamış olan mülteci krizi, içinde bulunulan durumun öneminin sadece devletler değil, aynı zamanda

milletler kapsamında da sürdüğünü gözler önüne sermiştir. Başka bir deyişle iç kriz her ne kadar memleket sınırları dahilinde gibi görünse de, etkileri dünyanın çoğu yerinde, çoğu insanın hayatında ve toplumların yapısında hissedilmektedir. Bu iç krizin başlamasıyla en başta kentin komşuları, yakın çevresi bu olaylardan etkilenmiştir. İç krizin öncesine bakacak olursak, kentin ekonomisi olabildiğince çeşitlidir. En önemli ekonomi sektörlerinin başında tarım, perakende satış, endüstri ve turizm gelmektedir. Fakat Hafız Esad devrinden beri kentin ekonomik hayatı en ince ayrıntısına kadar siyasi hale gelmiştir. Bunlar kamu projelerinin kullanımı, devlet sektörü işleri yönetimleri dağıtmak nedeniyle oluşturulmuş usta birlikler vasıtasıyla yapılmıştır. Bununla birlikte şişirilmiş, düşük gelirli ve dejenere edilmiş bir bürokrasinin kurulmasına sebep olmuştur. Suriye halkı, 2000’li senelerin büyük bir çoğunluğunda kent kaynaklar biterken, gerçekleştirilmeye çalışılan iktisadi yapılandırma planlarından ötürü zorluklarla karşılaşmıştır. Esad, ülkeyi uluslararası ticarete açmak gibi uzun vadeli reformlar gerçekleştirmiştir. Fakat kuraklık olunca ekonominin büyük çoğunluğunu oluşturan Suriye için çöküş başlamıştır (Özdemir, 2016, s.91).

Egemenlik hakkının kısıtlandığı bir dikta yönetimi, fazlasıyla rüşvet, bozulmuş ekonomi, tavan yapmış işsizlik ve sefaletle birlikte ülke giderek kötüleşmiştir. Ülkede ilk eylemler 28 Ocak’ta başlamıştır. Daha sonra 15 Mart tarihinde Halep ve merkez Şam’da yaşanan bölgesel gösteriler ile genişleyerek ülkenin diğer kentlerine de yayılmıştır. 18 Mart tarihinde iktidar göstericilere karşı tepki göstermiştir. Dera’da, 20 Mart tarihinde göstericiler Baas Partisi il başkanlığı binasını yakmışlardır. Bunun üzerine hükümet göstericilere karşı şiddeti artırmıştır. Tarih 25 Mart’ı gösterdiğinde olaylarda 90 gösterici ve yedi polis yaşamını yitirmiştir. Beşşar Esad aynı günlerde yaptığı basın toplantısında yapılan bu gösterilerin ülkeye karşı komplolar olduğunu ileri sürmüş ve göstericileri de terörist olarak tanımlamıştır. Yine bu zamanlarda Sednaya hapisanesinde yatan çoğu kişi af getirilerek serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılan kişiler El Kaide ve İŞİD örgütleri üyesi olarak katılım sağlayacak, bu örgütlerin baş lideri olacaklardır. 7 Nisan tarihine kadar demokratik adımlar atılmasını, siyasi olarak hapisanede olanların serbest bırakılmasını, insani değerlerin verilmesini, sürekli olarak yenilenen olağanüstü hallerin kaldırılmasını ve rüşvetin tamamen kalkmasını isteyen göstericiler daha

sonra isteklerini değiştirmişlerdir. Bir sonraki gün göstericiler her gittikleri şehirde Esad rejiminin tamamen kalkması için eylemler düzenlemişler ve bu eylemler 20 kente kadar uzanmıştır. 2011 Ağustos'ta rejime karşı olan göstericiler tarafından Suriye Ulusal Konseyi kurulmuştur. Özgür Suriye Ordusu'nun da katıldığı Türkiye odaklı bu organizasyon değişik gruplar, aktivistler ve etnik kökenlerden oluşuyordu. Daha sonra bu konsey etkin olmadığı için varlığını devam ettirememiştir (Besen, 2019, s.37).

Suriye ile Özgür Suriye arasında ilk büyük ve etkin askeri çatışma Raslan kentinde yaşanmıştır. Tam bir hafta devam eden bu çatışmalar sonunda Özgür Suriye Ordusu kenti terk edip Türkiye'ye kaçarken Suriye Ordusu Suriye'de hâkimiyet kurmuştur. Ekim ayında Türkiye, Özgür Suriye Ordusuna destek vermeye başlamıştır. Türkiye Özgür Suriye Ordusu için Hatay'da üs kurmaya izin verirken, iç savaşı yönetecek esas askeri merkezi de ülke sınırları içinde kurulmuştur. Türkiye'den tam destek alan Özgür Suriye Ordusu ülkede kısa sürede hâkimiyeti ele almıştır. 2011 senesinin son zamanlarına kadar Suriye ve Özgür Suriye Ordusu arasında yaşanacak çatışmalar şiddetlenmiş ve Suriye Ordusu çatışmalarda tam kapsamlı askeri operasyona başlamıştır. Bu zamanlarda Humus direnişi baş gösterirken 15 Aralık tarihinde Dera kentini iktidar karşıtları basmış, 27 askeri öldürmüştür (Dağ, 2013, s.76).

2011 Mart ayında isyanın başladığı Suriye'nin Dera kenti hem stratejik hem de simgesel açıdan büyük öneme sahiptir. Yakın çevre ve komşu ülkelerde yaşanan Arap Baharından etkilenmeleri sonucunda bir okulun duvarına iktidar karşıtı sloganlar yazan bazı grupların tutuklanıp, işkence çekmelerinden sonra Dera'da iktidar karşıtı muhalif eylemler başlamıştır. İktidar ise yapılan protestoları bastırmak için aşırı güç kullanmıştır. Bazı göstericiler hayatlarını yitirince, Esad'ın istifa etmesi isteği ile düzenlenen gösteriler ülke bütününe yayılmıştır. Ayaklanma genişlediğinde, iktidarın cevabı daha da ağırlaşmıştır. Karşıt gruplar da silahla karşılık vermeye başlamışlardır. Daha sonraları ayaklanmalar ülke içi krize dönmüştür. 350 binden fazla kişi yaşamlarını yitirmiş, milyonlarca insan ise evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Binlerce sivil insan kaçıp Ürdün ve Golan'a sığınmayı tercih etmiştir. Fakat Ürdün ve İsrail mültecileri kabul etmek istemeyince BM insani yardım çağrısında bulunmuştur (BBC News, 2018).

Rusya ve Çin'in BM Güvenlik Konseyinde Suriye ile alakalı sonuç projesini reddetmesinden sonra, Esad hükümeti Suriye'de çatışmaların hızını daha da arttırmış ve sivil halkta yaşanan ölümler gitgide artmıştır. Bu anlamda uluslararası toplum problemin çözümüne ilişkin her alanda çabalarını arttırmıştır. Daha önce çözümü veto ile sekteye uğrayan BM ve Arap Birliği, Suriye kentinde yaşanan iç savaşın çözümüne ilişkin arayışların arttırılması sebebiyle eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı 23 Şubat 2012 yılında BM Arap Birliği Özel Temsilcisi olarak seçmiştir. Bununla birlikte Kofi Annan'dan sivil halka yönelik yapılan zulüm, şiddet ve baskı yönetiminin derhal bitirilmesi, tutuklu bulunan kişilerin serbest bırakılması, Arap Birliği kurumları ile beraber Arap ve uluslararası basın üyelerinin ülkeye sorunsuz şekilde girmelerinin sağlanması hem iktidar hem muhalif gruplar arasında diyalog kurulması ve yaşanan iç savaşın son bulmasına istinaden özel temsilci olarak görev yapılması istenmiştir (Miş, 2012, s.223-224).

2012 Şubat'ta Suriye Ordusu geniş kapsamlı bir harekâtla iktidara karşı gelenlerin elinde bulunan birkaç yeri geri almıştır. Öncelikle Şam'da yaşanan karışıklıklarda karşıt görüşlerin elinde bulunan Baba Amr'ın tekrar alınması Suriye Ordusunu Şam şehrinde etkin bir konuma getirmiştir. Martta İdlib'i ele geçiren Suriye Ordusu iktidar için güvenli bir bölge oluştururken ortaya çıkan iç karışıklıklarda binlerce sivil vatandaş yaşamını yitirmiştir. BM ve Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan, Suriye iktidarı ile karşıt görüşler arasında barış anlaşması imzalanması için harekete geçmiştir. Bu anlamda 12 Nisan 2012 senesinde Özgür Suriye Ordusu ve Suriye Ordusu arasında barış ilan edilmiştir. Fakat yapılan barış başarılı olmamıştır. Barış süresi boyunca her iki taraf arasında savaş devam etmiştir. Annan İran'ı da bu sürece dahil etmiştir. Fakat bu da çare olmamıştır. Haziran ayında bu planlar olumsuz giderken, BM ülkeden çıkmıştır. Annan ise 2 Ağustos'ta görevinden ayrılmıştır (Besen, 2019, s.42).

2013 senesi Suriye'de iç krizin daha yoğun yaşandığı ve daha karmaşık bir hal aldığı sene olmuştur. Karşıt gruplar arasında Nusret Cephesi en başta olarak İslamcı birçok yeni grup krize müdahil olurken iktidar yanlısı olarak da Hizbullah ve Irak kökenli Şii Milis Güçleri yeni gruplar olarak ortaya çıkmıştır. PYD'nin kuzey Suriye bölgesinde elinde bulundurduğu yerlerde tek taraflı olarak özerklik ilanı ve IŞİD örgütünün etkisini fazlalaştırması gibi gelişmeler 2013 yılına önem

kazandırmıştır. 2013 Ağustos'ta ortaya çıkan kimyasal saldırı sonrasında Suriye iktidarına yönelik fazlalaşan baskılar, müdahale sonucunu akıllara getirse de İran, Rusya ve Çin gibi Esad yanlısı olan ülkelerin araya girmesiyle Esad rejiminin elinde bulunan kimyasalların yok edilmesine yönelik operasyon olasılığı yok olmuştur. İç krizin artan sonucunda ölü sayısının yanı sıra aynı şekilde artan mülteci sayıları iç savaşı uluslararası bir sorun olarak daha da derinleştirmiştir (Miş ve Özdemir, 2013).

Suriye iç krizinin en acımasız yılı 2014 olmuştur. Suriyeli karşıt grupların kurduğu merkezi Londra olan Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, 2014'te yaklaşık 76 bin 21 kişinin yaşamını yitirdiğini söylemiştir. Suriye İnsan Hakları Gözlemevine göre, ülkede ayaklanmaların başladığı günlerden bu yana bildirilen en yüksek rakamdır. Bu verilere göre Suriye'de geçen yılda yaşamını yitirenlerin 33 bin 278'inin sivil vatandaş, bunun içinden de 3 bin 500'ünün çocuk olduğu belirtilmektedir (BBC News, 2015).

24 Ocak 2017'de İran, Rusya ve Türkiye'nin önderliğinde Astana görüşmeleri yapılmıştır. Hedef ise, Suriye iktidarı ile muhalif güçler arasında barışı sağlamaktır. Fakat ilk görüşme sonunda, yaşanan iç krize askeri sonuç bulunamayacağı ve sorunun El Kaide, IŞİD gibi örgütlerle barış ve politik çözümle halledilebileceği açıklanmıştır. 28 Ocak 2017 tarihinde ise, Astana görüşmelerinden sonra yenilgiye uğrayan savaşçı grupların yeniden yapılanmasına ortam hazırlanmıştır. El Kaide ise Şam ve Ahrar gibi bazı grupları kendine katılmaya zorlayarak Tahrir Şam Heyetini kurmuştur. 24 Şubat 2017'de ise, Fırat Kalkanı operasyonu ile TSK ve yanında yer alan güçler El Bab bölgesini ele geçirip kontrol altına almayı başarmıştır. Suriye rejimi de IŞİD bölgelerini ele geçince Türkiye 29 Mart 2017 tarihinde operasyonu noktalamıştır. 7 Nisan 2017 tarihine gelindiğinde ise, ABD Şeyrat Hava Üssü'ne saldırmıştır. Bu tarihte ABD Suriye'yi ilk defa vurmuştur. 4 Mayıs 2017'de ise, Humus, İdlib ve Şam'da güvenli bölgeler oluşturulmaya başlanmıştır. 6 Haziran 2017'de Rakka'da operasyon başlamıştır. Suriye rejimi Rakka'yı IŞİD'den geri almak istemiştir. 21 Temmuz'da cihatçı savaşını Tahrir Şam Heyeti kazanmıştır. 3 Eylül'de ise IŞİD'in kontrolü sağlanmıştır. 17 Ekim'de Rakka tamamen Suriye rejimine geçmiştir (Sözmen, 2017).

2018'e gelindiğinde ise, Suriye iç krizinin en önemli dönüm noktaları TSK'nın Zeytin Dalı Harekâtı ile Suriye'nin Afrin bölgesini terör örgütlerinden arındırması ve ABD'nin Suriye topraklarından çıkacağını bildirmesi olmuştur. 20 Ocak 2018 tarihinde TSK ve Özgür Suriye Ordusu yani muhaliflerin birlikte hareket ettiği Zeytin Dalı Harekâtıyla YPG ve PKK Afrin'den temizlemiştir. 30 Ocak tarihinde ise Anayasa Komitesi kurulmasına karar verilmiştir. 14 Mart ve 24 Nisan 2018 tarihleri arasında Doğu Guta'dan mecburi çıkarılmalar yapılmıştır. Doğu Guta Suriye Rejiminin eline geçmiştir. 21 Mayıs tarihinde ise, Suriye'nin başkenti Şam tamamıyla Esad rejimine geçmiştir. Ürdün ve İsrail sınırları da 15 Temmuz tarihinde yine Esad güçlerinin kontrolüne geçmiştir (Temizer ve Tok, 2018).

2019 yılının Kasım ayında TSK ve Suriye Milli Ordusu yapılan Barış Pınarı Harekâtı sonrasında ABD ve Rusya'yla birlikte yapılan anlaşmalarla Tel Abyad ve Resulayn'ı ele geçirmiştir. YPG ve Esad rejim güçleri ise, zaman zaman Suriye Milli Ordusuna karşılık saldırılarda bulunmuştur. Diğer taraftan petrolün yoğun bulunduğu Deyri Zor bölgesi rejim güçleri ve YPG güçleri arasında olumsuz olarak görünürken, İdlib şehrinin doğu tarafında Esad rejiminin saldırıları sonunda operasyon hazırlığı başlatan muhalif gruplar ve Esad rejimine karşı olanlar 3 köyde hâkimiyet kurmuşlardır. 9 Kasım 2019 tarihinde Barış Harekâtının başlaması ile YPG'nin elinde bulunan bölgeler TSK ve Suriye Milli Ordusunun eline geçmiştir. Bununla beraber YPG'nin gerileyip çekilmek zorunda kaldığı bölgelere ise rejim güçleri yerleşmiştir. Mahalli ve global güvenlik rizikoları ve ülkede yaşanan insani dram nedeniyle acil olarak sonlanması gereken Suriye iç krizine çözüm önerileri üretilmelidir (Canyurt, 2018, s.1104).

2.3. Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Geliş ve Yerleşim Süreci

Nisan 2011'den günümüze Türkiye, Suriyeli mültecileri ağırlamaktadır ve Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharından önemli ölçüde etkilenmiş durumdadır. Açık kapı politikasına bağlı olarak dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın mülteci olarak gelen her Suriyeliyi Türkiye kabul etmiştir. Tüm mültecilere geçici koruma statüsü verilmiş ve gelen mültecilerin kayıtlarını yaparak kamplara yerleştirmiştir. Ancak kampların yetersizliğinden ötürü kamp dışında yaşayan mültecilerin de oldukça zorlu hayat şartlarına uyum sağlaması gerekli olmuştur. Bu zorlu hayat şartları,

mültecilerin dilenmeleri ya da pek çok suça karışma risklerini doğurmuştur. Bu durum sonucunda ise Türk halkında ciddi düzeyde endişe ve önyargı oluşmuştur. Mültecilerin dil, mezhep ve ırklarının farklılığı da Türk toplumuna entegre olmalarının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Suriyeli mülteciler ve Türk toplumu arasında karşılıklı biçimde olumsuz algılar ve endişeler görülmektedir. Suriyeli kimliği kapsamında Türk toplumunda görülen kültürel dışlanma, pek çok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir (Özdemir, 2017, s.88).

Suriyeli mültecilerin büyük kısmı Suriye iç savaşından kaçmış ve Türkiye'ye sığınmış, göç ettikleri alanları artırmış ve zorunlu göçü derinleştirmiştir. Kayıtlı ve yasal biçimde göç eden Suriyeli mülteciler de yasal olmayan yollarla göç eden Suriyelilerden olumsuz yönde etkilenmiş, oluşan önyargıların hedefi haline gelmişlerdir. Suriye'de 2011'den beri süren baskı, iç savaş ve tehlikelerden ötürü çevre ülkeler ve yoğun biçimde Türkiye'ye sığınma devam etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri haline gelmiş ve büyük bir gündem maddesi oluşturmıştır. Mülteciler öncelikle "misafir" olarak değerlendirilse de geçici koruma statüsü verilen Suriyelilerin kalıcılıkları ve Türkiye'ye entegre olma süreçleri söz konusu olduğundan, bu durum her geçen gün artan mülteci sayısı ile beraber Türkiye'de çeşitli sorunlara neden olmakla beraber ülke yapısında da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Demirtaş, 2019, s.5-6).

Suriye iç savaşından sonra, Suriye halkının yarısından fazlası göç etmek durumunda kalmıştır. Bir kısım Suriyeli ülkeleri içinde güvenli alanlara göç ederken, büyük kısmı ise farklı ülkelere sığınmıştır. Suriyelilerin en fazla göç ettiği ülke ise Türkiye olmuştur. AFAD merkezlerinde Suriyelilere ısınma, güvenlik, market, tercümanlık, haberleşme, ibadet, bankacılık gibi pek çok hizmet verilmiştir. Kurulan merkezler konteynır olarak adlandırılmaktadır ve Kilis'te iki, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da beş, Mardin'de üç, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adana, Adıyaman ve Malatya'da bir tane olmak üzere toplam 25 adet kurulmuştur. Suriyelilerin Türkiye'ye yerleşmeleri de ilk olarak bu merkezler sayesinde olmuştur. Mülteciler Türkiye'de en çok iş ve çalışma, sağlık, barınma, eğitim, beslenme, entegre olma problemleri yaşamaktadır (Ağır ve Sezik, 2015, s.92).

Türkiye'nin her yerine Suriyeli mülteciler yayılmış, kültürel benzerlikler olduğunun düşünülmesi ve çeşitli imkanların daha yoğun olması nedeniyle İstanbul'a daha yoğun göç olmuştur. İstanbul'da da farklı alanlara yayılan Suriyeliler, semtler ve bölgelere de gelir ve sosyoekonomik durum çerçevesinde yerleşmişlerdir (Yapar, 2019, s.3). İlk kez 29 Nisan 2011'de Suriye'den Türkiye'ye mülteci olarak gelen 252 kişi, katlar halinde artmış ve Türkiye'ye çok yoğun göç devam etmiştir. Üç yılın sonunda Suriyeli sayısı üç milyonu aşmış hale gelmiştir (Kap, 2014, s.30).

Suriyelilerin yaşadığı bu trajik göç süreci, ülke içinde ve dışında geleceğe dair olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir. Yalnızca Suriyeliler değil, sürece doğrudan ya da dolaylı olarak dahil olan herkes, bu trajik durumdan ciddi anlamda etkilenmiştir. Ülke ekonomileri de bu etki alanına önemli ölçüde dahildir. Bu kapsamda Suriyeli göçünün yüzyılda yaşanan en acı verici olaylardan biri olduğunu söylemek mümkündür (Neccar, 2016, s.190-193).

2.4. Suriye Göçü Üzerine Türkiye'nin Göç Politikası

Suriye'deki iç çatışmalar dolayısıyla, Türkiye'ye yönelen göç akımı, göç yönetimini dönüştürme anlamında çok önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Yaklaşık dört milyon mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, dünyada en fazla mülteci nüfusu barındıran ülke olması nedeniyle Avrupa ülkeleri için de önemli bir nokta haline gelmiştir. Göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkiler (Castles & Miller, 2008, s.29).

Suriye'de 15 Mart 2011'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda ciddi çatışmalara ve ardından da bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte ülkeden komşu ülkelere doğru ciddi ve dramatik bir insan kaçıışı yaşanmaya başlandı. Tarihte eşine az rastlanan boyutlara ulaşan Suriyelilerin yaşadıkları insanî dramı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) "*yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası*" olarak nitelemektedir (Erdoğan, 2016, s.75). Suriye krizi, en önce Suriyelileri olmak üzere, en fazla Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak olmak üzere komşu ülkeleri etkilemiştir. Suriye ile 911 km'lik sınırı olan Türkiye'ye Suriye'den ilk toplu nüfus hareketi, 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik bir grupla olmuş, ardından son sekiz yılda

aralıksız devam etmiştir. Sürecin yönetimi anlamında yapılması gereken ilk adım her zaman kayıt altına almadır. Ancak en başta göç dalgasının çok hızlı gelişmesi ve önceden tahmin edilememesi, sınırımızın uzunluğu nedeniyle düzensiz girişlerin tespit edilememesi ve Türkiye'nin de bu durumu geçici bir durum olarak görmesi nedeniyle birçok kişi kayıt altına alınmamış ve sürecin yönetimi daha en baştan tökezlemiştir. 2013 yılından itibaren İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından uygulanan ve parmak izi ve fotoğraftan oluşan “biyometrik kayıt” yöntemi ile daha sağlıklı bir süreç işletilmeye başlayabilmiş yine BMMYK'nin teknik desteği ile de bir sistematığe oturtulması büyük oranda başarılabilmiştir. Kamplar dışında yaşayan ve çeşitli nedenlerle kaydolmaktan kaçınanlar ya da konudan habersiz olanlar için kullanılan en önemli araç ücretsiz sağlık hizmetidir, bu ve diğer birçok yardımdan yararlanabilmeleri için Geçici Koruma Yönetmeliği ile kayıtlı olma zorunluluğu getirilmiştir (Erdoğan, 2015).

Suriyeli göçmenlerin gelmeye başladığı 2011 yılından bu yana göçmenlerin ekonomik yüzü, sınır ve ulusal güvenliği tehdidi, entegrasyonu, sonrasında geri dönüşleri ve vatandaşlıkları gibi pek çok konu Türkiye kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. 2011 öncesinde ne politika ne de toplum düzeyinde çok fazla gündeme gelmeyen düzensiz göç meselesi 2011 yılı itibariyle çok önemli bir başlık haline gelmiş ancak 2011-2013 yıllarında 131.815 düzensiz göçmenin sınırlarımızdan girişine rağmen bu konuda bir kamu politikası üretilmemiş, yasal bir düzenleme yapılmamış, süreç Valilik, Emniyet Genel Müdürlüğü ve AFAD tarafından yönetilmiştir. 2013 yılına geldiğimizde ise hem kamuoyu tarafında baskının çok hem böyle bir ihtiyacın kendini başından beri hissettirmesi ama en önemli etkenlerden biri olarak başta AB olmak üzere uluslararası kurumlardan gelen talep ve baskılar neticesinde 2.2.2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılmış ve 11.04.2013 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü raporlarında yapılan açıklamada (www.goc.gov.tr):

“Göç ve uluslararası koruma (iltica) konuları, Avrupa Birliği'yle müzakerelerde “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” başlıklı “24 üncü Fasıl” kapsamında önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda, “2003 tarihli Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” doğrultusunda hazırlanan “İltica ve Göç

Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” (İltica ve Göç Eylem Planı) Başbakanlık tarafından 25 Mart 2005 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan uyarınca, göç alanına ilişkin AB müktesebatına uygun yasal düzenleme çalışmaları yapılması yasanın hazırlanmasında başlıca müessirdir.”

Bu yasa göç yönetiminin dönüşümünde en önemli adımlardan biridir. Bugüne kadar yapılmış birtakım yetersiz değişikliklerden başka bir düzenleme yok iken bu yasa ile göç reformlarından ilkinin hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca yapılan düzenleme, 2013 AB İlerleme Raporu’na da “*kayda değer bir ilerleme*” biçiminde yansımış, “*Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması, bu alanda şimdiye kadar takip edilen güvenlik odaklı yaklaşımın değiştiğine işaret etmektedir*” şeklinde değerlendirilmiştir. Yasa pek çok alanda olumlu değişiklikler getirirse de uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerini taleplerine rağmen coğrafi çekince bu yasada da saklı tutulmuş ve göçmenlerin statüsü buna göre yapılandırılmıştır. Ancak yasada “sığınmacı” kavramı kaldırılmış bunun yerine “şartlı mülteci” kavramı getirilmiştir. İçerik olarak bir şey değişmemiş, Avrupa ülkelerinden gelmeyen dolayısıyla mülteci statüsü alamayan bu insanların “*üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmalarına izin verilir*” hükmü getirilmiştir (m. 62). Mülteci ya da şartlı mülteci tanımı dışında kalanlar için “geri göndermeme ilkesi” çerçevesinde “ikincil koruma” statüsü getirilmiştir (m.63). Konumuz açısından esas önemli ve nokta esasen karışıklık “Geçici Koruma” statüsü konusunda yaşanmaktadır. YUKK kitlesel göç hareketleri için:

“Geçici koruma: (1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların

görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (m. 91).

Bu maddeye dayanılarak Geçici Koruma Yönetmeliği 22 Ekim 2014’te Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik ile Suriyeliler için de belirleyici olan “Geçici Koruma” hukuki dayanak kazanmış ve şu şekilde tanımlanmıştır:

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma.” (m.3-f)

Yönetmelik, geçici korumanın süresini, hangi bölgelerde kimler için geçerli olacağını belirleme hakkını Bakanlar Kurulu’na vermiştir (m. 10). Geçici koruma işlem görecektir bu kişilere bir yabancı kimlik numarası verilerek “Geçici Koruma Kimlik Belgesi” düzenlenecektir böylece Türkiye’de kalışları yasal bir nitelik kazanmış olacaktır (m. 22). Yasa ve yönetmeliğin tüm düzenlemelerine çalışma çerçevesinde değinmeyecek olmakla beraber yapılan eleştirilerin birkaçına değinecek olursak, coğrafi çekincenin kaldırılmamış olması, “hak” temelinde değil, devletin vereceği “hizmetler” temelinde bir yaklaşımın olması, bazı temel hakların yasa yerine yönetmelikle düzenlenmesi ve bunun anayasaya aykırı olması, “Şartlı Mültecilik” ya da “Geçici Koruma” statülerinin uluslararası bir karşılığının olmaması şeklinde sıralayabiliriz (Erdoğan, 2015).

Yasanın en önemli parçalarından biri İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü oluşturulmuş olmasıdır. Krizin ilk yıllarında Suriyeliler gerçeği “misafirlik” ve “geçicilik” üzerinden tanımlandığı için, süreç sınır illerinde valilikler ve AFAD ve Emniyet Müdürlüğü tarafından yönetiliyordu. Bu durum, göç olgusunun a priori olarak bir “kriz” ve “güvenlik sorunu” olarak algılanmasının sonucuydu. Dolayısıyla yapılan bu reform, sorumluluğun Emniyet Genel Müdürlüğü’nden devralınmasıyla sürecin sivilleşmesi ve normalleşmesi açısından önem arz etmekle beraber, Valilikler ve AFAD hala süreçte birer aktör olarak bulunmakta ve özellikle AFAD, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçların

karşılanmasında önemli rol üstlenmeye devam etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu tarafından atanmış ulusal bir makam olarak, uluslararası koruma başvurularını kaydetme ve değerlendirme görevini üstlenmektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), kuruluş aşamasında, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin kayıtlarının alınması ve GİGM'ye sevk edilme süreçleri dahil olmak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne destek olmuştur. 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren BMMYK, Türkiye'de uluslararası koruma başvurusunda bulunmak isteyen yabancıların kayıtlarını almaya son vermiştir. Ancak, bireylerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere uygun olup olmadıklarını belirlemek için en hassas durumdaki vakaların tespiti amacıyla GİGM ile iş birliği içinde çalışmayı sürdürmektedirler (UNHCR, 2019).

3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARI: İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ÜZERİNE BİR ANALİZ

3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Yardım Çalışmalarına İlişkin Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu kısmında, insani yardımın güçlü ve etkili bir aktörü olarak sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemi incelenmektedir. Günümüzde küresel çapta yaşanan doğal afetler, çatışmalar ve insani krizler, hızla artan insani yardım ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları, devletlerin ve uluslararası örgütlerin yanı sıra, hızlı, esnek ve yerel odaklı yaklaşımlarıyla insani yardımın da vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının insani yardım çalışmalarına yönelik kavramsal çerçeve, bu kuruluşların işlevleri ve faaliyetleri ele alınmaktadır.

3.1.1. İnsani Yardım Kavramı

Yardıma muhtaç insanlara yardım etme ve sorunlu toplumlara kulak verme gibi ahlaki bir yükümlülük, insani varlığın özünde yer almaktadır ve genellikle tartışma dışı olarak kabul edilmektedir (Fassin, 2011, s.244). Bununla birlikte, son on yılda özellikle antropoloji ve etnografi alanlarından insani yardım üzerine çeşitli eleştirel araştırmalar ortaya çıkmıştır.

Modern dünyada, askeri nitelikli tehlikelere daha fazla dikkat edilmektedir. Ancak insan hayatına yönelik birçok başka tehdit de bulunmaktadır. Son yıllarda, Birleşmiş Milletler (BM) daha güçlü şekilde alarma geçmekte ve II. Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana Covid-19'dan kaynaklanan en büyük insani krizlerden biriyle karşı karşıya olduğumuzu iddia etmektedir (UN News, 2020). Bununla birlikte, hala zorlu olaylarla mücadele eden insanlar vardır. BM'nin yayınladığı raporlara göre, Yemen, Güney Sudan, Somali ve Nijerya'da toplam 20 milyondan fazla insan açlık riski altındadır ve bunların 1,4 milyonu çocuktur (BBC, 2017). Bu tez çalışmasında ele alındığı üzere Suriyeli mültecilerin problemleri de 2011'den beri hala devam etmektedir. Uzun süren kuraklıklar ve silahlı çatışmalar kıtlığa neden

olmuştur. Güvenlik ve gıda eksikliği insanları diğer ülkelere kaçırmaya zorlamakta ve bu da bölgedeki durumu daha da kötüleştirmektedir (UN News, 2020).

BM, 2030 yılına kadar açlığı ortadan kaldırmayı bir hedef olarak belirlemiştir, ancak açıklanan veriler ışığında henüz bu hedefe ulaşamadığı söylenebilir. Bir felaketi önlemek için hızlı bir tepki ve tüm dünya toplumlarının ortak çabası gerekmektedir. İhtiyaç içindeki ülkelere yardım etme isteğini dile getiren devletler arasında Türkiye de bulunmaktadır. Türkiye bu kapsamda insani yardımı yumuşak güç olarak başarıyla kullanan ülkeler arasındadır. Otuzdan fazla Türk sivil toplum kuruluşu ve Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) dahil, bölgedeki açlıkla mücadelede yardım sağlamayı koordine etmeye başlamıştır.

Modern koşullarda insani yardım artık yalnızca bir devletin çerçevesi içinde değil, daha çok hükümetler arası ve uluslararası düzeyde değerlendirilmektedir (Kanbur, 2006). Bu nedenle, insani yardımı ele alırken, dış yardım gibi kavramları vurgulamak ve analiz etmek de önemlidir. Dış yardım, uluslararası politikanın önemli araçlarından biridir. Son on yılda ülkeler arasındaki artan birbirine bağımlılık, devletler arasında uluslararası kalkınma ve sosyal ilerleme için zorunlu iş birliğine yol açmıştır (Kanbur, 2006). Dahası, günümüzde sadece devletler değil, özel kuruluşlar da genellikle gelişmekte olan ülkelerin topraklarında resmi yardım programları uygulamaktadır (Kanbur, 2006). Dış yardım, bağışçı ülkelere alıcı ülkelere gönüllü olarak fon transferini ifade etmektedir. Dış yardımın finansman kaynaklarına göre, kamu ve özel (şirketler, yardımsever vakıflar ve sivil toplum kuruluşları gibi) yardım olarak ayrılabilir (Kapitsa, 2010).

Finansal yardım, ülkenin sosyoekonomik düzeyinin uzun vadeli olarak geliştirilmesi için projelerin uygulanmasında daha çok kullanılmaktadır (Rosenstein-Rodan, 1961). Bu tür yardım genellikle devletler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Bununla birlikte, mal/doğrudan yardım daha çok acil sorunlarla başa çıkmaya yardımcı olmaktadır. Nakit sağlamaktan farklı olarak, doğrudan yardım daha fazla sıkıntı yaşayan insanlara ulaşmaktadır (Bjørnskov, 2019). Teknik yardım, bir uzmanın başka bir ülkeye bilgi ve deneyim paylaşmak amacıyla gönderildiği bir yardım türünü ifade etmektedir. 2020 yılında

Covid-19 salgınının başlamasıyla birlikte, Türkiye gibi birçok ülke, tıbbi ekipmanlarla birlikte doktorlarını da diğer ülkelere yardım etmek için göndermiştir (Güngör, 2021). Bu yardım yalnızca acil durumlarda kullanılmaz, barış zamanında devletler daha iyi gelişmeye ihtiyaç duyan ülkelere öğretmen veya araştırmacı göndermektedir. Dış yardımın hedefleri takdir, dayanışma veya destek sağlamak, bağışlayan ülkenin şirketlerinin ticari faaliyetleri için elverişli koşullar sağlamak (örneğin, alıcı ülkenin pazarlarına erişim), alıcı ülkenin iç işlerini ve uluslararası alanda davranışlarını etkilemek, kültürel etki alanının genişletilmesi ve insani düşünceler / özgecilik vb. olarak belirtilmektedir (Kapitsa, 2010, s.71).

Bu hedefler, insani yardımın çeşitli gelişme ve refah alanlarındaki hedeflerini yansıtmaktadır. Dış yardım söz konusu olduğunda, genel olarak uluslararası ilişkiler disiplini ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, dış yardımın temel olarak devletler, uluslararası, sivil toplum ve hükümetler arası kuruluşlar gibi özneler içerdiği söylenebilir. Bununla birlikte, dış yardımın özneleri aynı zamanda merkezi ve yerel otoriteler, ulusal örgütler, aynı devlet içindeki aile ve kişisel vakıflar ve bireylerdir (Kapitsa, 2010). Bu nedenle dış yardımın herhangi bir devlet adına yardım sağlamayan belirli kuruluşlardan da gelebileceği söylenebilir. Dış yardım, üç kriter kapsamında ayrılmaktadır: amaç; finansman kaynağı, iletim kanalı ve sağlama koşulları (Kapitsa, 2010).

İlk tip, ekonomik, teknik, insani ve askeri yardımı içermektedir. Ekonomik yardım, ülkenin ekonomik düzeyini geliştirmeyi ve yükseltmeyi amaçlamaktadır. Teknik yardım, teknik ve ekonomik bilginin geliştirilmesine yöneliktir. İnsani yardım, doğal, çevresel, sosyal ve diğer felaketlerle karşı karşıya kalan ülkelerin nüfusuna yöneliktir ve insanların sağlığını veya yaşamını tehdit eden koşullarla mücadelede desteği kapsamaktadır. İnsani yardım, gıda, mal vb. şeklinde yapılmaktadır (Kapitsa, 2010). Finansman kaynağına bağlı olarak, dış yardım üç tipe ayrılabilir: resmi yardım, özel yardım ve karma yardım (Durberry vd., 1998). Yardımın sağlanma kriterine göre son tür yardım, hibe/hediye şeklindeki koşulsuz yardım, politik veya ekonomik gereksinimlere bağlı yardım ve herhangi bir şart veya koşul olmaksızın sağlanan bağış şeklinde ayrılmaktadır.

İnsani yardım, uluslararası hukukun bir parçası olan insani yardım ilkelerine dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir. İnsani yardım, Birleşmiş Milletler'in (BM) 1991 tarihli Genel Kurul Kararı 46/182'ye göre *“insanların acil ihtiyaçlarını karşılamayı, yaşamlarını korumayı ve refahlarını artırmayı amaçlayan etkinlikler ve hizmetler”* olarak tanımlanmıştır.

Bu tanıma göre, insani yardım, acil ihtiyaçların karşılanmasını ve insanların hayatlarının korunmasını hedefler. Bu amaçla gerçekleştirilen faaliyetler, çeşitli insani yardım kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından yürütülür. İnsani yardım ilkeleri, tarafsızlık, bağımsızlık, insanlık, etkililik ve hesap verebilirlik gibi prensiplere dayanır ve insani krizlerde etkili müdahale sağlamayı amaçlar.

3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşlarındaki İnsani Yardım Perspektifi

Sivil kurumlar, insani yardım bağlamında özellikle Sivil Toplum Kuruluşları (STK) olmak üzere tamamen sivil yapılar ve devletin desteklediği diğer kurumlar (örneğin Kızılay, Kızılhaç vb.) tarafından temsil edilmektedir (Yadav, 2015, s.1-2). Yardımların büyük miktarlarda, düzensiz ve koordinasyonsuz bir şekilde oluşturulması, insancıl motivasyonlarla yapılmalarına rağmen temel bir sorundur. Ayrıca, yardımların kim tarafından ve nasıl yapılacağının belirlenmeden organize edilmesi, yardımların etkinliğinde verimsizliğe neden olmaktadır. Sonuç olarak yardımlar gerekmediği halde bir bölge ya da topluluğa fazlasıyla yapılabilmekte ya da gerekli olduğu halde gereğinden az da gerçekleştirilebilmektedir (PAHO, 2009, s.46-47).

İnsani yardım söz konusu olduğunda hızlı ve plansız bağış süreçleri kaosa neden olabileceğinden sistemli biçimde değerlendirme temel alınarak aceleci tepkilerden kaçınılmalıdır. Buna bir örnek Pan Amerikan Sağlık Örgütü olarak verilebilir. Güney Asya'da ortaya çıkan deprem-tsunami felaketlerinde uluslararası yardım kuruluşları oldukça aceleci bir tutum sergilemiştir ve bu tutum PAHO tarafından eleştirilmiştir. Gerekmediği halde yapılan toplu aşılama önemli bir eleştiri konusu haline gelmiştir (PAHO, 2009, s.47).

Sivil toplum kuruluşlarının insani yardım faaliyetleri rastgele, daha önce bahsedildiği gibi aceleci bir tutumla gerçekleştirilmemeli, sistemli olmalıdır. Bu nedenle insani yardımla ilişkili sorunların çözülmesi ve etkili bir şekilde

işletilebilmesi için belirli ilkelerin izlenmesi şarttır. Bu ilkeler genel olarak insan hakları ve uluslararası hukuk kurallarıyla çerçevelenmiş ilkelerdir. Sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere insani yardım aktörlerinin tamamının izlemesi gereken ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (WHO, 1999, s.4-5; Mackintosh, 2000, s.5-6; OCHA, 2011);

- İnsani Olma: İnsani yardımın amacı, yaşamı desteklemek, sağığı korumak, insan onurunu sağılamak ve insana sayğı göstermektir.
- Tarafsızlık: İnsani yardım aktörleri, taraflı olmamalı, siyasi, ırksal, dini veya ideolojik tartışmalara dahil olmamalıdır.
- Bağılantısızlık: İnsani yardım, sadece ihtiyaçlara dayanarak yapılmalı, en acil sıkıntılara öncelik verilmeli ve herhangi bir ayırım yapılmadan uygulanmalıdır.
- Operasyonel Bağımsızlık: İnsani yardım, uygulama alanında herhangi bir aktörün politik, ekonomik, askeri veya diğerk hedeflerinden bağımsız olmalıdır.
- Rekabet Etmemek: İnsani yardıma yol açan olaylar karşısında bağışçılar arasında rekabete girmek yerine birlikte ve koordineli hareket etmek gerekmektedir.
- Yardımın Belirlenmesi: İnsani yardımların, yardıma ihtiyaç duyulan olaylarla doğıru bir ilişkisi olmalıdır, çünkü yardım dinamiğı ve gereksinimleri farklılık gösterebilir.
- Yerel İş birliğı: Özel durumlar dışında, yardım yapılan yerin yerel birimleriyle işbirliğı yapılmalıdır, aksi takdirde yardımlar verimsiz olabilir, egemenlik haklarına müdahale edildiğı yorumu yapılabilir veya yerel yasalara uyumsuzluk olabilir.
- Uyumluluk: Acil durum yardımları, etkilenen ülke tarafından uygulanan diğerk yardım ve önlemlerle uyumlu olmalıdır.

3.2. Uluslararası ve Ulusüstü Kurumların Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı

Suriye İç Savaşı, uluslararası arenada insani yardımın gerekliliğini ve etkinliğini ön plana çıkaran karmaşık bir kriz olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM), çatışmanın başlangıcından itibaren insani yardım perspektifinden olaylara yaklaşmış ve çeşitli mekanizmalar aracılığıyla krizde etkin bir şekilde müdahale etmeye çalışmıştır. Hem AB hem de BM, Suriye İç Savaşı'nın neden olduğu insani krizin boyutunu anlamış, uluslararası iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulamış ve acil yardım ihtiyacını karşılamak için çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda, uluslararası ve ulus üstü kurumların Suriye İç Savaşı kapsamındaki insani yardıma bakışı, krizin derinleştirdiği zorluklar ve çözüm arayışları bağlamında incelenmelidir.

3.2.1. Birleşmiş Milletler'in Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı

Suriye İç Savaşı her geçen gün artan bir şiddetle yayılmıştır. ABD ve AB tarafından mal varlığını dondurma, silah ambargosu, ekonomik yaptırımlar ve petrol ambargosu vb. adımlar atılmıştır. Bu süreçte, ABD, Almanya ve diğer bazı ülkeler şiddeti kınamış olsa da, Rusya ve Çin, Suriye'deki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmediği düşüncesini savunarak durumun görüşülmesini engellemiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s.51).

BMGK, Suriye'deki insan haklarına yönelik ihlalleri tekrar gündeme getirerek Esad'ın yönetimi bırakması önerisini barındıran S/RES/77 sayılı karar tasarısını tartışmıştır (Terzioğlu, 2018, s.590). Çin ve Rusya ise bu karar tasarısını veto etmişlerdir (Acet, 2018, s.169). Ardından BM Genel Kurulu toplanmış, Esad rejimini kınama kararı ile Arap Birliği'nin hazırladığı karar tasarısını kabul etmiştir. Karar 137 evet oyuyla kabul edilmiştir (Miş ve İnat, 2012, s.223).

BM Genel Sekreterliğinin 16.02.2012 tarih ve 66/253 sayılı kararı sonucunda, BM ve Arap Birliği, SG/SM/14124 sayılı kararla 23.02.2012'de Kofi Annan'ı "Suriye Özel Temsilcisi" yapmıştır. Bu kararda, şiddetin sona erdirilmesi, tutukluların derhal serbest bırakılması, gazetecilerin ülkeye girişinde sorun çıkarılmaması gibi konular bulunmaktadır. Annan'ın atanmasının ardından Şam,

Katar, Türkiye ve diğer bazı ülkelere ziyaretler gerçekleştirdiği, Esad ile görüşmeler yaptığı belirtilmiştir. Daha sonra “Annan Barış Planı” adı verilen, altı maddeden oluşan bir plan ortaya konulmuştur (Miş ve İnat, 2012, s.224).

Annan Planı, genel olarak temsilci atanması, saldırıların sona erdirilmesi, ateşkesin sağlanması, tutukluların serbest bırakılması gibi konuları içermektedir (Miş ve İnat, 2012, s.224). Plan Suriye yönetimine sunulmuş ve yönetim tarafından kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak, BMGK 14.04.2012’de S/RES/2042 sayılı kararı vermiştir. Bu kararla, planın Suriye yönetimi tarafından uygulanıp uygulanmadığını denetlemek amacıyla UNSMIS (UN Supervision Mission in the Syrian Arab Republic/Birleşmiş Milletler Suriye Gözlemci Misyonu) adında bir gözlemci ekip görevlendirilmesi kararı verilmiştir (Terzioğlu, 2018, s.591).

BM, 2012’de, şiddet olaylarının yükselmesi nedeniyle Suriye’deki gözlemcileri geri çağırmıştır. Bu süreçte yaşanan çatışmalar “Sivil Savaş” biçiminde nitelendirilmiştir. Temmuz 2012’de, UNSMIS’in görev süresinin uzatılması ve Suriye’ye yönelik çeşitli yaptırımlar barındıran bir karar tasarısı BMGK’ya sunulmuştur. Ancak S/2012/538 sayılı karar tasarısı, daha önce olduğu gibi Çin ve Rusya’nın veto etmesi sonucu kabul edilmemiştir (Terzioğlu, 2018, s.591). Ağustos 2013’te, Şam’a yaklaşık dört km mesafedeki Guta bölgesinde kimyasal silah kullanıldığı iddiaları ortaya atılmıştır. Kimyasal silahın hangi taraf tarafından kullanıldığı belirlenememiştir. Bu olaydan sonra BM Genel Sekreteri’nin kararıyla “*BM Suriye Arap Cumhuriyeti’nde Kimyasal Silahların Kullanımı İddiaları Araştırma Misyonu*” oluşturulmuştur (Terzioğlu, 2018, s.592).

BM’nin gönderdiği heyet, iddia edilen kimyasal silah kullanımının gerçekleştiği bölgeye gitmiş ve yapılan araştırmalar sonucunda sarin gazının kullanıldığına dair kanıtlar bulunmuştur (Çelik, 2014, s.54). Bu gelişme üzerine BMGK, Rusya ve Çin’in veto etmediği, kimyasal silahların imha edilmesi gerektiğini vurgulayan S/RES/2118 sayılı kararı almıştır (Terzioğlu, 2018, s.592). Bu kararda aynı zamanda kimyasal silahların kullanılması kınanmıştır. Ayrıca kimyasal silah kullanımının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği vurgulanmıştır (Tepeciklioğlu, 2015, s.177).

Haziran 2014'te, Suriye'deki iç savaş devam ederken yapılan seçimlerde Beşar Esad %88,7 oyla yeniden seçilmiştir. Muhalefet, bu seçimleri “yapmacık” olarak nitelendirmiş ve batılı devletleri seçimi boykot etmeye çağırmıştır. Nato Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, seçim için “maskaralık” demiştir. Bu süreçte AB, ABD, Türkiye, Körfez Arap Devletleri ve diğer bazı ülkeler, Esad'ın yönetiminden ağır insan hakları ihlalleri, kitlesel göç, kimyasal silah kullanımı, birçok insanın ölümü ve meşruiyet kaybı nedeniyle ayrılmasını talep etmiştir. Rusya ve İran ise, resmi yönetimin çağrısıyla Suriye'de meşru olarak bulunduklarını belirterek Esad'ın kalmasını desteklemiştir. Çin, Rusya ve İran ile aynı görüşü desteklemiş olsa da sahada Rusya kadar aktif olmamıştır. İç savaş ve insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye, Suriye'ye tek taraflı yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Suriye tarafından Türkiye sınırlarına top mermileri atılmış ve bu saldırılar sonucunda beş Türk vatandaşı yaşamını yitirmiştir. Suriye'ye angajman kuralları kapsamında karşılık verilmiştir. Bu olayları takiben Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Suriye'ye askeri müdahaleye olanak sağlayan bir tezkere yayınlanmış ve Türkiye, NATO'dan Patriot füzeleri istemiştir. Cilvegözü Sınır Kapısında ve Reyhanlı'da toplamda 52 kişi yaşamını yitirmiştir. Güvenlik nedeniyle Türkiye, Suriye'de Şah Fırat Operasyonu başlatmıştır. Ayrıca, Suriye'deki ılımlı muhaliflerin eğitimi amacıyla 123 Amerikan askeri Türkiye'ye yerleştirilmiştir. Tehlikelerin artması üzerine 2015 yılında Türkiye ve ABD arasında “İncirlik Mutabakatı” imzalanmıştır, bu sayede ABD, gerektiğinde Suriye'ye Türkiye üzerinden müdahale etme hakkı kazanmıştır.

Devletler arasındaki çıkar çatışmaları, pasif tutumlar ve beş daimî üyenin oybirliği ile hareket edememesi, belirsizlik ortamında IŞİD/DAEŞ terör örgütünün güçlenmesine yol açmıştır. IŞİD/DAEŞ'in insanlık dışı muameleleri ve katliamları dünya çapında tepki toplamış, politik amaçlar doğrultusunda “İslami terör” olarak adlandırılarak video paylaşım sitelerinde ve haberlerde yayılmıştır. Bu vahşet eylemleri, “İslami terör” tabirinin nefrete dönüşmesine neden olmuştur. Bu tabir, uzun süredir devam eden ötekileştirme çabalarının, düşmanlık göstermenin ve ayrımcılığın yeni bir şekli olmuştur. IŞİD/DAEŞ'in Suriye'de olduğu kadar AB ülkelerinde de saldırılar düzenlediği, böylece uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında kaldığı tespit edilmiştir. El-Nusra, El-Kaide ve IŞİD/DAEŞ gibi örgütler terör örgütü olarak değerlendirilmiş ve bunlara yaptırımlar uygulanması gerektiği

belirlenmiştir. BM Güvenlik Konseyi tarafından 2016'da IŞİD/DAEŞ ve El-Nusra terör örgütü olarak kabul edilmiş, Suriye'de ateşkes müzakereleri yapılmış ve ABD ve Rusya'nın verdiği destekle çatışmaların sona erdirilmesi için oybirliğiyle karar verilmiştir.

Rusya ve Çin'in veto yetkilerini kullanmaları nedeniyle BM Güvenlik Konseyi, Suriye iç savaşında insani müdahale kararı alamamış ve BM'nin insani bir müdahalede bulunma imkânı olmamıştır. Suriye'de savaşın yol açtığı yıkım veto kararlarının her biriyle birlikte daha da şiddetli hale gelmiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s.51). Barışın korunması adına yalnızca tavsiye niteliğinde kararlar verebilen BM Suriye İç Savaşı'nın başlamasından 2018 Şubat'a dek sadece 29 karar almıştır. Bunların ise 13'ünde terörle mücadelede bahsedilmiştir (Savaş, 2018, s.76). Suriye'de kimyasal silah kullanımı, katliamlar, cinsel saldırılar, terör eylemleri, organ bütünlüğüne yönelik saldırılar, kadın ve çocukların kaçırılması, dini ve etnik ayrımcılık gibi suçlarla ilgili çok sayıda resmi ve somut kanıt olmasına rağmen, BM Güvenlik Konseyi üyesi beş devletin ortak bir karar almadan veto yetkisini kullanmaması nedeniyle uluslararası bir askeri müdahale yapılamamıştır.

Daimî üyelerin, insani müdahale konusunda anlaşmazlığa düştükleri açıktır. Yapılabilecek bir müdahalenin nedenleri, yöntemi, alanı, sınırları ve zamanı vb. noktalarda çatışmaların ortaya çıkması beklenen bir sonuçtur. Ayrıca, yapılabilecek bir müdahaleden sonra ortaya çıkacak Suriye'nin ne durumda olacağı da belirsizdir. Dolayısıyla, ülkedeki durumun iyileşmeyeceği ve söz konusu devletlerin Suriye'deki konumları ile çıkarlarının risk altında kalacağına yönelik endişesi, devletlerin kararlarını ve sundukları gerekçeleri önemli ölçüde şekillendirmektedir.

Rusya ile Çin Suriye'nin mevcut durumundan ABD ile Batılı devletleri sorumlu tutmaktadır. Onlara göre Suriye İç Savaşı bu devletler tarafından kışkırtılmaktadır. Ardından ise insan hakları bir gerekçe olarak kullanılarak müdahale kartı kullanılmaya çalışılmaktadır. Sonuç olarak, bu devletler uluslararası barış ve güvenlik için bir koruyucu niteliğinde olamazlar. Bu nedenle Cenevre süreci tıkanmış, Astana süreci gelişmiştir. Kore Savaşı sırasında, 1950'de, BM Güvenlik Konseyi'nin karar alamadığı durumlarda, BM Genel Kurulu devreye girerek uluslararası barışın sağlanması için gerekli kararları vereceği BMGK kararıyla

belirlenmiştir. Suriye konusunda BM'nin bu yetkisini kullanmaması eleştirilerin yöneltmesine yol açmaktadır (BM, 1950).

BM'nin yaklaşımlarında, Kosova örneğinde, “meşru müdahalecilik” yaklaşımı öne çıkmıştır. Bu anlayışa göre, yasallık koşulu sağlanamasa bile, müdahaleyi haklı kılan unsurların olması durumunda insancıl müdahale uygulanabilir (Karagül ve Demirbaş, 2017, s.496). Fakat BMGK kararı ya da Genel Kurul kararı olmaksızın Suriye'ye müdahale edilmesi durumunda, özellikle ABD ve Rusya'nın dahil olabileceği bir sıcak çatışma ortamına sürüklenebileceği olasıdır. Bunun yanı sıra, mevcut uluslararası sistem, BMGK kararına dayanmayan kuvvet kullanımını uluslararası meşruiyet ve yasallığa uygun bulmamaktadır.

Kısaca, Suriye'ye müdahale etmek için uluslararası meşruiyet sağlamak amacıyla BMGK veya Genel Kurul kararı olmaksızın hareket etmek, uluslararası hukuka uygun olmayan bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu tür bir müdahalenin küresel çapta tansiyonu artırarak tüm dünyayı etkileyebilecek bir çatışmaya yol açabileceği endişesi de mevcuttur.

3.2.2. Avrupa Birliği'nin Suriye İç Savaşı Kapsamında İnsani Yardıma Bakışı

İnsani yardımın doğası, ya kısa süreli ya da uzun süreli, ihtiyaçlara dayalı ya da haklara dayalı, sürdürülebilir ya da sürdürülemez olması, mültecilerin önemli bir söylem gücüne sahip olmaması gereken hegemonik temsili tartışma konusu yapmaktadır (Harindranath, 2007, s.3). Mültecilerin direncini güçlendirmek için, insani politikaların mültecilerin temel yeteneklerini genişletmek için daha sistemli bir yaklaşım geliştirmesi önemlidir (Landau, 2008, s.112). Hak temelli insani yardım, mültecilerin ihtiyaçlarını daha derinlemesine ele almak için hem politika alanında hem de pratik anlamda sürdürülebilir değişim yaratma temeli oluşturmaktadır (Hollenbach, 2008, s.2). Sığınmacılar ve mülteciler adına daha etkili savunuculuk sağlamak için, mültecileri hak sahiplerine dönüştüren ve haklarını talep etme yeteneğine sahip topluluklar için güçlü bir temel oluşturmak gerekmektedir. Aksi takdirde, mülteciler sınırlı kaynaklara sahip bir sistemde unutulmakta ve kaybolmakta, eğitim ve istihdam fırsatları sunulmaz hale gelmektedir (Culbertson & Constant, 2015).

Türkiye’deki Suriyeli mültecilerle ilgili olarak, AB’nin insani yardımının doğası, Türkiye’deki mültecilere yönelik hizmet ve yardımların miktarını ve kalitesini artırmada kritik bir rol oynamaktadır. AB-Türkiye Anlaşması kapsamında, AB Türkiye’ye geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için altı milyar avro sağlama sözü vermiştir. Tesisin ilk dilimi, AB bütçesinden bir milyar avro ve AB Üye Devletleri’nden iki milyar avro olmak üzere 2016 ve 2017 için sağlanmıştır. Tesisin ikinci üç milyar avro dilimi ise 2018 sonuna kadar harekete geçirilmiştir. Geçmişten günümüze, Suriyeli mülteciler kapsamında yardımlar devam etmektedir. Ancak finansal yardımın dağıtımında, bu fonların nasıl harekete geçirileceği konusunda Türkiye ile AB arasında bir çatışma yaşanmıştır. Türkiye, okul ve hastane gibi altyapı kapasitesini artırmak için fonların harekete geçirilmesini desteklerken, AB muhatapları daha çok nakdi yardım ve Türkiye’deki hizmetlerin sağlanmasına eğilimli olmuştur. Türkiye, nakdi yardım ve hizmetlere dayalı insani programların mültecileri insani yardıma daha bağımlı hale getireceğini savunmuştur (Kale vd., 2018, s.20).

AB’nin ihtiyaç temelli insani yardım politikalarıyla paralel olarak, AB’nin insani yardımlarının AB Üye Devletleri’nin iç güvenlik hedefleri ve siyasi amaçları doğrultusunda yönlendirildiği düşünülmektedir. AB, Türkiye’deki Suriyeli mültecilere yönelik insani yardımları, sığınmacıların Avrupa’ya geçişini engelleyen sıkı sınır kontrol önlemlerinin katı bir şekilde uygulanmasına bağlı kılmaktadır. Bu anlamda, AB’nin ödül/ceza aracı, hak temelli insani yardımı yok etmektedir, çünkü mülteci kategorisini siyasallaştırmak için bir siyasi araca dönüşmüştür (Baban vd., 2017). Mülteciler, hak sahibi olarak değil, Türkiye ve AB arasındaki müzakerelerde pazarlık aracı olarak değerlendirilmektedir (Berry, 2017).

İnsani yardımın araçsallaştırıldığı ve politikleştirildiği mevcut siyasi konjonktürde, insani yardımın etkinliği ve sürdürülebilirliği, kurumsal kapasite geliştirme ve sürdürülebilir insan gelişimini destekleme açısından önemli ölçüde azalmaktadır (Carrera vd., 2016, s.14-15; Curtis, 2001). Şu anki AB yaklaşımı olan “sorun için para verme” yöntemi, Suriyeli mültecilerin sosyal ve ekonomik refahlarını güçlendirmek için gerekli yasal kanalları geliştirmemektedir (Carrera vd., 2016). Sadece mali yardım, mültecilerin hızlı ve etkili bir şekilde korunmasını

sağlamak için yeterli değildir. Mültecilerin korunması, küresel düzeyde dayanıklı bir yasal ve kurumsal çerçevenin geliştirilmesini gerektirmektedir (Muižnieks, 2017).

- AB-Türkiye Anlaşması'nın mülteci koruma temel prensiplerini ihlal etmesi nedeniyle bazı STK'lar etik bir ikilemle karşı karşıya kalmış ve AB fonlarını reddetmiştir. Örneğin, Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF), anlaşmayı protesto ederek Avrupa Birliği ve üye ülkelerinden gelen tüm fonları reddeden bu kuruluşlardan biridir (MSF, 2016). MSF Yunanistan operasyonlarının başkanı Maria Elisabeth Ingres, durumu "*Yardımlarımızın kitlesel bir sınır dışı etkinliği için kullanılmasına izin vermeyeceğiz*" şeklinde ifade etmiştir (Xu & Hay, 2016). Birleşen Halklar Derneği ise AB fonlarının kullanımını reddederek AB-Türkiye Anlaşması'nın resmi bir insan kaçakçılığı anlaşması olduğunu iddia etmektedir.

Sınır güvenliği ile insani endişelerin bir araya gelmesi, mültecilerin haklarını güçlendirmeyi amaçlayan hak temelli insani yardımı olumsuz etkilemektedir (Little & Vaughan-Williams, 2017). AB'nin biyopolitik sınır güvenliği ve mülteci korumasını AB dışındaki üçüncü ülkelere taşıma çabaları, mültecilerin temel insan haklarının ciddi şekilde ihlal edilmesine neden olmaktadır (Grigonis, 2016; Samaddar, 2017). AB'nin Türkiye ile geri kabul anlaşması, mültecilerin Avrupa'da iltica hakkını arama hakkını tehlikeye atmakta ve geri gönderme yasağı ilkesini ihlal etmektedir (Gillade, 2011, s.84). Ayrıca, AB-Türkiye Anlaşması kapsamında Türkiye'ye geri kabul edilen Suriyeli ve Suriyeli olmayan mülteciler, geri gönderme merkezlerinde yasal haklarına erişim sağlayamamaktadır. Ayrıca geri gönderme merkezlerinde avukatlar ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği temsilcileriyle iletişim kuramamaktadırlar. Bu nedenle, hakları ve yasal durumları hakkında hiçbir bilgi edinememektedirler (Kingsley & Abdulatif, 2016; Ulusoy & Battjes, 2017, s.5-6).

Suriyeli mülteciler ve Suriyeli olmayan mülteciler Türkiye'de hukuka aykırı gözaltına alınma ve sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya olduğu gibi, Yunanistan'da da sıkı gözaltı rejiminden mustariptirler. AB-Türkiye Anlaşması'ndan sonra, Yunan adalarındaki kabul tesisleri sınır dışı merkezlerine dönüştürülmüştür. Zorlu yaşam koşullarına rağmen adalarda kalmaya zorlanmaktadırlar (Amnesty

International, 2017, s.6). Yunan hükümetinin kapatma politikası mültecilerin hareket özgürlüğünü kısıtlamakta ve onları Yunanistan topraklarında tutsak bırakmaktadır. Save the Children ve Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) tarafından yapılan raporlara göre, Suriyeli mülteciler arasında ruh sağlığı sorunları artmaktadır. Bu sorunlar yolculuk sırasında yaşanan şiddet, temel ihtiyaçların karşılanmaması ve gelecek konusundaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır. MSF ve Epicentre tarafından 2017 yılı başlarında Samos adasında yapılan bir araştırma, AB-Türkiye Anlaşması'ndan sonra Samos'a ulaşan yasadışı göçmenlerin anlaşmadan önce gelenlere göre daha fazla şiddete maruz kaldığını göstermiştir. Araştırma, şiddetin yaklaşık %60'ının devlet yetkilileri tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur (MSF, 2017).

Mental sağlık sorunlarını tetikleyen bu faktörlere ek olarak, aile ayrılığı, Suriyeli mültecilerin psikolojik refahını olumsuz etkileyen başka bir önemli faktördür. AB-Türkiye Anlaşması, çocuk haklarına ilişkin olarak Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 9. ve 10. maddeleri ile Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 17., 23. ve 24. maddelerinde belirtilmesine rağmen, aile birliğinin korunmasını desteklemesi gereken taraf devletlere ciddi engeller oluşturmaktadır. Anlaşmadan sonra birçok Suriyeli mülteci Yunanistan'da sıkışmış durumdadır. Yunanistan ile komşu ülkeleri arasındaki sınırların kapanması ve Türkiye'ye geri gönderilme korkusu nedeniyle diğer Avrupa ülkelerine geçememektedirler ve aileleriyle bir araya geleme imkanına sahip olamamaktadırlar (Freedman, 2017, s.129). Avrupa'da bulunan on binlerce mülteci çocuğu, aile ayrılığı nedeniyle psikolojik sorunlarla yüz yüze gelme riski altındadır (Bulman, 2017). Suriyeli mülteciler, hayatlarını sürdürecekleri yeri ve aileleriyle yeniden bir araya gelebileceklerini bilmeden belirsizlik içinde kalmaktadır.

Bu bağlamda, AB-Türkiye Anlaşması, Suriyeli mültecilerin uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirtilen sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip olan politik özneler olarak kavramsallaştırılmadığını gösteren dikkate değer bir örnektir. Hak temelli insani yardımın temel özelliklerinden biri, mültecilerin yaşamın tüm alanlarında vatandaşlarla eşit haklara sahip olarak yasal kapasitelerini güçlendirmektir (Meenai, 2008). Bununla birlikte, AB-Türkiye Anlaşması, mültecilerin temel insan haklarını ihlal etmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, Suriyeli mülteciler, geri kabul anlaşması yoluyla Avrupa'da sığınma hakkından

mahrum bırakılmaktadır. Bu prosedür, ulusal köken temelinde ayrımcılık nedeniyle 1951 Sözleşmesi'nin 3. maddesini ihlal etmektedir. UNHCR vurguladığı gibi, sığınma prosedürü, bir yargı mahkemesi tarafından her bir vaka için ayrı ayrı değerlendirilmelidir (Bello, 2017, s.56-58). Bununla birlikte, AB'nin göç ve sığınma politikasının güvenlileştirilmesi, 1951 Sözleşmesine uygun olarak sığınma hakkına sahip olanları yasadışı göçmenler olarak kavramsallaştırmaktadır (Schuster, 2011).

AB, Türkiye'yi "güvenli üçüncü ülke" ilan ederek, Türkiye'deki geçici koruma düzenlemesine ve Suriyeli mültecilerin maruz kaldığı güvensizliklere rağmen geçici koruma düzenlemesinden kaynaklanan yasal statülerinin belirsizliği gibi ciddi endişeler bulunmaktadır (Baban vd., 2017). Yunanistan Sığınma İtiraz Kurulları, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke gerekliliklerini yerine getirmediğini belirlemiş ve AB-Türkiye Anlaşması'nın uygulanmasını engellediği gerekçesiyle 393 karardan 390'ında Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (Gkliati, 2017).

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmalarına rağmen AB, Suriyeli mültecileri Türkiye'nin geçici koruma rejimi içinde tutmayı amaçlayan AB-Türkiye Anlaşması üzerine sığınma ve mülteci politikalarını oluşturmaya karardır. Bu bağlamda, AB'nin en yüksek önceliğinin hem mülteci politikası oluşturma sürecinde hem de uygulamada Suriyeli mültecilerin yasal güçlendirilmesi olmadığı görülmektedir. AB'nin göç ve sığınma politikaları, mültecileri hiyerarşik ve dikey bir ilişkiye yerleştiren hâkim bilgi/güç eksenine dayanmaktadır.

AB'nin politika tercihleri, mülteci haklarının ve mültecilerin yasal güçlendirilmesinin korunmasından ziyade güvenlik ve ekonomik kazanımlar gibi maddi kazanımlara daha fazla öncelik vermektedir (Arnold & Haverkamp, 2016; Stevens, 2016). AB üye devletleri, 1951 Sözleşmesi'nin tarafları olmalarına rağmen, Suriyeli mültecileri güvensiz yaşam koşullarında bırakarak, sığınma başvurularını caydırarak ve Avrupa'ya girişleri kısıtlayarak bir süreklilik arz eden bir krizde Suriyelilerin mülteci olarak tanındığı uzun vadeli bir siyasi stratejinin gelişmesine ciddi bir engel oluşturmaktadır. AB'nin kısıtlayıcı sığınma politikaları, mültecilerin

yasal güçlendirilmelerine yönelik ciddi zorluklar nedeniyle sürekli bir tabaka süreç oluşturmaktadır (Beracochea vd., 2011, s.93).

3.3. İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı'nın İnsani Yardım Üzerine Analizi

3.3.1. Gıda

Suriye'deki iç savaşta, kimyasal silahlar ve bombaların pervasızca kullanılması büyük bir insani krize yol açmıştır. Bu saldırılar sonucunda Suriye'nin birçok tarihi şehri yerle bir olmuştur. Raporlara göre, 500 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, 5 milyondan fazla insan ülkelerini terk ederek başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Temel ihtiyaç malzemelerine ulaşamayan 13,5 milyon insan bulunmaktadır ve 4,9 milyon insan bu malzemelere sınırlı olarak ulaşabilmektedir. Savaş, Suriye içinde yaşamak isteyen sivilleri açlık gibi sorunlarla savaşmaya zorlamıştır. Yükselen fiyatlar, insanların su, ekmek ve yiyeceğe erişimini imkânsız bir noktaya sürüklemiştir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, Suriye'deki yoksullukla mücadele etmek için gıda ve gıda dışı ihtiyaç yardımları, barınma yardımları, yetim koruması, sağlık ve hijyen, eğitim, meslek edindirme ve insani diplomasi gibi alanlarda faaliyetler yürütmektedir (İHH, 2012-2018). Bu çerçevede, İHH, Suriye'deki insanlara yardım elini uzatmaktadır ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf etmektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, Suriye'deki ihtiyaç sahiplerine hizmet vermek amacıyla 13 fırın ve üç mutfak işletmektedir. Ayrıca, Suriye'deki 48 fırına un ve yakıt, 27 mutfakta ise gıda ve yakıt desteği sağlanmaktadır. Bu yardımlar sayesinde Suriye'de günlük olarak 750 bin ekmek üretilmekte ve 60 bin kişiye yemek sağlanmaktadır. Kurban hisseleri ihtiyaç sahiplerine gönderilmekte, Ramazanlarda iftar sofraları kurularak binlerce kişiye yardım sağlanmaktadır.

Bu fırınlar ve mutfaklar, yoksullukla ağır bir mücadele içinde olan Suriyeliler için üretim yapmaktadır. Hayırseverler tarafından temin edilen unlar, İHH'nın fırınlarına gönderilerek, tüm gün kesintisiz çalışan ekipler tarafından hamur haline getirilmektedir. Sonrasında üretim bandında ekmekler poşetlenmekte ve Suriye Savaşı'nda kimsesiz kalan insanlara gönderilmektedir. İHH, bu faaliyetlerle Suriye'deki ihtiyaç sahiplerine umut olmayı hedeflemektedir (İHH, 2012-2018).

3.3.2. Giyinme

Suriye'deki savaş neticesinde yüzbinlerce aile paramparça hale gelmiş ya da yok olmuştur. Evlerini terk etmek zorunda kalan insanlar, ya başka ülkelere sığınmış ya da ülke içinde farklı bölgelere göç etmiştir. Bu göçler neticesinde insanlar, evlerinden ayrıldıkları için temel ihtiyaçları olan eşyalardan da mahrum kalmışlardır. İHH İnsani Yardım Vakfı, bu ihtiyaçları karşılamak için ilk günlerden itibaren ev eşyaları, tekstil ürünleri, mutfak malzemeleri, giyim, ayakkabı-çorap ve yakacak gibi gıda dışı yardımlarını Suriyeli ihtiyaç sahiplerine temin etmektedir.

İHH, bu çerçevede 35 ücretsiz giyim mağazası kurmuş olup binlerce ihtiyaç sahibi, kendi ihtiyaçlarını kendi zevklerine göre karşılayabilme imkanına sahip olmuştur. Bu mağazalardan Suriyelilere ücretsiz olarak giyim malzemeleri sunulmaktadır (Öztürk, 2015, s.118). İHH'nın bu faaliyetleriyle Suriyeli ihtiyaç sahipleri, temel ihtiyaçlarını karşılamada desteklenmekte ve kendi tercihlerine göre giyinebilme özgürlüğüne sahip olmaktadır.

3.3.3. Eğitim ve İş

Suriye'deki savaşın etkisiyle eğitim alanında büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Irak İşgali sonrası gerçekleşen terör olayları ve Suriye Savaşı, milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine ve binlerce çocuğun yetim kalmasına yol açmıştır. Bu durum, eğitimsiz kalan nesillerin kullanılmasına ve bölgede gelecekte çatışma ve olayların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İHH, eğitim alınmaması probleminde çözüm bulabilmek için Suriye'de okullar açmış, öğrencilere maddi ve manevi destek sağlamış ve eğitim için gerekli malzemelerin teminini sağlamıştır. İHH'nın eğitim alanındaki çalışmaları kapsamında bir üniversite, 35 okul, altı anaokulu ve bir sağır dilsiz görme engelli okulu açılmıştır. Ayrıca, zarar gören 71 okulun onarımı gerçekleştirilmiş ve 347 okuldaki 350 binden fazla öğrencinin eğitim ihtiyaçları karşılanmıştır. İHH tarafından toplamda 4.074.518 adet kitap, çanta ve kırtasiye ürünleri temin edilmiştir. Ayrıca, manevi değerleri desteklemek amacıyla 300 bin kişiye erişilerek hafızlık eğitimi alan 20 bin çocuğa destek sağlanmıştır. Bu çocuklardan 474'ü hafızlık eğitimini tamamlamıştır (İHH, 2012-2018). İHH'nın eğitim alanındaki çabaları, eğitimsizlik sorunuyla mücadele etmeye ve çocukların eğitim ihtiyaçlarını

karşılamaya yöneliktir. Bu çalışmalar, Suriye'deki çocukların eğitim alma hakkını korumaya ve geleceklerini inşa etmelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

İHH, 2015'te Azez'de Şam Üniversitesi'nin temellerini atmış ve 2016'da eğitime başlamıştır. Üniversite, yaklaşık beş dönüm arazi üzerine inşa edilmiş olup, Mühendislik Fakültesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Hukuk ve İlahiyat Fakültesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi olmak üzere dört fakülteden oluşmaktadır. Üniversiteye bin öğrenci kayıt yapmış ve savaş koşullarında bile eğitimlerine devam etmek isteyen gençlere destek sağlanmaktadır. Öğrencilere yurt hizmeti sunulmakta ve eğitim burslu olarak sağlanmaktadır (İHH, 2012-2018).

Savaşın etkisiyle insanların kendi başlarına hayatlarını sürdürebilmeleri ve mesleklerini icra edebilmeleri zorlaşmıştır, özellikle çoğunluğu mülteci durumunda olan halkın yerleşik düzene geçebilmeleri ve bağımsız yaşayabilmeleri için İHH meslek edindirme kursları düzenlemektedir. Bu kurslar özellikle gençler, okula gidemeyen yetişkinler ve engelliler için tasarlanmıştır. Ebelik, hemşirelik, dikiş, muhasebe, fizyoterapi, tamirat ve sıhhi tesisat gibi çeşitli alanlarda kurslar açılmış ve bugüne kadar 11 bin kişi bu kurslardan yararlanmıştır. Bunun yanında, savaştan önce mesleği olan bireylerin mesleklerini sürdürebilmeleri ve aile bütçelerine katkıda bulunabilmeleri için gereken malzeme, ürün, canlı hayvan ve mekanlar temin edilmiştir (İHH, 2012-2018). Bu desteklerle insanlar, mesleklerini icra edebilmekte ve kendi geçimlerini sağlayabilmektedirler. İHH, Suriye içerisindeki insanlara eğitim ve meslek edindirme alanında destek sağlayarak, toplumun kalkınmasına ve insanların bağımsız yaşamlarını sürdürebilmelerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

3.3.4. Barınma

Suriye'deki savaş nedeniyle evlerin üçte biri, hastane ve eğitim kurumlarının ise yarısı hasar görmüş, kullanılamaz duruma gelmiştir. Bu durum binlerce insanın evlerinden ayrılmak zorunda kalmasına ve güvenli olduğunu düşündükleri sınırlara doğru göç etmelerine sebep olmuştur. En çok göç alan bölgelerin başında da Türkiye sınırı gelmektedir. Çare bulamayan insanlar ise, yerleşim bulunmayan ovalara, tarlalara sığınmak durumunda kalmıştır. Başta bu alanlarda sığınanlar olmak üzere tüm mağdur insanlar için İHH İnsani Yardım Vakfı ilk günden beri güvenli

bölgelerde barınma yöntemleri aramakta, çeşitli çözümleri hayata geçirmektedir. Çadır kentler kurulmuş, kitlesel göçlerde destek sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca düzenli bir yaşamın sürdürülebilmesi için konteyner kentler kurulmuştur. Suriye sınırlarında 27 çadır kent, altı konteyner kent kurularak 150.000 üzeri insana barınma sağlanmıştır. Kamplarda günlük ihtiyaçların karşılanması ve çocuklara eğitim verilmesi, psikolojik destek sağlanması, sağlık hizmetleri sunulması gibi imkanlar da söz konusudur. Barınma problemlerinin çözülmesi için İHH, “Rahmet Köyü Projesi”ni hayata geçirmiştir. İdlib’de inşa edilen Rahmet Köyü’ne 500 kişi yerleştirilmiştir. Bir kasaba ya da köy gibi okulları, sosyal alanları, camisi, sağlık merkezi vardır. Her biri 75 m² olmak üzere yüz tane bahçeli ev burada bulunmaktadır. İHH’nın bu barınma projeleriyle Suriyeli mültecilere daha iyi yaşam koşulları sunulmaktadır (İHH, 2012-2018).

3.3.5. Sağlığa Yönelik Yardımlar

Suriye’deki savaşın etkisiyle birlikte sağlık hizmetleri büyük bir tehdit altında kalmıştır. Birçok sağlık merkezi ve hastane bombalama sonucu kullanılamaz duruma gelmiştir. Pek çok doktor da yaşamını yitirmiştir. Bu durum ilaç eksikliği sebebiyle ameliyatların uyuşturma işlemi yapılmadan gerçekleştirildiği bir noktaya gelmesine sebep olmuştur.

İHH İnsani Yardım Vakfı, Suriyelilerin sağlık ve hijyen gereksinimlerini karşılamak amacıyla savaşın başından itibaren sürekli ilaç temin etmektedir. Ayrıca sağlık taramaları ve gönüllü hekimler aracılığıyla cerrahi operasyonlar yapılmaktadır. Mülteciler için çalışan birçok sağlık kuruluşuna tıbbi ekipman, medikal malzemeler ile jeneratörler gönderilmektedir.

İHH, Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yedi sağlık tesisi, iki fizik tedavi merkezi ve bir yaşlı bakım evi inşa etmiştir. Ayrıca savaşta uzuvlarını yitiren insanlar için üç protez merkezi kurulmuştur. Bu merkezlerde 350 hasta muayene edilmiş ve 270 hastaya protez imkânı verilmiştir. Bunun yanında aylık olarak yaklaşık bin kişinin hizmet aldığı bir fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi de desteklenmekte ve bu merkeze dönemsel yardımlar yapılmaktadır. İHH’nın yaptığı çalışmalarla Suriyelilerin sağlık ihtiyaçlarına cevap verilmekte ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği için destek sağlanmaktadır. Böylece insanların temel

sağlık hizmetlerine erişimleri sağlanarak, acil tıbbi yardım ve rehabilitasyon imkanları sunulmaktadır (İHH, 2012-2018).

İHH İnsani Yardım Vakfı, Kurtarma ve İtfaiye ekipleri aracılığıyla Suriye’de yaşanan bombardıman sonucu enkaz altında kalan insanların canlı olarak kurtarılmasına yardımcı olmuştur. Bu çabalar sonucunda 233 kişi kurtarılmıştır. Ayrıca, İHH tarafından bölgeye 683 adet ambulans ve hasta nakil aracı sağlanmıştır. Bu araçlar, acil tıbbi müdahalelerin yapılabilmesi ve hastaların güvenli bir şekilde nakledilmesi için kullanılmaktadır. Tıbbi malzeme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla İHH, sargı bezi üretimi yapabilen bir fabrika kurmuştur. Bu fabrika aylık bir buçuk ton sargı bezi üretme kapasitesine sahiptir (İHH, 2012-2018). Bu sayede tıbbi malzeme eksikliği yaşanan bölgelerde ihtiyaçların karşılanması ve sağlık hizmetlerinin devam ettirilmesi amaçlanmaktadır.

İHH’nın yaptığı bu çalışmalarla acil durum müdahaleleri güçlendirilmekte, yaralıların kurtarılması ve sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi için gereken altyapı sağlanmaktadır. Böylece savaşın etkilerinden en çok zarar gören bölgelerde insanların hayatlarının korunması ve sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması hedeflenmektedir.

3.3.6. Çocuklara Yönelik Yardımlar

Suriye savaşı kapsamında çocuklar en fazla etkilenen kesimdir. Yaklaşık dört milyon çocuk, iç savaştan sonra doğmuştur. Tahminlere göre Suriye’de 600 binin üzerinde çocuk yetim kalmıştır. Suriye içinde ve komşu ülkelerde mülteci olarak yaşayan 8,4 milyon çocuk ise savaş etkisi altında hayatını sürdürmektedir. Bu çocuklar, eğitim, gıda, sağlık, psikolojik destek gibi insani yardıma ihtiyaç duyan durumdadırlar. İHH İnsani Yardım Vakfı, Suriye içindeki on bin yetim çocuğun barınma, sağlık, eğitim, gıda ve giyim ihtiyaçlarını Yetim Sponsorluk Sistemi aracılığıyla gidermektedir. Bunun yanında, Türkiye’deki 2.400 Suriyeli çocuk da Yetim Sponsorluk Sistemi kapsamında desteklenmektedir. İHH, Suriye’de eşini kaybetmiş kadınların yaşamlarını sürdürebilmeleri için iki tane terzihane açmıştır. Bu terzihanede çalışan kadınlar meslek sahibi olmuşlardır (İHH, 2012-2018).

Yetim kalan Suriyeli çocuklar için İHH, 13 yetim evi kurmuştur. Bunun yanında Katarlı kuruluş RAF’la beraber 990 çocuğun barınabileceği çocuk yaşam

merkezi açılmıştır. RAF-İHH Çocuk Yaşam Merkezi, 2 Temmuz 2015'te temeli atılmış ve 18 Mayıs 2017'de hizmete girmiştir. Merkez, yüz dönüm arazi üzerine kurulmuş olup, 55 evden oluşmaktadır ve her bir evde 18 çocuk barınabilmektedir. Merkezde üç okul, cami, sağlık ocağı, oyun alanları, kültür merkezi, kapalı spor salonu, rehabilitasyon merkezi, poliklinik binası, sanat atölyeleri, ekim amacıyla tarlalar, mesire alanı ve zeytinlik bulunmaktadır (İHH, 2012-2018). İHH'nın yaptığı çalışmalarla Suriyeli çocuklara eğitim, sağlık, barınma ve diğer ihtiyaçları konusunda yardım sağlanarak, onların daha iyi bir geleceğe sahip olmaları hedeflenmektedir.

2016 yılında Halep'te yaşanan insanlık dramına dikkat çekmek ve sivillere insani yardım ulaştırmak amacıyla İHH öncülüğünde “Halep’e Yol Açın” konvoyu düzenlenmiştir. Bu konvoyla beş binden fazla araç ve 40 bin yolcu katılmıştır. Türkiye’den gelen yardım malzemeleriyle birlikte toplam 1.208 acil yardım tırı hazırlanmış ve mültecilere yönelik güvenli bölgelere ulaştırılmıştır. Konvoyla katılan gönüllülerle birlikte bu yardımlar mültecilere dağıtılmıştır. Konvoyun güzergahı üzerindeki illerde Halep saldırılarını protesto etmek için eylemler düzenlenmiş ve konvoyun tamamlandığı Cilvegözü sınır kapısında bir basın açıklaması yapılmıştır. Açıklamada katliamların durdurulması ve insani yardım koridorunun açılması çağrısı yapılmıştır. İHH'nın girişimleri ve Birleşmiş Milletler ile diğer paydaşların insani diplomasi görüşmeleri sonucunda 45 bin kişi güvenli bölgelere tahliye edilmiştir (İHH, 2012-2018).

“Halep’e Yol Açın” konvoyunun dünya kamuoyunda geniş yankı bulmasıyla birlikte BM Özel Suriye Temsilcisi Staffan de Mistura'nın danışmanı Jan Egeland, İHH ve diğer Türk sivil toplum kuruluşlarının ateşkes ve tahliyeler konusunda önemli çalışmalara imza attığını ifade etmiştir. Bu çabalar, Halep'teki insanlık dramına dikkat çekmek ve insani yardımların ulaştırılması konusunda uluslararası toplumun desteğini sağlamak açısından önemli bir rol oynamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsani yardımlar, dünya genelinde yaşanan krizler ve acil durumlar karşısında insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen önemli bir faaliyettir. İnsani yardımlar, gıda, su, sağlık hizmetleri, barınma, eğitim, hijyen malzemeleri ve diğer temel ihtiyaçların karşılanması gibi birçok alanda destek sağlar. Bu yardımlar, savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, göç hareketleri ve diğer acil durumlar gibi durumlarla etkilenen insanlara umut ve destek sunar.

İnsani yardımların amacı, en kırılgan ve savunmasız grupları korumak, hayatta kalma ve insana yakışır bir yaşam sürdürebilme şansını sağlamaktır. İnsani yardım çalışmaları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yerel yardım kuruluşları ve gönüllüler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu kuruluşlar, sahadaki ihtiyaçları belirler, acil yardım malzemelerini temin eder, dağıtımını gerçekleştirir ve uzun vadeli projelerle toplumların kalkınmasına destek olur.

İnsani yardımlar, sadece temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde, insanların onurunu, güvenliğini ve insan haklarını koruma hedefini taşır. Yardım kuruluşları, yerel halkla iş birliği yaparak kültürel ve toplumsal faktörleri dikkate alır ve yerel kapasiteyi güçlendirme çabalarında bulunur. Ayrıca, insani yardım çalışmaları, sürdürülebilirlik ve uzun vadeli iyileşme için eğitim, meslek edindirme ve sosyal destek gibi alanlarda da faaliyet gösterir.

İnsani yardımların sınırlamaları ve zorlukları da vardır. Güvenlik riskleri, siyasi engeller, erişim zorlukları, finansal kısıtlamalar ve çatışma bölgelerinde çalışma koşulları gibi faktörler, yardım kuruluşlarının etkinliklerini sınırlayabilir. Bu nedenle, uluslararası iş birliği, politik irade ve kaynakların sağlanması gibi faktörlerin insani yardımların etkin bir şekilde yürütülmesinde önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır.

İnsani yardımlar, kriz ve acil durumların etkilediği insanlara yardım eli uzatmayı amaçlayan hayati bir faaliyettir. Bu yardımlar, temel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra insan onurunu koruma, güvenlik sağlama ve toplumların kalkınmasına destek olma amacını taşır. Uluslararası toplumun desteği ve iş birliği, insani yardımların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemli bir faktördür. Bu çalışmada, Suriye İç Savaşı kapsamında insani yardım ele alınmıştır. Bu kapsamda

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in Suriye İç Savaşı çerçevesinde insani yardıma bakışları değerlendirilmiştir. STK olarak İHH seçilmiş ve insani yardımları Suriye İç Savaşı sürecinde değerlendirilmiştir.

Karşılaştırma amacıyla yapılan AB ve BM değerlendirmesi sonucunda uluslararası örgütlerin insani yardımlarının temelinde dış politika ve çıkar ilişkisinin bulunduğu anlaşılmıştır. Ancak bir STK olan İHH ile ilgili olarak yapılan değerlendirmede, Suriyeli mültecilerle ilgili olarak yapılan insani yardımların direkt olarak “yardım” niteliği taşıdığı, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için destek kapsamında olduğu, açlık, barınma, eğitim sorunlarını çözmeye yönelik güçlü adımlar atıldığı görülmüştür. Dolayısıyla, çalışmamızda, insani yardım üzerinde en etkili kuruluşların sivil toplum örgütleri olduğu, bu örgütlerin toplumsal afetler ve zorluklarda değerli ve hayati unsurlar olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmada incelenen İHH sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri, mülteci sorunu sürecinde STK'ların önemini daha fazla ortaya koymuştur. Sivil toplum kuruluşları, Türkiye'nin mülteci politikalarının uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, mültecilere destek sağlamak, eğitim, sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçları karşılamak, iş bulmalarına yardımcı olmak ve psikososyal destek sunmak gibi çeşitli insani yardım faaliyetlerine katılmaktadır. STK'lar, Türk hükümeti ve uluslararası yardım kuruluşları ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu işbirliği, insani yardımın daha etkili bir şekilde sunulmasına olanak tanımakta ve kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır. STK'lar, mülteci sorununun kamuoyu gündeminde kalmasına ve toplumda farkındalık oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Bu da mültecilere yönelik destek ve kabulün sürdürülmesine yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, Türkiye'nin mülteci politikalarını daha etkili bir şekilde sürdürmek ve sivil toplumun katkısını artırmak için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- a. İşbirliği ve Koordinasyonun Güçlendirilmesi: Türkiye, STK'lar, hükümet ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonu daha da güçlendirmelidir. Bu, insani yardımın daha etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlayacaktır.

- b. STK'ların Kapasitesinin Artırılması: STK'ların mültecilere daha fazla yardım sunabilmesi için kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Eğitim, finansal destek ve kaynakların sağlanması bu noktada önemlidir.
- c. Toplum Katılımı ve Farkındalık Artırma: Mülteci sorununa duyarlılık ve farkındalığı artırmak için kamuoyunu bilgilendiren kampanyalar düzenlemek önemlidir. Toplumun daha fazla katılımı, mültecilerin entegrasyonunu kolaylaştırabilir.
- d. Uluslararası İşbirliğinin Sürdürülmesi: Türkiye, uluslararası toplumla işbirliğini sürdürmelidir. Uluslararası destek, mülteci sorununun yönetilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

Ayrıca, sonraki araştırmalar için de bu çalışma sonucunda çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

- a. STK'ların Etkisi Üzerine Derinlemesine Çalışmalar: Gelecekteki araştırmalar, belirli sivil toplum kuruluşlarının mülteci politikaları üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemelidir. Hangi STK'ların hangi alanlarda etkili olduğunu anlamak, daha özgün ve spesifik sonuçlara yol açabilir.
- b. STK İşbirliği ve Çatışmalarının İncelenmesi: Sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği ve potansiyel çatışmaların nasıl etkilediği üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Aynı alanda faaliyet gösteren farklı STK'lar arasındaki işbirliği ve rekabetin sonuçlarına odaklanan araştırmalar, daha kapsamlı bir resim sunabilir.
- c. Mültecilerin Görüşlerinin ve Deneyimlerinin İncelenmesi: Mültecilerin, STK'lar aracılığıyla alınan yardımların ve politikaların etkileri hakkındaki görüşlerini ve deneyimlerini araştıran çalışmalara ihtiyaç vardır. Mültecilerin bakış açısından gelen veriler, politika ve yardım programlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir.
- d. Uluslararası Karşılaştırmalar: Türkiye'nin mülteci politikalarının uluslararası karşılaştırmaları, farklı ülkelerin benzer sorunlarla nasıl

başıa çıktığını anlamamıza yardımcı olabilir. Benzerlikler ve farklılıkların analizi, politika oluşturucularına önemli perspektifler sunabilir.

- e. Gelecekteki Politika Önerileri: Gelecekteki araştırmalar, Türkiye'nin mülteci politikalarını daha iyi bir hale getirmek için somut politika önerileri sunmalıdır. Bu öneriler, politika yapıcılara rehberlik edebilir ve daha sürdürülebilir bir mülteci yönetimi sağlayabilir.
- f. Zaman İçindeki Değişikliklerin İzlenmesi: Mülteci politikaları ve STK'ların rolleri zaman içinde değişebilir. Bu nedenle, uzun vadeli bir perspektifle politika ve STK etkilerini inceleyen çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004, Kasım 25-26). Sivil toplum ve demokrasi bağlamında sivil dayanışma ve sivil toplum örgütleri. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. Eskişehir.
- Acet Gül, S. (2018). Uluslararası ilişkilerde insani müdahale: Libya Suriye örnekleri. Tokat: Taşhan Kitap.
- Ağır O. A. ve Aksu, Z. (2017). BM'nin Suriye krizine yönelik politikalarının değerlendirilmesi. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi, 4(9), 43-55.
- Ağır, O. ve Sezik, M. (2015). Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. Birey ve Toplum, 5(9), 95-123.
- Akatay, A. (2011). Sivil toplum kuruluşları yönetim, yönetişim ve gönüllülük (2. b.). Pozitif Matbaa.
- Akay, H. ve Kurma, E. (2004). İstanbul Bilgi üniversitesi, Sivil toplum ve demokrasi konferans yazıları. İstanbul.
- Akdemir, S. (1997, Kasım- Aralık). Sivil toplum ve islamiyet. Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, 3(18), 267-274.
- Akdemir, S. (2000). Suriye'de etnik ve dini yapının siyasi yapının oluşmasındaki rolü. Avrasya Dosyası, 6(1), 201-237.
- Akengin, H. ve Yaşar, A. (2018). Suriye'nin jeopolitik konumu bağlamında suriye-rusya ilişkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(32), 25-57.
- Akın, F. ve Erdem, T. (2004). Sivil toplum kuruluşları üzerine bir araştırma: Konya örneği. Amsterdam: Türkevi-Akça Konak Yayınları.
- Akpınar, G. (2001). Sivil Toplum düşüncesele temelleri ve Türkiye perspektifi. Alt Kitap.
- Aksu, B. (2005). Kamu yeniden kurulurken kadınlara ne olacak? Cogito, 43.
- Akşit, B. (2003). Sivil toplumda uzlaşmacı düşünce yaygınlaşmalı. Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, 1(1), 73-81.

- Amnesty International. (2017). A Blueprint for Despair Human Rights: Impact of the EU-Turkey Deal. <https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/02/EU-Turkey-Deal-Briefing.pdf?x71839>.
- Arnold, H., & Haverkamp, R. (2016). Ignored securities? On the diversity of securities and a proposal for their integration. In S. Palidda (Ed.), *Governance of Security and Ignored Insecurities in Contemporary Europe*. New York: Routledge.
- Aslan, S. (2010). Sivil toplum ve demokrasi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2).
- Ataman, M. (2012). Suriye’de iktidar mücadelesi: Baas rejimi, toplumsal talepler ve uluslararası toplum. SETA(6), 7-55.
- Atar, Y. (1997, Kasım- Aralık). Demokratik sistemde sivil toplumun fonksiyonu ve sivil toplum devlet düalizmi. Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, 3(18).
- Atlıoğlu, Y. (2010). Suriye’de toplum ve semboller. TASAM.
- Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017). Playing border politics with Urban Syrian refugees. *Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3(2), 11-32.
- Bağlıoğlu, A. (2013). Suriye’de Mezhep hareketlerinin güncel siyaset üzerine etkileri. e-makalat, VI(2), 495-523.
- Batıgün, A. D. ve Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 1-10.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin engelleri, patronaj ve nepotizm. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1).
- BBC News. (2018). Suriye ordusu 7 yıl önce isyanın başladığı Dera kentini geri aldı . <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44813824>.
- BBC. (2017). UN announced the largest humanitarian crisis in 72 years. <https://www.bbc.com/news/world-africa-39238808>

- Belge, M. (2003). Sivil toplum nedir? İstanbul bilgi üniversitesi sivil toplum kuruluşları eğitim ve araştırma birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları.
- Bello, V. (2017). International migration and international security: Why prejudice is a global security threat. Routledge.
- Beracochea, E., Sawhney, M., & Chhetry, U. (2011). Rights-based approaches and millennium development goals. In E. Beracochea, C. Weinstein, & D.P. Evans (Eds.), Rights-based Approaches to Public Health. New York: Springer Publishing Company, pp. 87-103.
- Berry, M. (2017). Morality and power. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Berzeg, K. (1997, Kasım- Aralık). Sivil toplum, klasik liberalizm ve yeni dünya düzeni. Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, 3(18).
- Besen, Y. (2019). Arap Baharının Türkiye-Suriye ilişkilerine etkileri. [Yüksek lisans tezi. Batman Üniversitesi].
- Bjørnskov, C. (2019). Types of foreign aid, lessons on foreign aid and economic development. In Chapter 0 (pp. 33-61). Palgrave Macmillan, Cham.
- BM. (1950). BM Genel kurulu'nun 377 (V) sayılı barış için birleşme kararı, 03.11.1950. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/377.pdf.
- BMMYK. (1997). Sığınma ikilemi, dünya mültecilerinin durumu. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Yayınları.
- Bulaç, A. (2005). Sivil toplum üzerine. (Köşe Yazısı: Zaman, 20.08.2005) .
- Bulman, M. (2017). Tens of thousands of child refugees at risk of long-term psychological damage, UNICEF warn. Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/child-refugees-crisis-psychological-distress-warning-unicef-a7715506.html>.
- Buz, S. (2002). Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye göç için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi].

- Canyurt, D. (2018). Kazanamı olmayan savaş “suriye iç savaşı”: neden bitmedi, barış nasıl gelebilir? *International Journal of Management Economics and Busine*, 14(4), 1103-1120.
- Carrera, S., Cassarino, J. P., Qadim, N., Lahlou, M., & Hertog, L. (January 2016). EU-morocco cooperation on readmission, borders and protection: A model to follow? CEPS Paper in Liberty and Security in Europe, No. 87.
- Carter, G. L. (2016). *Population and society: an introduction*. Polity Press.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clarke, G. (1998). Non-governmental organizations (ngos) and politics in the developing world. *Political Studies*, 1(46), 36-52.
- Culbertson, S., & Constant, L. (2015). *Education of Syrian refugee children*. RAND Corporation.
- Curtis, D. (2001). *Politics and humanitarian aid: debates, dilemmas and dissension*. Report of a conference organized by ODI, POLIS at the University of Leeds and CAFOD, London.
- Çağlar, İ. ve Özkır, Y. (2014). Suriyeli mültecilerin Türkiye basınında temsili. *Ortadoğı Yıllığı*, 488-501.
- Çaha, Ö. (1994). *Osmanlı’da sivil toplum*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3(49), 79-99.
- Çaha, Ö. (2012). *Aşkın devletten sivil topluma*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çaha, Ö. (2013). *Siyasi düşüncelere giriş* (3. Baskı). Ensar Neşriyat.
- Çalışkan, M. A. (2016). Baas partisi nedir? <https://www.stratejikortak.com/2016/06/baas-partisi-nedir.html>.
- Çelik, ř. (2014). Suriye iç savaşı’nda silahlı çatışma hukuku ihlalleri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 37-65.
- Çelik, Ü. (2012). İç çatışmalar ve dış müdahaleler arasında Lübnan. *History Studies*, 4(1), 125-155.

- Çetinkaya, F. (2009). Genişletilmiş orta doğu ve kuzey afrika projesi (Gokap)'nin türkiye ve komşu ülkeler üzerine sosyolojik etkileri. [Yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi].
- Çeviker, A. ve Küçükbiltekin, H. (2011). Fransız mandası döneminde Suriye'nin ekonomik yapısı ve türkiye ile ticari ilişkileri. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3(2), 1-12.
- Çiçekli, B. (2009). Uluslararası hukukta mülteciler ve sığınmacılar. Seçkin Yayıncılık.
- Dağ, A. E. (2013). Suriye: Bilad-i Şam'ın hazin öyküsü. İnsani Yardım Vakfı.
- Dağ, A. E. (2015). Suriye: Küresel ve bölgesel kaostan beslenen iç savaş. https://insamer.com/tr/suriye-kuresel-ve-bolgesel-kaostan-beslenen-ic-savas_207.html.
- Demirtaş, M. (2019). Suriyelilerin Türkiye'ye göç süreci ve ilişkiler ağı: Ulubey mahallesi. [Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi].
- Doğan, İ. (2013). Sivil toplum anlayışı ve siyasal sistemler. Astana Yayınları.
- Duman, F. (2008). Sivil toplum. M. Türköne. (Ed.). Siyaset (9. b.). Lotus Yayınları.
- Duman, M. Z. (2004). İdris Küçükömer'in sivil toplum anlayışı. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), 47-52.
- Durberry, R., Gemmell, N., & Greenaway, D. (1998). New evidence on the impact of foreign aid on economic growth. CREDIT Research Paper, 98(8), 23-58.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(2), 207-222.
- Ercan, H. (2002, Mayıs). Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 66-79.
- Erçel, S. (2017). Suriye Arap cumhuriyeti'nde Esad aile imparatorluğu. Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kulübü, 4-7.
- Erdem, T. (2013). Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları feodaliteden küreselleşmeye kavram ve süreçler (3. b.). Lotus Yayınevi.

- Erdoğan, M. (1998, Bahar-Yaz). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 3(10-11), 303-314.
- Erdoğan, M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. *Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Erdoğan, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ile birlikte yaşamının çerçevesi. A. Esen ve M. Duman içinde, Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler (s. 71-91). İstanbul: WALD.
- Erhan, Ç. (2000). Kronik: Hafız Esad'ın Ölümü ve Muhtemel Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(2), 162-170.
- Fassin, D. (2011). *Humanitarian reason: A moral history of the present*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Freedman, J. (2017). Women's experience of forced migration: Gender-based forms of insecurity and the uses of vulnerability. In J. Freedman, Z. Kıvılcım, & N. Özgür Baklacioğlu (Eds.), *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis*. New York: Routledge.
- Gillade, K. (2011). *Readmission agreements concluded by the EU*. Masterproef van de opleiding, Universiteit Gent.
- Gkliati, M. (2017). The EU-Turkey deal and the safe third country concept before the greek asylum. *Movements Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3(2), 33-48.
- Goodwin, G. S. ve McAdam, G. a. (2007). *The refugee in international law*. Oxford University Press.
- Gökçe, A. F. ve Özdemirci, İ. (2016). Suriyeli mültecilerde demokrasi algısı kilis örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(14), 384-403.
- Grigonis, S. (2016). EU in the face of migrant crisis: Reasons for ineffective human rights protection. *International Comparative Jurisprudence*, 2(2), 93-98.
- Güler, M. Ç. ve Acun, C. (2019). Suriye'de doğal kaynaklar savaşı. *SETA Analiz*, (293), 7-20.
- Güneş, N. (2018). Ortadoğu'da milliyetçilik: Baas partisi. *İlim ve Medeniyet*.

- Güngör, B. (2021). Foreign aid during the COVID-19 pandemic: evidence from Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 21(3), 337-352.
- Harindranath, R. (2007). Refugee experience, subalternity, and the politics of representation. Paper presented at the Australian & New Zealand Communication Association Annual Conference 2007: Communications, Civics, Industry, University of Melbourne, Victoria.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset (9. b.). (Ş. Bican, Çev.) Adres Yayınları*.
- Hollenbach, D. (2008). Introduction: Human rights as an ethical framework for advocacy. In D. Hollenbach (Ed.), *Refugee Rights: Ethics, Advocacy and Africa* (pp. 1-9). Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Hummel, K. (2002). Almanya sivil toplum olma yolunda mı? Uluslararası gönüllüler yılında tespitler -perspektifler- karşılaştırmalar. Ofset Fotomat Baskı.
- İbrahim, F. ve Wedel, H. (1997). Ortadoğu’da sivil toplumun sorunları. (E. Özbek, Çev.) İletişim Yayınları.
- İHH. (2012-2018). Suriye faaliyet raporu. İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı.
- İnanç, H. ve Erdoğan, S. (2007). Farklı kuramsal perspektifler çerçevesinde sivil toplum tartışmalarının karşılıklı analizi. *Akademik Bakış E-Dergisi*, (11).
- İnce, E. (2017). Suriye’de Baas rejiminin kuruluşu ve Türkiye. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 261-280.
- İnci, E. (2019). Hafız Esad’ın Türkmen politikası. [Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi].
- İnsel, A. (2005). Türkiye’de sivil toplum kuruluşları-iki sempozyum. Tarih Vakfı Yayınları.
- İnsel, A. (2014). Türkiye toplumunun bunalımı. İletişim Yayınları.
- İpek, Y. (2007). Türkiye’de sivil toplumu yeniden düşünmek: Neo-liberal dönüşümler ve gönüllülük. *Toplum ve Bilim*, 94-102.
- Kale, B., Dimitriadi, A., Sanchez-Montijano, E., & Süm, E. (April 2018). Asylum Policy and the future of Turkey-EU Relations: Between cooperation and conflict. FEUTURE Online Paper No. 18.

- Kanbur, R. (2006). The economics of international aid. In Handbook of the economics of giving, altruism and reciprocity (Vol. 2, pp. 1559-1588).
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. Akademik Perspektif, 1(3), 30-35.
- Kapitsa, L. M. (2010). Foreign aid & development. Journal of Economic Regulation, 1(1), 81-94.
- Karagül, S., & Demirbaş, Ç. E. (2017). Koruma sorumluluğu doktrini açısından suriye krizi: bir 'insancıl müdahalesizlik' örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30), 481-510.
- Kaynak, S., Arslan, İ., Alancioğlu, E. ve Koçakoğlu, M. A. (2016). Göçün sosyoekonomik sonuçları: Suriyeli göçmenler üzerine bir uygulama. 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, 11-18.
- Keane, J. (2006). Demokrasi ve sivil toplum. (N. Erdoğan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kingsley, P., & Abdulatif, E. (2016). Syrians returned to Turkey under EU deal have had no access to lawyers. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2016/may/16/syrians-returned-to-turkey-after-eu-deal-complain-of-treatment>.
- Kodaz, Y. (2016). Bağımsız Suriye için atılan ilk adım: Fransa-Suriye antlaşması ve Türk kamuoyu (9 Eylül 1936). TAD, 35(59), 213-237.
- Kuzu, B. (1992, Ocak-Haziran). Demokrasi, resmi ideoloji, Sivil toplum. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 47(01), 335-369.
- Küçükömer, İ. (1994). Politik ve sivil toplum ilişkisi sivil toplum yazıları. Bağlam Yayıncılık.
- Landau, L. (2014). Urban Refugees and IDPs. In E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, & N. Sigona (Eds.), The oxford handbook of refugee & forced migration studies. Oxford: Oxford University Press.

- Levent, H. (2012). Suriye krizinin dinamikleri ve aktörlerin değerlendirilmesi. *Ortadoğu Analiz*, 4(44), 30-43.
- Levin, M. ve Heath, C. (2003). Product category dependent consumer preferences for online and offlineshopping features and their influenceon multichannel retail alliances. *Journal of Electronic Commerce Research*, 4(3), 85-93.
- Lewiss, B. (2003). İki bin yıllık ortadoğu tarihi. Arkadaş Yayınevi.
- Little, A. ve Vaughan Williams, N. (2017). Stopping Boats, saving lives, securing subjects: Humanitarian borders in Europe and Australia. *European Journal of International Relations*, 23(3), 533-556.
- Locke, J. (2002). Sivil Toplumda devlet: Uygur yönetim üzerine iki inceleme. (S. Taşçı ve H. Akman, Çev.) Metropol Yayınları.
- Mackintosh, K. (2000). The principles of humanitarian action in international humanitarian law. London: HPG Report 5.
- Maden, F. (2014). Suriye'nin Türkiye geçmişi. *Türk Yurdu Dergisi*, 103(317).
- Mahçupyan, E. (1997). İdeolojiler ve modernite: Bir demokrat manifestoca DOĞRU. Yol Yayınları.
- Mardin, Ş. (2006). Türkiye'de toplum ve siyaset (13. b.). İletişim Yayınları.
- MAZLUMDER. (2010). 2010 Suriye insan hakları ihlalleri. Değerlendirme raporu. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.
- Meenai, Z. (2008). Participatory community work. Concept Publishing Company.
- Mete, T. (2003). Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili kavramlar. *Sivil Toplum Dergisi*, 1 (2), 53-58.
- Miş, N. İ. ve İnat, K. (2012). Ortadoğu yıllığı 2012- Suriye. Açılım Kitap.
- Miş, N. (2012). Suriye 2012. ORSAM.
- Miş, N. ve Özdemir, Ö. B. (2013). Suriye 2013. ORSAM.
- MSF. (2016). MSF to no longer take funds from EU Member States and institutions. <https://www.msf.org.uk/article/msf-no-longer-take-funds-eu-member-states-and-institutions>.

- MSF. (2017). Greece: EU border policies fuel mental health crisis for asylum seekers. <http://www.msf.org/en/article/greece-eu-border-policies-fuel-mental-health-crisis-asylum-seekers>.
- Muižnieks, N. (2017, October 26). Ending restrictions on family reunification: good for refugees, good for host societies. The Commissioner's Human Rights Comment.
- Neccar, M. Ş. (2016). Suriye'den Türkiye'ye göç: nedenler, sonuçlar ve umutlar. İlahiyat Akademi Dergisi, (4), 185-198.
- OCHA. (2011). OCHA on message: humanitarian principles, 2011. The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). https://www.unocha.org/sites/dms/Documents/OOM_HumPrinciple_English.pdf
- Okur, M. A. (2009). Emperyalizmin ortadoğu tecrübesinden bir kesit: Suriyede Fransız mandası. Bilig, (48), 137-156.
- Özcan, M. (2006). Avrupa birliği sığınma hukuku, ortak bir sığınma hukukun ortaya çıkışı. USAK Yayınları.
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de iç savaşın nedenleri: otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi? Bilgi, 33, 81-102.
- Özdemir, E. (2017). Türk dış politikası açısından bir kriz örneği: Iraklı Kürt mülteciler(1991) ile Suriyeli mültecilerin (2011) karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özden, K. (2008). Sivil toplum kuruluşlarında yönetim. Seçkin Yayıncılık.
- Özfatura, M. N. (2017). Suriye'nin Tarihi Geçmişi. <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/m-necati-ozfatura/596666.aspx>.
- Öztürk, Y. (2015). Yoksullukla mücadelede sivil toplum örgütlerinin yeri: İHH örneği. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fatih Üniversitesi].
- PAHO, (2009). Be a better donor: Practical Recommendations for humanitarian aid, Panamá: Pan American Health Organization.

- Perruchoud, R. (2009). Göç terimleri sözlüğü. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayınları.
- Rosenstein-Rodan, P. N. (1961). International aid for underdeveloped countries. *The Review of Economics and Statistics*, 43(2), 107–138.
- Roskin, M. (2013). Çağdaş devlet sistemleri. Adres Yayınları.
- Samaddar, R. (2017). *The politics of dialogue: Living under the geopolitical histories of war and peace*. Routledge.
- Sarıbay, A. Y. (2005). Sivil toplum’da ahlak: Üniversitas mı, societas Mı?”, *Sivil Toplum: Farklı Bakışlar*. Kaknüs Yayınları.
- Sarpaşan, C. (2008). Devletin Sivil topluma yaklaşımı çerçevesinde devlet-sivil toplum ilişkisi. [Denetçilik yeterlilik tezi, İçişler Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı].
- Savaş, C. M. (2018). Koruma sorumluluğu’nun normatif statüsü. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(50), 65-89.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Schuster, L. (2011). Turning refugees into illegal migrants: Afghan asylum seekers in europe. *Ethnic and Racial Studies*, 34(8), 1392-1407.
- SHRC. (2010). Tenth anual report on human rights status in Syria. *Syrian Human Rights Committee*.
- Sözmen, M. F. (2017). 2017’de Suriye’de neler oldu? <https://www.evrensel.net/haber/341678/2017de-suriyede-neler-oldu>.
- Stevens, D. (2016). Rights, needs or assistance? The role of the UNHCR in refugee protection in the Middle East. *The International Journal of Human Rights*, 20(2), 264-283.
- Şahin, L. ve Öztürk, M. (2011). Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye’deki durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.

- Talas, M. (2010). Çevre Bilinci Konusunda Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 2(3).
- TBB. (2012). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/kitaplar/insan_haklari_evrensel_bildirisi.doc.
- TDK. (2005). Türkçe Sözlük (10. b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Temizer, S. (2019). Suriye de Avrupalı mültecileri ağırlamıştı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-de-avrupali-multecileri-agirlamisti/1361971>.
- Temizer, S. ve Tok, L. (2018). Suriye’de 2018’in dönüm noktaları. [Çevrimiçi] <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriyede-2018in-donum-noktalari-1350682>.
- Tepeciklioğlu, A. O., & Tepeciklioğlu, E. E. (2015). Teoriden pratiğe suriye krizi ve uluslararası toplum. *ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(30), 481-510.
- Terzioğlu, S. S.. (2018). Uluslararası hukuk açısından fırat kalkanı hareketinin meşruluğu sorunu. *TBB Dergisi*, 67(2), 111-124.
- Toprak, A., Yıldırım, A. ve Aygöl, E. (2009). Toplumsal paylaşım ağı Facebook: görülüyorum öyleyse varım. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tosun, G. (2001). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum ilişkisi bağlamında demokrasinin pekişmesinin önündeki engellere ilişkin kuramsal ve pratik bir yaklaşım. *Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Bakış Dergisi*, 1(1), 150-168.
- Tüzen, H. (2005). Sivil toplum bilinci ve lise gençliği: Denizli örneği. Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Ulusoy, O., & Battjes, H. (2017). Situation of readmitted migrants and refugees from Greece to Turkey under the EU-Turkey statement. *VU Migration Law Series* No: 15.
- UN News. (2020). UN humanitarian office puts Yemen war dead at 233,000, mostly from indirect causes. <https://news.un.org/en/story/2020/12/1078972>
- UNHCR. (2019). BM mülteciler yüksek komiserliği. www.unhcr.org/tr.

- Ülker, A. (2010). Kültürel değerlerin korunmasında sivil toplum örgütlerinin rolü: ahilik kültürü. [Uzmanlık tezi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı].
- WHO, (1999). Humanitarian assistance in disaster situations a guide for effective aid. Washington: Emergency Preparedness and Disaster Relief Coordination Program.
- Xu, V., & Hay, M. (2016, March 30). How the EU-Turkey Deal Is Impacting an Infamous Refugee Camp in Greece. GOOD. <https://www.good.is/articles/moria-lesvos-camp-greece-eu-turkey-deal-refugees-migrants>.
- Yadav, M. K. (2015). International humanitarian law as a part of international law with special reference to its implementation in the west and south asian region. IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSRJHSS), 20(12), 1-19.
- Yapar, N. (2019). Suriyeli mültecilerin karar-almalarındaki risk tutumları ve bu süreçte etkili olan akrabalık ağları. [Yüksek lisans tezi. İstanbul Şehir Üniversitesi].
- Yatkın, A. (2007). Küresel yoksulluğun çözümünde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemi, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı. Çanakkale.
- Yayla, A. (2013). Sivil toplum, cemaatler ve demokratik meşruiyet. (Köşe Yazısı: Yeni Şafak, 31.12.2013).
- Yeni Şafak. (2017). Cumhurbaşkanı erdoğan'dan 'insanlığın umudu ol' kampanyası. <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskanierdogandan-insanligin-umudu-ol-kampanyasi-2623252>
- Yıldırım, A. (2001). Sosyal bütünleşme açısından sivil toplum örgütleri. [Yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi].
- Yıldırım, A. (2001). Sosyal bütünleşme açısından sivil toplum örgütleri – Isparta uygulaması. [Yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi].

Yıldırım, İ. (2004). Demokrasi sivil toplum kuruluşları ve yönetim. Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2001). Çağdaş siyasal akımlar: modern demokraside yeni arayışlar. Vadi Yayınları.

Yuva, M. (2015). Suriye’de yabancı dil kullanımı daha yaygın. <https://www.aydinlik.com.tr/suriyede-yabanci-dil-kullanimi-daha-yaygin>.

